
РЕШЕНИЕ

КАРАР

25.04.2023

Салагыш авылы

№

29-2

Татарстан Республикасы Әгерҗе муниципаль районының «Салагыш авыл җирлегенә» муниципаль берәмлегенә Уставы проекты турында

Муниципаль норматив-хокукий актларны хокукий мониторинг нәтижеләре буенча Россия Федерациясе законнарына туры китерү максатларында Әгерҗе муниципаль районы Салагыш авыл җирлегенә советы депутатларының һәм гражданның Татарстан Республикасы Әгерҗе муниципаль районының «Салагыш авыл ирлегенә» муниципаль берәмлегенә Уставы проекты буенча кергән тәкъдимнәре, «Россия Федерациясендә җирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 06 октябрендәге 131-ФЗ номерлы Федераль законның 44 статьясы, «Татарстан Республикасында җирле үзидарә турында» 2004 елның 28 июлендәге 45-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законының 7 статьясы нигезендә, Татарстан Республикасы Әгерҗе муниципаль районының Салагыш авыл җирлегенә советы **КАРАР КАБУЛ ИТТЕ:**

1. Татарстан Республикасы Әгерҗе муниципаль районының «Салагыш авыл җирлегенә» муниципаль берәмлегенә Уставы проекты кабул итәргә (кушымта итеп бирелә).

2. Әлегә карарны Татарстан Республикасы Әгерҗе муниципаль районының Салагыш авыл җирлегенә Советының мәгълүмат стендында урнаштырып, интернет мәгълүмат-телекоммуникация челтәрендә Татарстан Республикасының хокукий мәгълүмат рәсми порталында (<http://pravo.tatarstan.ru>) бастырып, Әгерҗе муниципаль районының рәсми сайтында Татарстан Республикасы муниципаль берәмлекләре порталы составында (<http://agryz.tatarstan.ru>) урнаштырып халыкка җиткерергә.

3. Әлегә карар буенча килүче тәкъдимнәргә түбәндәгеләй составта исәпкә алу, гомумиләштерү һәм карау буенча эшчә төркем төзәргә:

Мөхәммәдиев мансур Мәсгут улы – Салагыш авыл җирлегенә башлыгы, Иске Чекалда авыл җирлегенә советы рәисе;

Шәйхетдинов Айрат Низаметдин улы - Салагыш авыл җирлегенә депутаты;

Самигуллин Илсур Мәннүр улы – Салагыш авыл җирлегенә депутаты;

Сахипов Илнур Илшат улы – Салагыш авыл жирлеге депутаты.

4. Әлеге карар буенча гавами тыңлауларны 18.05.2023 елны 10:00 сәгатәтә авыл клубы бинасында түбәндәге адрес буенча уздырырга: Татарстан Республикасы, Әгерже муниципаль районы, Салагыш авылы, Ленин ур., 73Б.

5. Эшче төркемгә Татарстан Республикасы Әгерже муниципаль районынын Салагыш авыл жирлеге советы депутатлары һәм гражданның Татарстан Республикасы Әгерже муниципаль районының «Салагыш авыл жирлеге» муниципаль берәмлеге Уставы проекты буенча тәкъдимнәрен өйрәнергә һәм гомумиләштерергә, Татарстан Республикасы Әгерже муниципаль районынын Салагыш авыл жирлеге Советы каравына чыгарырга.

6. Әлеге карарның үтәлешен тикшереп торуны әлеге карар буенча килүче тәкъдимнәренә исәпкә алу, гомумиләштерү һәм карау буенча эш төркеменә йөкләргә.

Совет председателе,
Авыл жирлеге башлыгы

М.М.Мөхәммәдиев

ТАТАРСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ӘГЕРҖЕ МУНИЦИПАЛЬ РАЙОНЫНЫҢ "САЛАГЫШ АВЫЛ ҖИРЛЕГЕ" МУНИЦИПАЛЬ БЕРӘМЛЕГЕ УСТАВЫ

I бүлек. ГОМУМИ НИГЕЗЛӘМӘЛӘР

Статья 1. Авыл җирлеге һәм аның статусы

1. Татарстан Республикасы Әгерҗе муниципаль районының «Салагыш авыл җирлеге» муниципаль берәмлегенә авыл җирлеге статусы бирелгән.
2. Муниципаль берәмлекнең рәсми исеме «Салагыш авыл җирлеге» Татарстан Республикасы Әгерҗе муниципаль районы (Алга таба текст буенча- Җирлек).
3. Татарстан Республикасы Әгерҗе муниципаль районының " Салагыш авыл җирлеге" муниципаль берәмлеге Татарстан Республикасы Әгерҗе муниципаль районы составына керә

Статья 2. Җирлекнең территориаль төзелеше

1. Җирлек территориясе составына керә: Салагыш авылы, Уразай авылы, Яморза авылы, Татар Чилчәсе авылы, Мәдияр авылы.
2. Җирлекнең административ үзәге - Салагыш авылы.
3. Җирлек чикләре «Әгерҗе муниципаль районы «муниципаль берәмлегенә һәм аның составындагы муниципаль берәмлекләренә территорияләре чикләрен билгеләү һәм аларның статусы турында» 2005 елның 31 гыйнварындагы 14-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законы белән билгеләнгән.
4. Җирлек территориясе составына милек формасына һәм максатчан билгеләнешенә карамастан җирләр керә.
5. Җирлек чикләрен үзгәртү, аны үзгәртеп кору Татарстан Республикасы законы белән гамәлдәге законнарда билгеләнгән тәртиптә башкарыла.

Статья 3. Россия Федерациясе гражданның җирле үзидарә гамәлгә ашыруга хокуклары

1. Россия Федерациясе гражданны җирле үзидарәне җирле референдумнарда, муниципаль сайлауларда, турыдан-туры ихтыяр белдерүнең башка формаларында, шулай ук сайлап куелган һәм башка җирле үзидарә органнары аша гамәлгә ашыралар.
Җирлек территориясендә даими яки күбесенчә яшәүче чит ил гражданны җирле үзидарә гамәлгә ашырганда Россия Федерациясенә халыкара килешүләренә һәм федераль законнарда ярашлы хокукларга ия
2. Җирлек халкының ихтыярын белдерүнең иң югары турыдан-туры чагылышы булып җирле референдум һәм ирекле сайлаулар тора.
3. Гражданны җирле үзидарәне турыдан-туры да, үз вәкилләре аша да, женесенә, расасына, милләтенә, теленә, чыгышына, милек һәм вазифа хәленә, дингә мөнәсәбәтенә, ышануларына, ижтимагый берләшмәләргә каравына карамастан, тигез хокукларга ия.
4. Сайлау хокукына ия булган гражданны җирле үзидарә органнарына сайларга һәм сайланьрга хокуклы.
5. Россия Федерациясе гражданны муниципаль хезмәткә тигез хокуклы.
6. һәр җирле үзидарә органнарына һәм җирле үзидарә вазифаи затларына

турыдан-туры мөрәжәгать итәргә, жирле үзидарә органнары эшчәнлеге турында мәгълүмат алырга хокуклы.

7. Жирлекнең жирле үзидарә органнары һәм вазыйфаи затлары һәркемгә аның хокукларына һәм ирекләренә турыдан-туры кагылышлы документлар һәм материаллар белән танышу мөмкинлеген, шулай ук, әгәр законда башкасы каралмаган булса, жирлекнең жирле үзидарә органнары эшчәнлеге турында гражданнарның башка тулы һәм ышанычлы мәгълүмат алу мөмкинлеген тәмин итәргә тиеш.

8. Жирлекнең жирле үзидарә органнары массакуләм мәгълүмат чаралары аша һәм башка ысул белән халыкка даими рәвештә жирлекнең һәм аның аерым территорияләренә үсешенә мөһим мәсьәләләре, гомуми файдаланудагы транспорт, торак-коммуналь хужалык эше, халыкка төрле хезмәтләр күрсәтүче социаль-мәдәни һәм башка учреждениеләр һәм хезмәтләр чөлтәрен үстерү, социаль ташламалар, жәмәгать тәртибен саклау торышы һәм табигый һәм техноген характердагы гадәттән тыш хәлләр турында хәбәр итәләр.

9. Гражданнар, әгәр алар законнарда каршы килсәләр, гражданнарның хокукларын, ирекләрен бозсалар, жирлекнең жирле үзидарә органнары һәм вазыйфаи затларының хокукый актларын, гамәлләрен (гамәлсезлеген) судка шикәят итәргә хокуклы.

Статья 4. Жирле үзидарә органнары структурасы

1. Жирле үзидарә органнары структурасына әлеге уставка ярашлы рәвештә төзелгән жирлек Советы, жирлек башлыгы, жирлекнең башкарма комитеты, Ревизия комиссиясе керә.

2. Жирле үзидарә органнары структурасын үзгәртү әлеге Уставка үзгәрешләр кертү юлы белән башкарыла.

Статья 5. Жирлек алып бару предметы

1. Жирле әһәмияттәге Жирлек мәсьәләләренә түбәндәгеләр керә:

1) жирлек бюджеты проектының төзү һәм карау, жирлек бюджетының раслау һәм үтәү, аның үтәлешен контрольдә тоту, жирлек бюджеты үтәлеше турында хисап төзү һәм раслау;

2) жирле салымнарны һәм жыемнарны билгеләү, үзгәртү һәм бетерү;

3) жирлекнең муниципаль милкендә булган милеккә ия булу, файдалану һәм аның белән идарә итү;

4) Жирлек чикләрендә яңгың куркынычсызлыгының беренчел чараларын тәмин итү;

5) Жирлекта яшәүчеләрне элементә, жәмәгать туклануы, сәүдә һәм көнкүреш хезмәтләре белән тәмин итү өчен шартлар тудыру;

6) ял оештыру һәм авыл халкын мәдәният оешмалары хезмәтләре белән тәмин итү өчен шартлар тудыру;

7) Жирлек территориясендә физик культура, мәктәп спорты һәм массакуләм спортны үстерү өчен шартлар тудыру, жирлекнең рәсми физкультура-сәламәтләндрү һәм спорт чараларын үткәрүне оештыру;

8) Жирлекнең архив фондларын формалаштыру;

9) жирлек территориясен төзекләндрү кагыйдәләрен раслау, жирлек территориясен төзекләндрү кагыйдәләрен үтәү, инвалидлар өчен социаль, инженерлык һәм транспорт инфраструктурасы объектларына һәм күрсәтелә торган хезмәтләргә ирешү мөмкинлеген тәмин итү таләпләрен үтәү, жирлек территориясен күрсәтелгән Кагыйдәләргә ярашлы төзекләндрүне оештыру;

10) Адреслашу объектларына адреслар бирү, адресларны үзгәртү, юкка чыгару, урам-юл чөлтәре элементларына исемнәр бирү (федераль әһәмияттәге автомобиль юлларынан, төбәк яки муниципаль-ара әһәмияттәге автомобиль юлларынан, муниципаль районның жирле әһәмияттәге автомобиль юлларынан тыш), Жирлек чикләрендәге планлаштыру структурасы элементларына исемнәр бирү, мондый исемнәрне үзгәртү, юкка чыгару, мәгълүматны Дәүләт адреслар реестрында урнаштыру;

11) авыл хужалыгы житештерүен үстерүгә ярдәм итү, кече һәм урта эшкуарлыкны үстерү өчен шартлар тудыру;

12) Жирлекта балалар һәм яшьләр белән эшләү буенча чаралар оештыру һәм гамәлгә ашыру;

13) жәмәгать тәртибен саклауда катнашучы гражданның һәм аларның берләшмәләренә ярдәм күрсәтү, халык дружиналары эшчәнлеген өчен шартлар тудыру;

14) каты коммуналь калдыкларны туплау (шул исәптән аерым туплау) һәм транспортлау буенча эшчәнлекне оештыруда катнашу;

15) ритуаль хезмәтләр оештыру һәм жирләү урыннарын тоту.

16) Жирлек чикләрендә халыкны су белән тәмин итүне, су чыгаруны, халыкны ягулык белән тәмин итүне Россия Федерациясе законнары белән билгеләнгән вәкаләтләр чикләрендә оештыру;

17) Жирлеклар чикләрендә жирле эһәмияттәге автомобиль юлларына карата юл эшчәнлеген;

18) Жирлек территориясендә яшәүче Россия Федерациясе халыкларының телләрен һәм мәдәниятен саклауға һәм үстерүгә, мигрантларның социаль һәм мәдәни адаптациясенә, милләтара (этникара) конфликтларны профилактикалауға юнәлдерелгән чараларны гамәлгә ашыру өчен шартлар тудыру;

19) авыл жирлегендә яшәүчеләрнең күпләп ял итү өчен шартлар тудыру һәм халыкның күпләп ял итү урыннарын төзекләндерүне оештыру, шул исәптән гражданның гомуми файдаланудагы су объектларына һәм аларның яр буйларына иреккә керүен тәмин итү.

20) Россия Федерациясенә гражданлык законнары нигезендә иреккә төзелешне сүтү яки аны рөхсәт ителгән төзелешнең чик параметрларына, капитал төзелеш объектларын реконструкцияләүгә, жирдән файдалану һәм төзелеш кагыйдәләренә, территорияне планлаштыру буенча документациягә яки федераль законнарда билгеләнгән капитал төзелеш объектлары параметрларына мәжбүри таләпләргә туры китерү турында Карар кабул итү.

2. Жирле үзидарә органнары Әгерҗе муниципаль районы жирле үзидарә органнары белән Россия Федерациясе Бюджет кодексына ярашлы рәвештә, жирлек бюджетыннан Әгерҗе муниципаль районы бюджетына бирелә торган бюджетара трансфертлар хисабына үз вәкаләтләренә бер өлешен гамәлгә ашыруны аларга тапшыру турында килешүләр төзәргә хокуклы.

Әгерҗе муниципаль районы жирле үзидарә органнары жирле үзидарә органнары белән жирле эһәмияттәге мәсьәләләренә хәл итү буенча үз вәкаләтләренә бер өлешен аларга Россия Федерациясе Бюджет кодексына ярашлы рәвештә Әгерҗе муниципаль районы бюджетыннан жирлек бюджетына бирелә торган бюджетара трансфертлар хисабына тапшыру турында килешү төзәргә хокуклы.

Күрсәтелгән килешүләр билгеле бер вакытка төзеләргә, аларның гамәлдә булу нигезләрен һәм туктатылу тәртибен билгеләүче нигезләмәләренә, шул исәптән вакытыннан алда, тапшырыла торган вәкаләтләренә гамәлгә ашыру өчен кирәкле бюджетара трансфертларның әлегә өлешендә күрсәтелгән еллык күләмен билгеләү тәртибен үз эченә алырга, шулай ук килешүләренә үтәмәгән өчен финанс санкцияләрен күздә тотарга тиеш. Килешүләр төзү тәртибе жирлек Советының норматив хокукый акты белән билгеләнә.

Күрсәтелгән килешүләр нигезендә тапшырылган вәкаләтләренә гамәлгә ашыру өчен жирле үзидарә органнары жирлек Советы карарында каралган очракларда һәм тәртиптә өстәмә рәвештә үз матди ресурсларын һәм финанс чараларын кулланырга хокуклы.

3. Жирле үзидарә органнарына аерым дәүләт вәкаләтләре бирү федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән гамәлгә ашырыла.

Жирлекнең жирле үзидарә органнары тапшырылган дәүләт вәкаләтләрен тиешле федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән билгеләнгән тәртиптә бу максатларга бүлеп бирелгән матди ресурслар һәм финанс чаралары чикләрендә гамәлгә ашырган өчен җаваплы.

Бирелгән вәкаләтләренә гамәлгә ашыру дәүләт контролендә. Жирлекнең жирле үзидарә

органнары тарафыннан аерым дэүлэт вәкаләтләрен гамәлгә ашыруны контрольдә тоту шартлары һәм тәртибе федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән билгеләнә.

Жирлек советы үз вәкаләтләре чикләрендә жирлекнең жирле үзидарә органнары карамагындагы Матди ресурсларны һәм финанс средстволарын аларга тапшырылган аерым дэүлэт вәкаләтләрен гамәлгә ашыру өчен өстәмә куллану очракларын һәм тәртибен билгеләргә хокуклы.

4. Жирлекнең жирле үзидарә органнары әлеге статьяның 1 өлешендәге 4, 8, 9 пунктларында каралган жирлекләренң жирле әһәмияттәге мәсьәләләрен хәл итү максатларында жирлек өчен социаль әһәмиятле эшләрне (шул исәптән дежурлыкларны) ирекле нигездә башкаруга гражданның жәлеп итү турында Карар кабул итәргә хокуклы.

Статья 6. Жирле үзидарә органнарының жирле әһәмияттәге мәсьәләләргә карамаган мәсьәләләрен хәл итүгә хокуклары

1. Жирле үзидарә органнары:

1) Жирлек музейларын булдыру;

2) Жирлекта нотариус булмаган очракта, законнарда каралган нотариаль гамәлләр башкару;

3) опека һәм попечительлек буенча эшчәнлекне гамәлгә ашыруда катнашу;

4) Жирлек территориясендә жирле милли-мәдәни автономияләренң хокукларын гамәлгә ашыру белән бәйлә эшчәнлекне гамәлгә ашыру өчен шартлар тудыру;

5) Россия Федерациясе халыкларының милли-мәдәни үсешенә һәм Жирлек территориясендә милләтара мөнәсәбәтләр өлкәсендәге чараларны гамәлгә ашыруга ярдәм күрсәтү;

6) жирлек территориясендә урнашкан муниципаль предприятиеләрне һәм учреждениеләрне мобилизацияләү буенча чараларны оештыруда һәм гамәлгә ашыруда катнашу;

7) муниципаль янғын күзәтчелеген булдыру;

8) үсеш өчен шартлар тудыру туризм;

9) "Россия Федерациясендә дэүлэт контроле (күзәтчелеге) һәм муниципаль контроль турында"2020 елның 31 июлендәге 248-ФЗ номерлы Федераль закон нигезләмәләрен кулланып федераль законнарда каралган мәсьәләләр буенча муниципаль контроль оештыру һәм гамәлгә ашыру.

10) кеше хокукларын тәмин итүне жәмәгать контролендә тотучы жәмәгать күзәтү комиссияләренә һәм мәжбүри тоту урыннарында булган кешеләргә ярдәм күрсәтү.

11) "Россия Федерациясендә инвалидларны социаль яклау турында"1995 елның 24 ноябрәндәге 181-ФЗ номерлы Федераль закон нигезендә инвалидларның ижтимагый берләшмәләренә, шулай ук Гомумроссия инвалидларның ижтимагый берләшмәләре тарафыннан оештырылган оешмаларга ярдәм күрсәтү.

12) гражданның торак законнары нигезендә социаль файдаланудагы торак фондының торак урыннарын арендау шартнамәләре буенча муниципаль торак фондының торак урыннарын бирү;

13) Жирлек территориясендә яшәүче хужасыз хайваннар белән эш итү буенча эшчәнлекне гамәлгә ашыру.

14) "Россия Федерациясендә хокук бозуларны профилактикалау системасы нигезләре турында"2016 елның 23 июнендәге 182-ФЗ номерлы Федераль законда каралган хокук бозуларны профилактикалау өлкәсендәге чараларны гамәлгә ашыру

15) инвалидларның, сәламәтлек мөмкинлекләре чикләнгән кешеләрнең, адаптив физик культура һәм адаптив спортның Физик культурасын һәм спортын үстерүгә ярдәм күрсәтү.

16) Россия Федерациясенң 1992 елның 7 февралендәге 2300-1 номерлы "кулланучылар хокукларын яклау турында" ны Законнында каралган кулланучылар хокукларын яклау буенча

чараларны гамәлгә ашыру.

17) участок уполномоченные вазыйфасын биләүче хезмәткәргә һәм аның гаилә әгъзаларына күрсәтелгән вазыйфаны хезмәткәр биләгән вакытка торак урыны бирү;

18) алкоголь, наркотик яки башка төрле токсик исерек хәлдә булган кешеләргә ярдәм күрсәтү чараларын гамәлгә ашыру.

2. Жирлекнең жирле үзидарә органнары, Россия Федерациясе бюджет системасы бюджетларыннан бирелә торган бюджетара трансфертлардан һәм өстәмә нормативлар буенча салым керемнәреннән тыш, жирле бюджетлар керемнәре хисабына әлеге статьяның 1 өлешендә күрсәтелгән мәсьәләләргә хәл итәргә, башка дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыруда катнашырга хокуклы (аларга "гомуми Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыру принциплары), әгәр бу катнашу федераль законнарда каралган булса, шулай ук башка муниципаль берәмлекләргә жирле үзидарә органнары, дәүләт хакимияте органнары компетенциясенә кертелмәгән һәм федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән аларның компетенциясеннән чыгарылмаган башка мәсьәләләргә хәл итәргә.

3. Жирле үзидарә органнары, жирлек Советы тарафыннан күрсәтелгән вәкаләтләргә гамәлгә ашыруда катнашу хокукын гамәлгә ашыру турында Карар кабул ителгән очракта, "Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында" 2003 елның 6 октябрендәге 131-ФЗ номерлы Федераль закон нигезендә тапшырылмаган дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыруда катнашалар.

Статья 7. Жирлекнең муниципальара хезмәттәшлектә катнашуы

1. Жирлекнең жирле үзидарә органнарының үзара хезмәттәшлеген оештыру, муниципаль берәмлекләргә уртак мәнфәгатьләрен яклау максатларында, жирлек Татарстан Республикасы Муниципаль берәмлекләргә советы эшендә катнаша, шулай ук муниципаль берәмлекләргә башка берләшмәләргә эшендә катнашырга хокуклы.

2. Жирле әһәмияттәге мәсьәләләргә хәл итү өчен финанс чараларын, матди һәм башка ресурсларны берләштерү максатыннан жирле үзидарә органнары башка муниципаль берәмлекләргә жирле үзидарә органнары белән берлектә муниципальара берләшмәләргә оештырырга, Хужалык жәмгыятьләргә һәм башка муниципальара оешмалар оештырырга, федераль законнар һәм жирлек Советының норматив хокукый актлары нигезендә килешүләргә һәм килешүләргә төзәргә мөмкин. Күрсәтелгән муниципальара берләшмәләргә жирле үзидарә органнары вәкаләтләргә бирелми.

Статья 8. Жирле үзидарә органнарының дәүләт хакимияте органнары белән үзара мөнәсәбәтләргә

1. Жирле үзидарә органнарының дәүләт хакимияте органнары белән үзара мөнәсәбәтләргә:

1) жирле үзидарә органнарының Жирлекны социаль-икътисади үстерүгә юнәлдерелгән дәүләт программаларын гамәлгә ашыруда катнашуы;

2) жирле үзидарә органнары һәм дәүләт хакимияте органнары арасында килешүләргә (килешүләргә) төзү;

3) даими яки вакытлыча координацион, консультатив, киңәшмә һәм башка эш органнары булдыру;

4) Татарстан Республикасы Дәүләт Советында жирлек Советының закон чыгару инициативасы;

5) законнарда билгеләнгән башка үзара эш итү формалары.

Глава II. ЖИРЛЕК ХАЛКЫНЫҢ ЖИРЛЕ ҮЗИДАРӘСЕН ГАМӘЛГӘ АШЫРУ ҺӘМ ЖИРЛЕК ХАЛКЫНЫҢ ЖИРЛЕ ҮЗИДАРӘНЕ ГАМӘЛГӘ АШЫРУДА КАТНАШУЫ

Статья 9. Жирлек халкының жирле үзидарәсен турыдан туры гамәлгә ашыру һәм жирле үзидарәне гамәлгә ашыруда халыкның катнашу формалары

1. Жирлек халкы турыдан-туры жирле үзидарәне гамәлгә ашыра һәм жирле үзидарәне гамәлгә ашыруда түбәндәге рәвешләрдә катнаша:

- 1) жирле референдум;
- 2) муниципаль сайлаулар;
- 3) жирлек Советы депутатын чакыртып алу буенча тавыш бирү;
- 4) чикләренә үзгәртү мәсьәләләре буенча тавыш бирү;

4.1.) гражданнар жыены;

Жирлекне үзгәртеп кору;

- б) гражданнарның хокукый инициативасы;

6.1.) инициатив проектлар;

- 7) гавами тыңлаулар, ижтимагый фикер алышулар

- 8) гражданнар жыельшы;

- 9) гражданнар конференциясе (делегатлар жыельшы);

- 10) гражданнардан сораштыру;

- 11) жирле эһәмиятгә аеруча мөһим мәсьәләләр буенча халык фикер алышуы;

- 12) гражданнарның жирле үзидарә органнарына мөрәжәгатьләре;

13) Россия Федерациясе Конституциясенә, федераль законнарга, Татарстан Республикасы Конституциясенә, Татарстан Республикасы Сайлау кодексына һәм Татарстан Республикасы законнарына каршы килми торган башка рәвешләр.

Статья 10. Жирле референдум

1. Жирле референдум жирлек халкы тарафыннан жирле эһәмиятгә мәсьәләләренә федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары нигезендә хәл итү максатыннан үткәрелә.

2. Жирле референдум Жирлекнең бөтен территориясендә үткәрелә.

3. Жирле референдумда катнашу хокукына ия булган гражданнар жирле референдумда катнашырга хокуклы. Гражданнар яшерен тавыш бирүдә гомуми тигез һәм турыдан-туры ихтыяр нигезендә жирле референдумда катнашалар.

4. Жирле референдум үткәрү турында карар жирлек Советы тарафыннан:

- 1) жирле референдумда катнашу хокукына ия гражданнар;

2) сайлау берләшмәсе, уставлары сайлауларда һәм (яки) референдумнарда катнашуны күздә тоткан һәм федераль закон белән билгеләнгән тәртиптә һәм срокларда теркәлгән башка ижтимагый берләшмә;

3) жирлек Советы һәм алар бергәләп тәкъдим иткән жирлек башкарма комитеты житәкчесе.

5. Гражданнар, сайлау берләшмәләре, башка ижтимагый берләшмәләр инициативасы буенча жирле референдумны билгеләү шарты булып әлеге инициативаны яклап имзалар жыю тора, аларның саны Татарстан Республикасы законы белән билгеләнә, ул жирлек территориясендә теркәлгән референдумда катнашучылар санының 5 процентын тәшкил итә, әмма 25 имзадан ким була алмый.

6. Жирлек Советы һәм жирлек башкарма комитеты житәкчесе белән берлектә тәкъдим ителгән референдум үткәрү инициативасы жирлек Советы карары һәм жирлек башкарма комитеты карары белән рәсмиләштерелә. Күрсәтелгән инициативаны тәкъдим итү тәртибе жирлек Советының норматив хокукый акты белән билгеләнә.

7. Жирлек Советы жирле референдумны жирлек советына документлар кергән көннән алып 30 көн эчендә билгели, аның нигезендә жирле референдум билгеләнә.

Әгәр жирле референдум жирлек Советы тарафыннан билгеләнгән срокларда билгеләнмәгән булса, референдум гражданнар, сайлау берләшмәләре, жирлек башлыгы,

Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары, Татарстан Республикасы Үзәк сайлау комиссиясе яки прокурор мөрәжәгатә нигезендә суд тарафыннан билгеләнә. Суд билгеләгән жирле референдум территориаль сайлау комиссиясе тарафыннан оештырыла, ә аны үткәрүне тәмин итү Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте башкарма органы яки жирле референдум үткәрүне тәмин итү йөкләнгән башка орган тарафыннан башкарыла.

7.1. Жирле референдумда яшәү урыны Жирлек чикләрендә урнашкан Россия Федерациясе гражданны катнашырга хокуклы. Россия Федерациясе гражданны яшерен тавыш бирүдә гомуми тигез һәм турыдан-туры ихтыяр белдерү нигезендә жирле референдумда катнашалар.

8. Тавыш бирү нәтижәләре һәм жирле референдумда кабул ителгән карар рәсми рәвештә бастырылырга (халыкка игълан ителергә) тиеш.

9. Жирле референдумда кабул ителгән карар жирлек территориясендә мәжбүри үтәлергә тиеш һәм нинди дә булса дәүләт хакимияте органнары, аларның вазифай затлары яки жирлекнең жирле үзидарә органнары тарафыннан раслауга мохтаж түгел.

10. Жирлекнең жирле үзидарә органнары жирле референдумда кабул ителгән карарны, алар арасында вәкаләтләргә аеруга ярашлы рәвештә, әлегә устав белән үтәүне тәмин итә.

11. Жирле референдум үткәрү турында карар, шулай ук жирле референдумда кабул ителгән карар федераль законнарда ярашлы рәвештә суд тәртибендә шикаять ителергә мөмкин.

12. Гражданнының жирле референдумда катнашу хокукына гарантияләр, шулай ук жирле референдумны эзерләү һәм үткәрү тәртибе Федераль закон һәм 2004 елның 24 мартындагы 23-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы законы белән билгеләнә.

Статья 11. Муниципаль сайлаулар

1. Жирлектә муниципаль сайлаулар федераль законнар һәм Татарстан Республикасы Сайлау кодексы нигезендә яшерен тавыш бирүдә гомуми, тигез һәм турыдан-туры сайлау хокукы нигезендә бер мандатлы сайлау округлары буенча жирлек Советы депутатларын сайлау максатында үткәрелә. Тавыш бирүдә катнашкан сайлаучыларның иң күп тавышын алган кандидат жирлек советының сайланган депутаты дип таныла.

Әгәр дә жирлек Советы депутатларын сайлауда бер мандатлы сайлау округында тавыш бирү бер кандидат буенча үткәрелсә, тавыш бирүдә катнашкан сайлаучыларның кимендә 50 проценты тавышларын алган кандидат сайланган дип санала.

Теркәлгән кандидатлар алган тавышлар саны тигез булганда, элек теркәлгән кандидат сайланган дип санала.

2. Жирлек Советы депутатларын сайлау мәжбүри, вакытлыча һәм әлегә уставта билгеләнгән срокларда үткәрелә.

3. Жирлек Советы депутаты итеп Россия Федерациясе гражданы, шулай ук, федераль законнарда каралган очракларда, тавыш бирү көнендә 18 яшькә житкән һәм сайлау хокукына ия булган чит ил гражданы сайлана ала.

4. Депутатларны сайлауны билгеләү турында карар жирлек Советы тарафыннан жирлек Советы депутатлары сайланган срок тәмамланганчы 90 көннән дә иртәрәк һәм 80 көннән дә соңга калмыйча кабул ителә. Бу карар массакүләм мәгълүмат чараларында рәсми рәвештә кабул ителгәннән соң биш көннән дә соңга калмыйча басылып чыгарылырга тиеш.

Федераль закон белән билгеләнгән очракларда, жирлек Советы депутатларын сайлау территориаль сайлау комиссиясе яки суд тарафыннан билгеләнә.

5. Жирлек Советы депутатларын сайлауга эзерлек һәм үткәрү гамәлдәге законнарда һәм әлегә Уставта ярашлы рәвештә төзелгән сайлау комиссияләре тарафыннан башкарыла.

6. Жирлек Советы депутатларын сайлау Федераль закон һәм Татарстан Республикасы Сайлау кодексы белән билгеләнгән тәртиптә үткәрелә.

7. Жирлек Советы депутатларын сайлау нәтижеләре рәсми рәвештә бастырылырга (халыкка игълан ителергә) тиеш.

Статья 12. Жирлек Советы депутатын чакыртып алу буенча тавыш бирү

1. Жирлек Советы депутаты, шул исәптән жирлек башлыгы, сайлаучылар тарафыннан закон һәм әлеге Устав нигезендә һәм тәртибендә кире чакырылырга мөмкин.

2. Жирлек Советы депутатын чакыртып алу нигезләре булып сайлаучыларның аңа карата ышанычын шик астына куючы һәм жирлек башлыгының депутатлык бурычларын яки бурычларын үтәмәүдә, депутат, жирлек башлыгы статусына туры килми торган гамәлләр башкаруда һәм Россия Федерациясе Конституциясен, Татарстан Республикасы Конституциясен, законнарны һәм башкаларны бозуда чагылган депутатның суд тәртибендә расланган конкрет хокуксыз карарлары яки гамәлләре (гамәлсезлегә) тора. Россия Федерациясе һәм Татарстан Республикасы норматив хокукый актлары, әлеге устав һәм башка муниципаль хокукый актлар.

3. Авыл жирлегә Советы депутатын чакыртып алу буенча тавыш бирү Халык инициативасы буенча үткәрелә.

4. Жирлек Советы депутатын чакыртып алу һәм аңа ярдәм итү өчен гражданнарның имзаларын жыю инициативасын тәкъдим итү өчен муниципаль сайлауларда катнашу хокукына ия булган кимендә 10 кешедән торган инициатив төркем төзелә.

5. Инициатив төркем территорияль сайлау комиссиясенә инициатив төркемне теркәү турында үтенеч белән мөрәжәгать итә. Инициатив төркемнең үтенечендә депутатны чакыртып алу өчен нигез булып торган конкрет законсыз карар яки гамәл (гамәл итмәү) күрсәтелергә тиеш, аның туган көне, туган көне, паспорт яки паспортны алыштыручы документ сериясе, номеры һәм датасы, аны биргән органның исеме яки коды, шулай ук инициатив эгъзаның һәр эгъзасының яшәү урыны адресы күрсәтелергә тиеш. Жирлек территориясендә аның исемнән эш итәргә вәкаләтле затлар һәм төркемнәр. Инициатив төркемнең үтенече әлеге төркемнең барлык эгъзалары тарафыннан имзаланырга тиеш. Гаризага суд карары кушылырга тиеш, ул күрсәтелгән законсыз карарны яки депутатның гамәлләрен (гамәлсезлеген) раслый.

6. Инициатив төркемне теркәү, жирлек Советы депутатын чакыртып алу буенча тавыш бирү инициативасын хуплау өчен имзалар жыю, жыелган имзаларны тикшерү жирле референдум үткөрү өчен закон белән билгеләнгән тәртиптә башкарыла.

7. Жирлек Советы депутатын чакыртып алу буенча тавыш бирү жирлек Советы тарафыннан билгеләнә һәм жирле референдум үткөрү өчен закон белән билгеләнгән тәртиптә, «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрендәге 131-ФЗ номерлы Федераль законда каралган үзенчәлекләренә исәпкә алып үткәрелә.

8. Территорияль сайлау комиссиясе тарафыннан инициатив төркемнең үтенечен караганда, жирлек Советы тарафыннан жирлек Советы депутатын чакыртып алу буенча тавыш бирүне билгеләгәндә, жирлек советының тиешле депутаты аны чакыртып алу өчен нигез буларак тәкъдим ителгән хәлләр турында аңлатмалар бирергә, кирәкле документларны тапшырырга хокуклы. Әлеге депутат алдан ук, территорияль сайлау комиссиясе, жирлек советы утырышы уздырылганчы өч көннән дә соңга калмыйча, аларны үткөрү вакыты һәм урыны турында язмача хәбәр итәргә тиеш.

9. Жирлек Советы депутаты аның чакыруы буенча тавыш бирүдә инициатив төркем белән тигез нигездә агитация алып бару хокукына ия, сайлаучыларга аны чакыртып алу өчен нигез буларак тәкъдим ителгән хәлләр турында аңлатмалар бирү максатыннан.

10. Жирлек Советы депутаты, шул исәптән жирлек башлыгы, тиешле сайлау округында теркәлгән сайлаучыларның яртысыннан ким булмаган өлеше кире чакырылган дип санала.

11. Жирлек Советы депутатын чакыртып алу буенча тавыш бирү нәтижеләре рәсми рәвештә бастырылырга (халыкка игълан ителергә) тиеш.

12. Территориаль сайлау комиссиясе 5 көн эчендә, рәсми рәвештә тавыш бирү нәтижәләрен ясаганнан соң, инициатив төркемгә, жирлек советына һәм жирлек Советының тиешле депутатына аның чакыруы буенча тавыш бирү нәтижәләре турында язмача хәбәр итә.

Статья 13. Жирлек чикләрен үзгәртү мәсьәләләре буенча тавыш бирү

1. Жирлек чикләрен үзгәртү мәсьәләләре буенча тавыш бирү халыкның Жирлек чикләрен үзгәртүгә ризалыгын алу максатыннан үткәрелә.

2. Жирлек чикләрен үзгәртү мәсьәләләре буенча тавыш бирү 2003 елның 6 октябрдәгә 131-ФЗ номерлы "Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында"гы Федераль закон белән билгеләнгән очракларда Жирлекнең бөтен территориясендә яки аның территориясенә бер өлешендә үткәрелә.

3. Жирлек чикләрен үзгәртү мәсьәләләре буенча тавыш бирү жирлек Советы тарафыннан билгеләнә һәм "Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында" 2003 елның 6 октябрдәгә 131-ФЗ номерлы Федераль законда каралган үзгәртүләргә исәпкә алып, Федераль закон һәм "жирле референдум турында" Татарстан Республикасы Законы белән билгеләнгән тәртиптә үткәрелә.

4. Жирлек чикләрен үзгәртү мәсьәләләре буенча тавыш бирү, әгәр анда Жирлекта яшәүчеләрнең яртысыннан артыгы яки сайлау хокукына ия булган Жирлекнең сайлау актив өлеше катнашкан булса, узган дип санала. Халыкның Жирлек чикләрен үзгәртүгә ризалыгы, әгәр күрсәтелгән үзгәреشلәр Өчен Тавыш бирүдә катнашкан Жирлек халкының яртысыннан артыгы яки Жирлекнең бер өлеше тавыш биргән булса, алынган дип санала.

5. Жирлек чикләрен үзгәртү мәсьәләләре буенча тавыш бирү нәтижәләре һәм кабул ителгән карарлар рәсми рәвештә бастырылырга (халыкка игълан ителергә) тиеш.

Статья 14. Гражданнар жыены

1. Гражданнар жыены халыкның жирле үзидарәне турыдан-туры гамәлгә ашыру һәм халыкның жирле үзидарәне гамәлгә ашыруда катнашу формасы булып тора.

2. Гражданнар жыены "Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында" 2003 елның 6 октябрдәгә 131-ФЗ номерлы Федераль законда каралган очракларда һәм Жирлек составына керүче Жирлекларда гражданнар жыенын үткәргә эзәрлек тәртибе турындагы нигезләмәгә ярашлы рәвештә, Жирлек Советы карары белән расланган очракта үткәрелә.

3. "Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында" 2003 елның 6 октябрдәгә 131-ФЗ номерлы Федераль законның 25.1 маддәсендә каралган очракларда гражданнар жыены үткәрелергә мөмкин:

1) Жирлекта Жирлек чикләрен үзгәртү мәсьәләсе буенча (муниципаль район), аның составына күрсәтелгән Жирлек керә, ул күрсәтелгән Жирлек территориясен башка Жирлек (муниципаль район) территориясенә күтүне күздә тотта;

2) Жирлек составына керүче Жирлекта, әлегә Жирлек территориясендә гражданнарның үз-үзенә салым салу чараларын күтү һәм куллану мәсьәләсе буенча;

2.1) Татарстан Республикасы Законына ярашлы рәвештә Жирлек территориясенә әлегә өлешендә гражданнарның үзара салым акчаларын күтү һәм куллану мәсьәләсе буенча Жирлек составына керүче Жирлек территориясенә бер өлешендә;

3) яңа төзелгән Жирлекны төзү турында халык инициативасын тәкъдим итү максатыннан Жирлекта, шулай ук яңа төзелгән Жирлекта, әгәр аның сайлау хокукына ия булган халкы саны 300 кешедән артмаса, яңа төзелгән Жирлекнең жирле үзидарә органнары структурасын билгеләү мәсьәләсе буенча;

4) авыл жирлегендә авыл жирлеге старостасы кандидатурасын тәкъдим итү мәсьәләсе буенча, шулай ук авыл жирлеге старостасы вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату мәсьәләсе буенча;

5) авыл Жирлекында гражданнар жыены шулай ук муниципаль хезмэт турында Россия Федерациясе законнарында каралган очракларда муниципаль хезмэт вазыйфасын биләүгә конкурс үткәргәндә конкурс комиссиясе составына кандидатлар тәкъдим итү максатларында үткәрелергә мөмкин.

4. Гражданнар жыены, әлеге статьяның 3 өлеше 2.1 пунктында каралган очрактан тыш, Жирлек башлыгы тарафыннан мөстәкыйль рәвештә яки 10 кешедән ким булмаган Жирлек халкы төркеме инициативасы буенча чакырылырга мөмкин.

4.1 әлеге статьяның 3 өлеше 2.1 пунктында каралган гражданнар жыены Жирлек территориясенә тиешле өлешендә яшәүче 10 кешедән ким булмаган төркем инициативасы буенча Жирлек Советы тарафыннан чакырылырга мөмкин.

Гражданнар жыены үткәрелә торган Жирлек территориясенә бер өлеше чикләре Жирлек территориясенә күрсәтелгән өлешендә яшәүчеләрнең мәнфәгатьләре уртаклыгы критерийннан чыгып, жирле әһәмияткәгә мәсьәләләргә туры килгән карарда Жирлек Советы карары белән билгеләнә.

5. Жыенны үткәрү инициативасын хуплау өчен жыелырга тиешле имзалар саны сайлау хокукына ия булган, даими яки күбесенчә Жирлек территориясендә теркәлгән, әмма 25 имзадан ким булмаган гражданнар санының 5 процентын тәшкил итә.

6. Жирлек башлыгы тарафыннан чакырылган гражданнар жыены жирлек башлыгы карары белән билгеләнә, инициатив төркем тарафыннан чакырылган гражданнар жыены жирлек Советы карары белән билгеләнә.

7. Жирлекта яшәүчеләр алдан ук гражданнар жыенын үткәрү вакыты һәм урыны турында хәбәр ителә, алдан ук муниципаль хокукый акт проекты һәм гражданнар жыены карарына чыгарыла торган мәсьәләләр буенча материаллар белән Жирлек составына керүче Жирлекларда гражданнар жыенын үткәргә эзерлек тәртибе турындагы нигезләмәдә билгеләнгән тәртипкә ярашлы рәвештә билгеләнә.

7.1. Әлеге статьяда каралган гражданнар жыены анда сайлау хокукына ия булган Жирлекта (яки аның территориясенә бер өлешендә) яки Жирлекта яшәүчеләрнең яртысыннан артыгы катнашында хокуклы. Әгәр Жирлекта сайлау хокукына ия булган әлеге Жирлекта яшәүчеләрнең яртысыннан артыгының бер үк вакытта бергә булу мөмкинлеге булмаса, Жирлек составына кергән Жирлек уставына ярашлы рәвештә гражданнар жыены гражданнар жыенын үткәрү турында Карар кабул ителгән көннән алып бер айдан да артмаган вакытта этаплап үткәрелә. Шулай ук вакытта элек гражданнар жыенында катнашкан кешеләр тавыш бирүдә катнашмый. Гражданнар жыены карары, әгәр аның өчен гражданнар жыенында катнашучыларның яртысыннан артыгы тавыш бирсә, кабул ителгән дип санала.

8. Жыенда кабул ителгән карарлар муниципаль хокукый актлар булып тора, жирлек башлыгы тарафыннан имзалана һәм Татарстан Республикасы муниципаль норматив хокукый актлар регистрына кертелергә тиеш.

Статья 15. Жирлекны үзгәртү

1. Жирлекны үзгәртү-Жирлекларны берләштерү, Жирлекны бүлү.

2. Жирлекны үзгәртеп кору халык, жирле үзидарә органнары, Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары, федераль дәүләт хакимияте органнары инициативасы буенча әлеге Федераль закон нигезендә башкарыла.

3. Ике һәм аннан да күбрәк Жирлекларны берләштерү, башка Жирлекларның чикләрен үзгәртмичә, һәр Жирлек халкының ризалыгы белән башкарыла.

4. Ике һәм аннан да күбрәк Жирлеклар барлыкка килүгә китерә торган Жирлекны Бүлү әлеге Уставның 13 статьясында каралган тавыш бирү юлы белән белдерелгән һәр Жирлек халкының ризалыгы белән башкарыла.

5. Жирлекларны үзгәртеп кору яңа төзелгән Жирлеклар булдыруга китерә.

Статья 16. Гражданнарның хокукый инициативасы

1. Гражданнар әлеге Устав һәм жирлек Советының норматив хокукый акты белән билгеләнгән тәртиптә хокук булдыру инициативасына хокуклы.

2. Хокук булдыру инициативасы белән актив сайлау хокукына ия булган гражданнар төркеме чыгыш ясый ала, аларның саны сайлау хокукына ия булган Жирлекта яшәүчеләрнең 3 процентыннан артмаска тиеш.

3. Хокук булдыру инициативасын тормышка ашыру максатыннан, Жирлек халкы:

1) яшәү урыны буенча гражданнар жыеннарын (эшләрен) һәм хокук булдыру инициативасын тикшерү һәм тәкъдим итү буенча башка коллектив чараларны оештыру һәм үткәрү;

2) хокук булдыру инициативасын тәкъдим итүне хуплау өчен имзалар жыю буенча инициатив төркемнәр булдыру;

3) гражданнарның имзаларын жыю һәм законнарга каршы килмәгән ысуллар белән хокук булдыру инициативасын тәкъдим итүне хуплау өчен агитация алып бару.

4. Жирле үзидарә органнары һәм вазифаи затлары гражданнарга хокук булдыру инициативасын гамәлгә ашыруда ярдәм итәргә тиеш.

5. Гражданнарның хокук ижаты инициативасын гамәлгә ашыру тәртибендә кертелгән муниципаль хокукый акт проекты, әлеге устав белән билгеләнгән компетенцияләренә ярашлы рәвештә, ул кертелгән көннән алып өч ай дәвамында жирлек Советы, жирлек башлыгы тарафыннан аның ачык утырышында мәжбүри каралырга тиеш.

6. Гражданнарның хокук ижаты инициативасын гамәлгә ашыру тәртибендә кертелгән муниципаль хокукый акт проектын караганда, гражданнарның инициатив төркеме вәкилләренә үз позицияләрен белдерү мөмкинлегә тәмин ителәргә тиеш.

7. Гражданнарның хокук ижаты инициативасын гамәлгә ашыру тәртибендә кертелгән муниципаль хокукый акт проектын карау процедурасы жирлек Советы Регламенты, жирлек башлыгының, жирлек Башкарма комитетының норматив хокукый акты белән билгеләнә.

8. Гражданнарның хокук ижаты инициативасын гамәлгә ашыру тәртибендә кертелгән муниципаль хокукый акт проектын карау нәтижәләре буенча кабул ителгән мотивацияле карар рәсми рәвештә язма рәвештә аны керткән гражданнар инициативалы төркеменә житкереләргә тиеш.

Статья 17. Инициативалы проектлар

1. Жирле әһәмиятгә мәсьәләләренә яки башка мәсьәләләренә хәл итү максатыннан жирле үзидарә органнарына бирелгән чараларны гамәлгә ашыру максатыннан жирлекнең башкарма комитетына инициатив проект кертеләргә мөмкин. Муниципаль берәмлек территориясенә инициатив проектлар гамәлгә ашырыла торган өлешен билгеләү тәртибе жирлек Советының норматив хокукый акты белән билгеләнә.

2. Инициатива проектын кертү инициативасы белән ун алты яшькә житкән һәм Жирлек территориясендә яшәүче кимендә ун гражданнан торган инициатив төркем, авыл жирлеге старостасы (алга таба проект инициаторлары) чыгыш ясарга хокуклы. Инициатив төркемнең минималь саны жирлек Советының норматив хокукый акты белән киметеләргә мөмкин. Жирлек Советының норматив хокукый акты нигезендә проект инициаторы булып тору хокукы тиешле муниципаль берәмлек территориясендә эшчәнлек алып баручы башка затларга да биреләргә мөмкин.

3. Инициатива проекты түбәндәге мәгълүматларны үз эченә алырга тиеш:

1) авыл халкы яки аның өлеше өчен өстенлекле әһәмияткә ия булган проблеманы тасвирлау;

2) күрсәтелгән проблеманы хәл итү буенча тәкъдимнәрне нигезләү;

3) инициатива проектын гамәлгә ашыруның көтелгән нәтижәсен (көтелгән нәтижәләрен) тасвирлау;

- 4) инициатив проектны гамәлгә ашыру өчен кирәкле чыгымнарны алдан исәпләү;
- 5) инициатив проектны гамәлгә ашыруның планлаштырылган вакыты;
- 6) әлеге проектны гамәлгә ашыруда кызыксынуучы затларның планлаштырылган (мөмкин булган) финанс, милек һәм (яки) хезмәт катнашуы турында мәгълүмат;
- 7) инициатив проектны гамәлгә ашыру өчен әлеге акчаларны куллану күздә тотылган очракта, инициатив түләүләрнең планлаштырылган күләмнән тыш, жирле бюджет акчалары күләменә күрсәтү;
- 8) жирлек Советының норматив хокукый акты белән билгеләнгән тәртипкә ярашлы рәвештә, инициатив проект гамәлгә ашырылачак жирлек территориясенә яки аның бер өлешенә күрсәтмә;

9) жирлек Советының норматив хокукый актында каралган башка мәгълүматлар.

4. Инициатив проект, ул жирлекнең башкарма комитетына кертелгәнче, инициатив проект турында фикер алышу, жирлек халкы яки аның бер өлеше мәнфәгатләрненә туры килүен билгеләү, инициатив проектны гамәлгә ашыруның максатка ярашлылыгын билгеләү, шулай ук жыен, жыелыш яки конференция тарафыннан инициатив проектка ярдәм итү турында Карар кабул итү максатларында гражданнар жыенында, жыелышында яки конференциясендә каралырга тиеш. Шулай ук вакытта бер жыенда, бер жыелышта яки гражданнарның бер конференциясендә берничә инициативалы проектны карау мөмкин.

Жирлек Советының норматив хокукый акты инициатив проектка ярдәм итү мәсьәләсе буенча гражданнарның фикерен шулай ук гражданнардан сораптыру, аларның имзаларын жыю юлы белән ачыклау мөмкинлеген күздә тотарга мөмкин.

Проект инициаторлары инициативалы проектны жирлекнең башкарма комитетына керткәндә, аңа тиешлечә гражданнар жыены, жыелышы яки конференциясе протоколын, гражданнардан сораптыру нәтижеләрен һәм (яки) жирлек халкының яки аның бер өлешенен инициативалы проектка ярдәм итүен раслаучы имза кәгазьләрен кушалар.

5. Инициатива проектын жирлекнең башкарма комитетына кертү турындагы мәгълүмат муниципаль берәмлек сайтында "Интернет" мәгълүмати-телекоммуникация челтәрендә инициатива проекты жирлекнең башкарма комитетына кертелгәннән соң өч эш көне эчендә бастырып чыгарылырга (халыкка житкерелергә) һәм урнаштырылырга тиеш һәм әлеге статьяның 3 өлешендә күрсәтелгән мәгълүматларны, шулай ук проект инициаторлары турында мәгълүматны үз эченә алырга тиеш. Бер үк вакытта гражданнар жирлекнең башкарма комитетына инициатив проект буенча үз искәртмәләрен һәм тәкъдимнәрен тәкъдим итү мөмкинлегенә турында хәбәр итәләр, аларны тапшыру вакыты биш эш көннән дә ким була алмый. Үз фикерләрен һәм тәкъдимнәрен 16 яшькә житкән Жирлек халкы юлларга хокуклы. Әгәр жирлекнең башкарма комитеты әлеге мәгълүматны "Интернет" мәгълүмати-телекоммуникация челтәрендә урнаштырырга мөмкинлегенә булмаса, әлеге мәгълүмат әлеге жирлек керткән муниципаль район сайтында урнаштырыла. Авыл жирлегендә күрсәтелгән мәгълүмат авыл жирлегенә старостасы тарафыннан гражданнарга житкерелергә мөмкин.

6. Инициатив проект жирлек башкарма комитеты тарафыннан ул кертелгән көннән алып 30 көн эчендә мәжбүри каралырга тиеш. Жирлекнең башкарма комитеты инициатив проектны карау нәтижеләре буенча түбәндәге карарларның берсен кабул итә:

1) инициатив проектны хупларга һәм аның өстендә эшне жирле бюджет турында карарда каралган бюджет ассигнованиеләре чикләрендә тиешле максатларга һәм (яки) жирле бюджет проектын төзү һәм карау тәртибенә (жирле бюджет турында карарга үзгәрешләр кертү) ярашлы рәвештә дөвам итәргә.

2) инициативалы проектны хуплаудан баш тарту һәм аны инициаторларга кире кайтару инициативалы проектны хуплаудан баш тарту сәбәпләрен күрсәтеп.

7. Жирлекнең башкарма комитеты түбәндәге очракларның берсендә инициатив проектны хуплаудан баш тарту турында Карар кабул итә:

1) инициатив проектны кертү һәм аны карауның билгеләнгән тәртибен үтәмәү;

2) инициатив проектынң федераль законнар һәм Россия Федерациясенен башка норматив хокукый актлары, Россия Федерациясе субъектларының законнары һәм башка

норматив хокукый актлары таләпләренә, Жирлек уставына туры килмәве;

3) жирле үзидарә органнарының кирәкле вәкаләтләре һәм хокуклары булмау сәбәпле инициатив проектны гамәлгә ашыру мөмкин түгел;

4) инициатив проектны гамәлгә ашыру өчен кирәкле акчалар күләмендә жирле бюджет акчаларының булмавы, аларны формалаштыру чыганагы инициатив түләүләр түгел;

5) инициатив проектта тасвирланган проблеманы нәтижәлерәк ысул белән чишү мөмкинлеге булу;

б) инициатив проектны конкурс сайлап алудан үтмәгән дип тану.

8. Жирлекнең башкарма комитеты әлеге статьяның 7 өлешендәге 5 пунктында каралган очракта проект инициаторларына инициатив проектны бергәләп эшләп бетерергә, шулай ук аны башка муниципаль берәмлекнең жирле үзидарә органы яки дәүләт органы каравына аларның компетенциясенә туры китереп тәкъдим итәргә хокуклы.

9. Инициатив проектларны тәкъдим итү, кертү, фикер алышу, карау, шулай ук аларны конкурс буенча сайлап алу тәртибен жирлек советы билгели.

10. Россия Федерациясе субъекты бюджетыннан бюджетара трансфертлар хисабына финанс ярдәме алу өчен тәкъдим ителә торган инициатив проектларга карата инициатив проектларны карау тәртибе, инициатив проектларны карау тәртибе, шул исәптән аларга ярдәм итүдән баш тарту өчен нигезләр, мондый инициатив проектларны конкурс аша сайлап алу тәртибе һәм критерийлары закон һәм (яки) башка норматив Татарстан Республикасының хокукый акты. Бу очракта өлешләр таләпләре 3, 6, 7, 8, 9, 11 һәм 12 статья кулланылмый.

11. Әгәр жирлекнең башкарма комитетына берничә инициатив проект кертелгән булса, шул исәптән эчтәлеге буенча охшаш өстенлекле проблемаларны тасвирлап, жирлекнең башкарма комитеты конкурс сайлап алуын оештыра һәм бу хакта проект инициаторларына хәбәр итә.

12. Инициатив проектларны конкурс сайлап алуны үткөрү коллегиаль органга (комиссиягә) йөкләнә, аның эшчәнлеге һәм формалашу тәртибе жирлек Советының норматив хокукый акты белән билгеләнә. Коллегиаль орган (комиссия) составы жирлекнең башкарма комитеты тарафыннан формалаштырыла. Шулай ук вакытта коллегиаль орган (комиссия) әгъзаларының яртысы жирлек Советы тәкъдимнәре нигезендә билгеләнергә тиеш. Проект инициаторларына һәм аларның вәкилләренә конкурс сайлап алуын үткәргәндә коллегиаль орган (комиссия) тарафыннан инициатив проектларны карауда катнашу һәм алар буенча үз позицияләрен белдерү мөмкинлеге тәмин ителергә тиеш.

13. Проект инициаторлары, жирлек территориясендә яшәүче, гражданнар жыены, жыелышы яки конференциясе тарафыннан вәкаләтләнгән башка гражданнар, шулай ук Россия Федерациясе законнары белән билгеләнгән башка затлар инициатив проектны гамәлгә ашыруны Россия Федерациясе законнарына каршы килмәгән формаларда ижтимагый контрольдә тотарга хокуклы.

14. Жирлек Башкарма комитетының инициатив проектны каравы, инициатив проектны гамәлгә ашыру барышы, шул исәптән акчаларны куллану, аны гамәлгә ашыруда кызыксынучы затларның мөлкәти һәм (яисә) хезмәттә катнашуы турында мәгълүмат муниципаль берәмлек сайтында "Интернет" мәгълүмати-телекоммуникация челтәрендә бастырып чыгарылырга (халыкка житкерелергә) һәм урнаштырылырга тиеш. Жирлек Башкарма комитетының инициатив проектны гамәлгә ашыру нәтижәләре турындагы хисабы муниципаль берәмлек сайтында "Интернет" мәгълүмати-телекоммуникация челтәрендә инициатив проектны гамәлгә ашыру тәмамланганнан соң 30 календарь көн эчендә бастырып чыгарылырга (халыкка житкерелергә) һәм урнаштырылырга тиеш. Әгәр жирлекнең башкарма комитеты әлеге мәгълүматны "Интернет" мәгълүмат-телекоммуникация челтәрендә урнаштырырга мөмкинлеге булмаса, күрсәтелгән мәгълүмат әлеге жирлек кергән муниципаль район сайтында урнаштырыла. Авыл жирлегендә күрсәтелгән мәгълүмат авыл жирлеге старостасы тарафыннан гражданнарга житкерелергә мөмкин.

Статья 18. Жәмәгать тыңлаулары, жәмәгать фикер алышулары

1. Жирле әһәмияттәге мәсьәләләр буенча муниципаль хокукый актлар проектлары буенча фикер алышу өчен жирлек Советы, жирлек башлыгы тарафыннан ачык тыңлаулар үткәрелергә мөмкин.

2. Халык тыңлаулары халык, поселок советы яки поселок башлыгы инициативасы буенча үткәрелә.

Халык яки поселок Советы инициативасы буенча үткәрелә торган ачык тыңлаулар поселок Советы тарафыннан билгеләнә, ә поселок башлыгы инициативасы буенча поселок башлыгы тарафыннан билгеләнә.

3. Жәмәгать тыңлауларына:

1) жирлек уставы проекты, шулай ук жирлек Уставына әлеге уставны әлеге норматив хокукый актларга туры китерү максатларында Россия Федерациясе Конституциясе, федераль законнар, конституция яки Татарстан Республикасы законнары нигезләмәләрен төгәл кабатлау формасында үзгәрешләр кертелгән очраклардан тыш, әлеге уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында жирлек Советы карары проекты;

2) жирле бюджет проекты һәм аның үтәлеше турында хисап;

3) Жирлекны социаль-икътисади үстерү стратегиясе проекты;

4) «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрдәге 131-ФЗ номерлы Федераль законның 13 статьясы нигезендә муниципаль берәмлекне үзгәртеп кору өчен жирлек халкының тавыш бирү юлы белән белдерелгән ризалыгын алу таләп ителә.»;

4. Жәмәгать тыңлауларын оештыру һәм үткөрү тәртибе жирлек Советының норматив хокукый акты белән билгеләнә һәм жирлек халкына халык тыңлауларын үткөрү вакыты һәм урыны турында алдан хәбәр итүне, муниципаль хокукый акт проекты белән алдан танышуны, шул исәптән аны жирле үзидарә органының рәсми сайтында «Интернет» мәгълүмати-телекоммуникация челтәрендә яки, әгәр жирле үзидарә органы үз эшчәнлеге турында мәгълүматны «Интернет» мәгълүмат-телекоммуникация челтәрендә, Татарстан Республикасының яки жирлекнең рәсми сайтында «дәүләт органнары һәм жирле үзидарә органнары эшчәнлеге турында мәгълүматка керүне тәмин итү турында» 2009 елның 9 февралдәге 8-ФЗ номерлы Федераль закон нигезләмәләрен исәпкә алып урнаштырырга мөмкинлеге булмаса, муниципаль берәмлек халкы фикер алышуга чыгарылган проект буенча үз искәртмәләрен һәм тәкъдимнәрен тәкъдим итә ала муниципаль хокукый акт, шул исәптән рәсми сайт аша, авыл халкының жәмәгать тыңлауларында катнашуын тәмин итүче башка чаралар, жәмәгать тыңлаулары нәтижәләрен бастырып чыгару (халыкка чыгару), шул исәптән кабул ителгән карарларны мотивациялә нигезләү, шул исәптән аларны рәсми сайтта урнаштыру аша.».

5. Генераль планнар проектлары, жирдән файдалану һәм төзелеш кагыйдәләре проектлары, территорияне планлаштыру проектлары, территорияләрне чикләү проектлары, территорияләрне төзекләндерү кагыйдәләре проектлары, күрсәтелгән документларның берсенә үзгәрешләр кертүне күздә тоткан проектлар, жир кишәрлеген яки капитал төзелеш объекттын шартлы рәвештә файдалануның рәхсәт ителгән төренә рәхсәт бирү турында карар проектлары, рәхсәт ителгән чикнең чик параметрларыннан тайпылуга рәхсәт бирү турында карар проектлары буенча капитал төзелеш объектларын төзү, реконструкцияләү, жир кишәрлекләрен һәм капитал төзелеш объектларын рәхсәт ителгән файдалануның бер төрен башка төр файдалануга үзгәртү мәсьәләләренә жирдән файдалану һәм төзелешнең расланган кагыйдәләре булмаганда шәһәр төзелеше эшчәнлеге турында законнарға ярашлы рәвештә жәмәгать тыңлаулары яки жәмәгать фикер алышулары үткәрелә.

Статья 19. Гражданнар жыены

1. Жирле эһәмияттәге мәсьәләләрне тикшерү, халыкны жирле үзидарә органнары һәм жирле үзидарә вазифаи затлары эшчәнлеге турында мәғлүмат бирү инициатив проектлар кертү һәм аларны карау мәсьәләләрен тикшерү өчен гражданнар жыеннары үткәрелергә мөмкин. Гражданнар жыеннары Жирлеклар, урамнар, торак йортлар буенча чакырыла.

2. Гражданнар жыены халык, жирлек Советы, жирлек башлыгы, Совет депутатлары инициативасы буенча үткәрелә.

3. Жирлек советы яки жирлек башлыгы инициативасы буенча үткәрелә торган гражданнар жыелышы жирлек советы яки жирлек башлыгы тарафыннан билгеләнә.

4. Халык инициативасы буенча уздырыла торган гражданнар жыены жирлек Советы тарафыннан тиешле территориядә яшәүче һәм әлеге территорияләрдә урнашкан предприятиеләр, учреждениеләр, оешма житәкчеләре жыелышында катнашу хокукына ия булган гражданнар санының 10 процентыннан ким булмаган өлеше булган гражданнар төркеменен язма тәкъдиме буенча билгеләнә.

Гражданнар жыенын үткәрү турында тәкъдим аның каравына чыгарыла торган мәсьәләләр исемлеген, жыенны үткәрү вакыты һәм урынын үз эченә алырга тиеш. Бу тәкъдим вәкаләтле затлар тарафыннан имзаланырга тиеш, ә жыелыш үткәрү инициативасы белән гражданнар төркеме мөрәжәгать итсә, аларның һәрберсенен фамилиясе, исеме, әтисенен исеме, туган көне, яшәү урыны адресы күрсәтелгән.

Жирлек советы гражданнар жыенын уздыру турында кертелгән тәкъдимне үзенен якынлашып килүче утырышында карый.

Жирлек советы гражданнар жыенын үткәрүдән аның максатка туры килмәве сәбәпләре буенча баш тартырга хокуклы түгел.

5. Гражданнар жыенын үткәрү вакыты һәм урыны һәм фикер алышуга кертелә торган мәсьәләләр турында тиешле территориядә яшәүчеләргә жыелыш уздырылачак көнгә кадәр жиде көннән дә соңга калмыйча массакүләм мәғлүмат чаралары, почта хәбәрләре, фатирлар буенча (подворный) әйләнүләр, белдерүләр һәм башка мөмкин булган чаралар кулланып хәбәр ителә.

Гражданнар жыенын эзерләү һәм үткәрүне жирлекнең башкарма комитеты тәмин итә.

6. Жыелыш эшендә әлеге территориядә яшәүче, сайлау хокукына ия булган 18 яшкә житкән гражданнар катнашырга хокуклы. Жыелышта катнашу хокукына ия булган гражданнарның гомуми саны Муниципаль сайлаулар үткәргәндә кулланыла торган Россия Федерациясе гражданның Россия Федерациясе чикләрендә булган һәм яшәгән урыннары буенча теркәү исәп-хисабы мәғлүматлары нигезендә билгеләнә.

Әгәр анда жыелышта катнашу хокукы булган гражданның өчтән бер өлеше булса, гражданнар жыелышы хокуклы дип санала.

Жыелыш карарлары жыелышта булган гражданның күпчелек тавышлары белән кабул ителә.

Инициатива проектларын кертү һәм аларны карау мәсьәләләре буенча гражданнар жыелышында Тиешле территориядә яшәүче 16 яшкә житкән кешеләр катнашырга хокуклы. Инициатив проектларны кертү мәсьәләләрен карау һәм тикшерү максатларында гражданнар жыенын билгеләү һәм үткәрү тәртибе жирлек Советының норматив хокукый акты белән билгеләнә.

7. Гражданнар жыелышы жирле үзидарә органнарына һәм жирле үзидарә вазифаи затларына мөрәжәгатьләр кабул итә ала, шулай ук жирле үзидарә органнары һәм жирле үзидарә вазифаи затлары белән үзара мөнәсәбәтләрдә гражданнар жыелышын тәкъдим итәргә вәкаләтле затларны сайлый ала.

8. Гражданнар жыелышы кабул иткән мөрәжәгатьләр жирле үзидарә органнары һәм жирле үзидарә вазифаи затлары тарафыннан мәжбүри каралырга тиеш.

9. Гражданнар жыенын билгеләү һәм үткәрү тәртибе, шулай ук гражданнар Жыенының вәкаләтләре Федераль закон, әлеге Устав һәм Жирлек Советының норматив хокукый акты белән билгеләнә.

10. Гражданнар жыены нәтижеләре рәсми рәвештә бастырылырга (игълан ителергә)

тиеш.

Статья 20. Гражданнар конференциясе (делегатлар жыелышы)

1. Гражданнар конференциясе (делегатлар жыелышы) жирле эһәмияттәге мәсьәләләрне тикшерү һәм бөтен Жирлек халкы вәкилләренең фикерен ачыклау кирәк булганда үткәрелә. Жирлекнең тиешле территориаль өлешләре гражданнары арасыннан гражданнар конференциясе (делегатлар жыелышы) гражданнар жыенын чакыру авыр булган очрақларда, шул исәптән тиешле территориядә яшәүче һәм гражданнар жыенында катнашу хокукы булган кешеләр саны 100 кешедән артып киткән очрақта үткәрелә.

2. Гражданнар конференциясе (делегатлар жыелышы) гражданнар жыелышы вәкаләтләрен гамәлгә ашыра.

3. Гражданнар конференциясе (делегатлар жыелышы) халык, Жирлек Советы, Жирлек башлыгы инициативасы буенча үткәрелә. Жирлек советы яки жирлек башлыгы инициативасы буенча үткәрелә торган гражданнар конференциясе (делегатлар жыелышы) жирлек советы яки жирлек башлыгы тарафыннан билгеләнә. Халык инициативасы буенча үткәрелә торган гражданнар конференциясе (делегатлар жыелышы) поселок Советы тарафыннан билгеләнә.

4. Гражданнар конференциясе (делегатлар жыелышы) сайланган делегатларның яртысыннан артыгы катнашса, хокуклы дип санала. Гражданнар конференциясе (делегатлар жыелышы) карарлары конференциядә катнашучы делегатларның күпчелек тавышлары белән кабул ителә.

5. Гражданнар конференциясен (делегатлар жыелышын) билгеләү һәм үткәрү, делегатлар сайлау тәртибе жирлек советының әлеге уставы һәм норматив хокукый акты белән билгеләнә.

6. Гражданнар конференциясе (делегатлар жыелышы) нәтижеләре рәсми рәвештә бастырылырга (халыкка игълан ителергә) тиеш.

Статья 21. Гражданнар арасында сораштыру

1. Гражданнардан сораштыру жирле үзидарә органнары һәм вазыйфаи затлары, шулай ук дәүләт хакимияте органнары карарлар кабул иткәндә халыкның фикерен һәм аны исәпкә алуны ачыклау өчен жирлекнең бөтен территориясендә яки территориясендә үткәрелә.

Сораштыру нәтижеләре тәкъдим итү характерында.

2. Гражданнарны сораштыруда сайлау хокукына ия гражданнар катнашырга хокукы. Инициатив проектны хуплау турында гражданнарның фикерен ачыклау мәсьәләсе буенча сораштыруда 16 яшькә житкән жирлектә яки аның бер өлешендә инициатив проектны гамәлгә ашырырга тәкъдим ителгән кешеләр катнашырга хокукы.

3. Гражданнар арасында сораштыру:

1) жирле эһәмияттәге мәсьәләләр буенча жирлек советы яки жирлек башлыгы;

2) Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары - республика һәм республикаара эһәмияттәге объектлар өчен жирлекләрнең максатчан билгеләнешен үзгәртү турында Карар кабул иткәндә гражданнарның фикерен исәпкә алу өчен.

3) 16 яшькә житкән Жирлекта яки аның бер өлешендә яшәүчеләр әлеге инициатива проектына ярдәм итү турында гражданнарның фикерен ачыклау өчен инициатива проектын гамәлгә ашырырга тәкъдим ителә.

4. Гражданнарны сораштыруны билгеләү һәм үткәрү тәртибе Татарстан Республикасы Законына ярашлы рәвештә жирлек уставы һәм (яки) жирлек Советының норматив хокукый актлары белән билгеләнә.

5. Гражданнарны сораштыруны билгеләү турында карарны поселок Советы кабул итә. Гражданнардан сораштыру үткәрү өчен муниципаль берәмлек сайты Интернет мәгълүмат-телекоммуникация челтәрендә кулланылырга мөмкин. Жирлек Советының гражданнардан сораштыру билгеләү турындагы карарында:

- 1) сораштыруны үткэрү датасы һәм вакыты;
- 2) Сораштыру үткэргәндә тәкъдим ителгән (тәкъдим ителгән) сорауны (сорауларны) формалаштыру;
- 3) сораштыру үткэрү методикасы;
- 4) сораштыру таблицасының формасы;
- 5) сораштыруда катнашучы Жирлекта яшәүчеләрнең минималь саны.
- 6) "Интернет"мәгълүмат-телекоммуникация челтәрендә муниципаль берәмлек сайтын кулланып, гражданнардан сораштыру үткэргән очракта сораштыруда катнашучыларны идентификацияләү тәртибе.
6. Жирлекта яшәүчеләргә гражданнардан сораштыру үткэрелгәнче 10 көн алдан хәбәр ителергә тиеш.
7. Гражданнарны сораштыруга эзерләү һәм үткэрү белән бәйле чараларны финанслау:
  - 1) жирлек бюджеты акчалары хисабына жирлекнең жирле үзидарә органнары яки жирлек халкы инициативасы буенча сораштыру үткэргәндә;
  - 2) Татарстан Республикасы бюджеты акчалары хисабына Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары инициативасы буенча сораштыру үткэргәндә.
8. Сораштыру нәтижәләре аны үткэргәннән соң бер ай эчендә басылып чыгарга тиеш. Сораштыру нәтижәләре белән теләсә кайсы граждан танышырга хокуклы. Жирле үзидарә органнары тиешле карарлар кабул иткәндә сораштыру нәтижәләре мәжбүри исәпкә алынырга тиеш.

Статья 22. Жирле әһәмияттәге аеруча мөһим мәсьәләләр буенча халык фикер алышуы

1. Муниципаль хокукый актлар проектларын һәм жирле әһәмияттәге башка мөһим мәсьәләләргә халык фикер алышуына чыгару турындагы карар жирлек Советы тарафыннан үз инициативасы буенча яки Тиешле территориядә яшәүче гражданнар таләбе буенча жирлек советы билгеләгән тәртиптә кабул ителә.
2. Муниципаль хокукый акт проекты тексты һәм халык фикер алышуына чыгару турында Карар кабул ителгәннән соң биш көннән дә соңга калмыйча халык фикер алышуына чыгарыла торган мәсьәләләр буенча башка материаллар массакүләм мәгълүмат чараларында бастырыла, гражданнарга жиһәрелә, халык белән танышу өчен мөмкин булган урыннарда урнаштырыла, башка ысуллар белән игълан ителә.
3. Мәсьәләне халык фикер алышуына чыгару белән бер үк вакытта жирлек советы фикер алышу барышында килгән тәкъдимнәрне һәм искәртмәләргә карау эшен оештыру вакытын һәм тәртибен билгели, күрсәтелгән максат өчен махсус комиссия төзи.
4. Жирлек Советы муниципаль хокукый актлар проектларын һәм жирле әһәмияттәге башка мөһим мәсьәләләргә тикшерүне тәмин итә, моның өчен кирәкле шартлар тудыра.
5. Халык фикер алышуына чыгарылган мәсьәләләр буенча тәкъдимнәр һәм искәртмәләр Жирлек Советына жиһәрелә.
6. Муниципаль хокукый актлар проектлары һәм жирле әһәмияттәге башка мөһим мәсьәләләр буенча тәкъдимнәр һәм искәртмәләр жирлек Советы тарафыннан карала.
7. Халык фикер алышу нәтижәләре турында халыкка хәбәр ителә.

Статья 23. Гражданнарның жирле үзидарә органнарына мөрәжәгатьләре

1. Гражданнар жирле үзидарә органнарына индивидуаль һәм коллектив мөрәжәгатьләр ясау хокукына ия.
2. Гражданнарның мөрәжәгатьләре "Россия Федерациясе гражданнарының мөрәжәгатьләрен карау тәртибе турында"2006 елның 2 маендагы 59-ФЗ номерлы Федераль закон белән билгеләнгән тәртиптә һәм срокларда каралырга тиеш.
3. Гражданнарның мөрәжәгатьләрен карау тәртибен һәм срокларын бозган өчен жирле

үзидарә вазыйфаи затлары Россия Федерациясе законнары нигезендә жаваплы.

Статья 24. Авыл жирлеге старостасы

1. Жирле үзидарә органнары һәм авыл жирлеге халкының жирле әһәмияттәге мәсьәләләрне хәл иткәндә үзара хезмәттәшлеген оештыру өчен авыл жирлегендә урнашкан авыл жирлегендә авыл жирлеге старостасы билгеләнергә мөмкин.

2. Авыл жирлеге старостасы авыл жирлеге Советы тарафыннан билгеләнә, аның составына әлеге авыл жирлеге керә, авыл жирлеге гражданның жыены тәкъдиме буенча. Авыл жирлеге старостасы әлеге авыл жирлеге территориясендә яшәүче һәм актив сайлау хокукына ия булган Россия Федерациясе гражданның яки гражданның жыены тәкъдим иткән көнне 18 яшькә җиткән һәм әлеге авыл жирлеге территориясендә урнашкан торак бинасы булган Россия Федерациясе гражданның арасынан билгеләнә.

3. Авыл жирлеге старостасы дәүләт вазыйфасын, дәүләт граждан хезмәте вазыйфасын, муниципаль вазыйфаны алмаштыручы зат түгел, үз вәкаләтләрен даими булмаган нигездә гамәлгә ашыручы жирлек Советы депутаты муниципаль вазыйфасыннан яки муниципаль хезмәт вазыйфасыннан тыш, хезмәт мөнәсәбәтләрендә һәм жирле үзидарә органнары белән турыдан-туры бәйлә башка мөнәсәбәтләрдә тора алмый.

4. Авыл жирлеге старостасы итеп кеше билгеләнә алмый:

1) дәүләт вазыйфасын, дәүләт граждан хезмәте вазыйфасын, муниципаль вазыйфаны биләүче, үз вәкаләтләрен даими булмаган нигездә гамәлгә ашыручы жирлек Советы депутаты муниципаль вазыйфасыннан тыш, яки муниципаль хезмәт вазифасы;

2) суд тарафыннан эшкә сәләтсез яки чикләнгән эшкә сәләтле дип танылган;

3) гамәлдән чыгарылмаган яки төшерелмәгән хөкем ителүе булган.

5. Авыл жирлеге старостасының вәкаләтләре ике елдан да ким һәм биш елдан да артык була алмый.

Авыл жирлеге старостасының вәкаләтләре әлеге авыл жирлеге составына кергән жирлек Советы карары буенча, авыл жирлеге гражданның жыены тәкъдиме буенча, шулай ук әлеге Федераль законның 40 статьясының 10 өлешендәге 1 - 7 пунктларында билгеләнгән очрақларда вакытыннан алда туктатыла.

6. Авыл жирлеге старостасы аңа йөкләнгән бурычларны хәл итү өчен:

1) авыл жирлегендә жирле әһәмияттәге мәсьәләләрне хәл итү мәсьәләләре буенча жирле үзидарә органнары, муниципаль предприятиеләр һәм учреждениеләр, башка оешмалар белән хезмәттәшлек итә;

2) халык белән хезмәттәшлек итә, шул исәптән гражданның жыеннарында, җыелышларында, конференцияләрендә катнашу аша, мондый чаралар нәтиҗәләре буенча жирле үзидарә органнары тарафыннан мәҗбүри каралырга тиешле муниципаль хокукый актлар проектлары рәвешендә рәсмиләштерелгән мөрәҗәгатьләр һәм тәкъдимнәр җибәрә;

3) авыл жирлегендә яшәүчеләргә жирле үзидарә оештыру һәм гамәлгә ашыру мәсьәләләре буенча мәгълүмат бирә, шулай ук жирле үзидарә органнарынан алынган башка мәгълүматны аларга җиткерүдә ярдәм итә;

4) жирле үзидарә органнарына Жәмәгать тыңлауларын һәм жәмәгать фикер алышуларын оештыруда һәм үткәрүдә, авыл жирлегендә аларның нәтиҗәләрен игълан итүдә ярдәм итә;

4.1) авыл жирлеге халкы өчен өстенлекле әһәмияткә ия булган мәсьәләләр буенча инициатив проект кертү инициативасы белән чыгыш ясау хокукына ия;

5) Татарстан Республикасы Законына ярашлы рәвештә Жирлек Уставында һәм (яки) Жирлек Советының норматив хокукый актында каралган башка вәкаләтләренә һәм хокукларны гамәлгә ашыра.

7. Авыл жирлеге старостасының эшчәнлегенә гарантияләре һәм статусының башка мәсьәләләре Татарстан Республикасы Законына ярашлы рәвештә жирлек уставы һәм (яки) жирлек Советының норматив хокукый акты белән билгеләнергә мөмкин.

Статья 25. Жирле үзидарәне халык тарафыннан турыдан туры гамәлгә ашыруның һәм аны гамәлгә ашыруда катнашуның башка формалары

1. Өлеге Уставта каралган федераль закон нигезендә халыкның жирле үзидарәне турыдан-туры гамәлгә ашыру һәм халыкның жирле үзидарәне гамәлгә ашыруда катнашу формалары белән беррәттән гражданнар жирле үзидарәне гамәлгә ашыруда Россия Федерациясе Конституциясенә, федераль законнарга, Татарстан Республикасы законнарына каршы килмәгән башка формаларда катнашырга хокуклы.

2. Халыкның жирле үзидарәне турыдан-туры гамәлгә ашыруы һәм халыкның жирле үзидарәне гамәлгә ашыруда катнашуы законлылык, иреклек принципларына нигезләнә.

Жирле үзидарә органнары һәм жирле үзидарә вазифаи затлары халыкка жирле үзидарәне турыдан туры гамәлгә ашыруда һәм халыкның жирле үзидарәне гамәлгә ашыруда катнашуында ярдәм итәргә тиеш.

Глава III. ЖИРЛЕК СОВЕТЫ

Статья 26. Жирлек советы - жирле үзидарәнең вәкиллеке органы

1. Жирлек Советы даими эшләүче сайлап куелган, жирле үзидарәнең коллегияль вәкиллеке органы булып тора.

2. Жирлек Советының рәсми исеме Татарстан Республикасы Әгерже муниципаль районы Иске Чекалда авыл жирлегә Советы.

3. Авыл жирлегә Советының вәкаләтләре 5 ел.

4. Жирлек Советы Жирлек халкына хисап бирә һәм контрольдә тотат.

5. Жирлек Советының мөһерләре, үз атамасы белән бланклары бар.

6. Жирлек Советы эшчәнлеген тәмин итү чыгымнары Россия Федерациясе бюджетлары чыгымнары классификациясенә ярашлы рәвештә жирлек бюджетында аерым юл белән карала.

Статья 27. Жирлек Советы составы

1. Жирлек советы бер мандатлы сайлау округлары буенча муниципаль сайлауларда сайлана торган 7 депутаттан тора.

2. Жирлек советы аның составына билгеләнгән сандагы депутатларның өчтән ике өлешен сайлаганда хокуклы булып тора. (ким дигәндә биш депутат)

Статья 28. Авыл жирлегә Советы депутаты статусы

1. Жирлек Советы депутатының вәкаләтләре ул сайланган көннән башлана һәм яңа чакырылыш жирлек Советы эшли башлаган көннән туктатыла. Депутатның вәкаләтләре ике елдан да ким һәм биш елдан да артык була алмый.

2. Даими нигездә жирлек башлыгы итеп сайланган депутат эшли, калган депутатлар даими булмаган нигездә эшли.

Үз вәкаләтләрен даими нигездә гамәлгә ашыручы депутат, жирле үзидарәнең сайлап куелган органы әгъзасы, жирле үзидарәнең сайлап куелган вазифалы кешесе хокуклы түгел:

1) эшқуарлык эшчәнлегә белән шәхсэн яки ышанычлы кешеләр аша шөгьльләнәргә;

2) коммерцияле яки коммерцияле булмаган оешма белән идарә итүдә катнашырга, түбәндәге очрақлардан тыш:

а) сәяси партия, һөнәри берлек органы, шул исәптән жирле үзидарә органында оештырылган беренчел профсоюз оешмасының сайлап куелган органы белән түләүсез идарә итүдә катнашу, башка ижтимагый оешманың, торақ, торақ-төзелеш, гараж кооперативларының, күчмәсез милек ияләре ширкәтенең съездында (конференциясендә) яки гомуми жыелышында катнашу;

б) коммерцияле булмаган оешма белән идарә итүдә түләүсез нигездә катнашу (сәяси партия, һөнәри берлек органы белән идарә итүдә катнашудан тыш, шул исәптән жирле үзидарә органында оештырылган беренчел профсоюз оешмасының сайлап куелган органы, башка ижтимагый оешманың, торак, торак-төзелеш, гараж кооперативларының съездында (конференциясендә) яки гомуми жыйылышында катнашу, күчәмсез милек ияләре ширкәте) Россия Федерациясе субъектының югары вазыйфай затына (Россия Федерациясе субъектының дәүләт хакимияте югары башкарма органы житәкчесе) Россия Федерациясе субъекты законы белән билгеләнгән тәртиптә алдан хәбәр итү белән;

в) Россия Федерациясе субъекты муниципаль берәмлекләре Советында, Муниципаль берәмлекләренң башка берләшмәләрендә, шулай ук аларның идарә органнарында муниципаль берәмлек мәнфәгатьләрен түләүсез нигездә тәкъдим итү;

г) муниципаль берәмлек исемнән оешманы оештыручы вәкаләтләрен гамәлгә ашыру тәртибен яки муниципаль милектә булган акцияләрне (устав капиталындагы өлешләрне) идарә итү тәртибен билгеләүче муниципаль хокукый актларга ярашлы рәвештә муниципаль берәмлек оештыручы (акционер, катнашучы) булып торган оешманың идарә органнарында һәм Ревизия комиссиясендә муниципаль берәмлек мәнфәгатьләрен түләүсез нигездә тәкъдим итү;

д) федераль законнарда каралган башка очраklar»;

3) укуту, фәнни һәм башка ижади эшчәнлектән тыш, башка түләүле эшчәнлек белән шөгыльләнү. Шул ук вакытта укуту, фәнни һәм башка ижади эшчәнлек, әгәр Россия Федерациясенң халыкара килешүендә яки Россия Федерациясе законнарында башкасы каралмаган булса, чит ил дәүләтләре, халыкара һәм чит ил оешмалары, чит ил гражданны һәм гражданлыгы булмаган затлар ачкалары хисабына гына финанслана алмый;

4) идарә органнары, попечительлек яки күзәтү советлары, чит ил коммерцияле булмаган хөкүмәтнеке булмаган оешмаларның һәм Россия Федерациясе территориясендә эшләүче аларның структур бүлекчәләренң башка органнары составына керергә, әгәр Россия Федерациясенң халыкара килешүендә яки Россия Федерациясе законнарында башкасы каралмаган булса.»;

3. Жирлек Советы депутаты, жирле үзидарәнен сайлап куелган вазифай заты статусына бәйле чикләүләр федераль законнар белән билгеләнә.

4. Жирлек Советы депутатына үз вәкаләтләрен законнар, әлеге устав, жирлек Советы карарлары нигезендә тоткарлыксыз гамәлгә ашыру өчен шартлар тудырыла.

5. Жирлек Советы депутаты депутат этикасы кагыйдәләрен, жирлек Советы тарафыннан расланган депутат статусы турындагы Нигезләмәдә беркетелгән депутат йөкләмәләрен үтәргә тиеш.

6. Шәһәр Советы депутаты, даими нигездә вәкаләтләрен гамәлгә ашыручы жирле үзидарәнен сайлап куелган вазифалы кешесе гражданлык, административ яки жинаять эше яки административ хокук бозу турындагы эш буенча яклаучы яки вәкил (законлы вәкиллек очракарыннан тыш) сыйфатында катнаша алмый.

7. Жирлек депутаты 2008 елның 25 декабрәдәгә 273-ФЗ номерлы «Коррупциягә каршы тору турында» гы Федераль закон һәм башка федераль законнар белән билгеләнгән чикләүләрен, тыюларны үтәргә, бурычларны үтәргә тиеш. «Коррупциягә каршы тору турында» 2008 елның 25 декабрәдәгә 273-ФЗ номерлы Федераль закон, «затларның чыгымнарының туры килүен контрольдә тоту турында» 2012 елның 3 декабрәдәгә 230-ФЗ номерлы Федераль закон белән билгеләнгән чикләүләрен, тыюларны үтәмәү, бурычларны үтәмәү очрагында депутат, жирле үзидарәнен сайлап куелган органы эгзасы, жирле үзидарәнен сайлап куелган вазифай зат вәкаләтләре вакытыннан алда туктатыла, дәүләт вазифаларын биләүче һәм башка затларның керемнәренә, 2013 елның 7 маендагы 79-ФЗ номерлы Федераль закон белән аерым категория кешеләргә счетлар (вкладлар)ачуны һәм булуны тыю турында, » Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында «2003 елның 6 октябрәдәгә 131-ФЗ номерлы Федераль законда башкасы каралмаган очракта, Россия Федерациясе территориясеннән читтә урнашкан чит ил

банкларында акчалата средстволарны һәм кыйммәтле әйберләргә сакларга, чит ил финанс инструментларына ия булырга һәм (яки) алардан файдаланырга».

8. Россия Федерациясенең коррупциягә каршы тору турындагы законнары нигезендә депутат тарафыннан тапшырыла торган керемнәр, чыгымнар, мөлкәт һәм мөлкәти характердагы йөкләмәләр турындагы мәгълүматларның дөреслеген һәм тулылыгын тикшерү Татарстан Республикасы башлыгы (Рәис) (Татарстан Республикасы дәүләт хакимиятенен югары башкарма органы житәкчесе) карары нигезендә Татарстан Республикасы законы белән билгеләнгән тәртиптә үткәрелә.

9. Әлеге статьяның 7.2 өлеше нигезендә үткәрелгән тикшерү нәтижәсендә «коррупциягә каршы тору турында» 2008 елның 25 декабрендәге 273-ФЗ номерлы Федераль закон, «дәүләт Вазыйфаларын биләүче затларның һәм аларның башка затларының чыгымнарының туры килүен контрольдә тоту турында» 2012 елның 3 декабрендәге 230-ФЗ номерлы Федераль закон белән билгеләнгән чикләүләргә, тыюларны үтәмәү, бурычларны үтәмәү фактларын ачыклаганда 2013 елның 7 маендагы 79-ФЗ номерлы Федераль закон белән аерым категория кешеләргә счетлар (вкладлар) ачуны һәм булуны тыю турында, акчалата средстволарны һәм кыйммәтле әйберләргә Россия Федерациясе территориясеннән читтә урнашкан чит ил банкларында сакларга, чит ил финанс инструментларына ия булырга һәм (яки) алардан файдаланырга», Татарстан Республикасы башлыгы (Рәис) (Татарстан Республикасы дәүләт хакимиятенен югары башкарма органы житәкчесе) депутат вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату яки күрсәтелгән затка карата башка җаваплылык чарасын куллану турында гариза белән тиешле карар кабул итәргә вәкаләтле җирлек Советына яки судка мөрәҗәгать итә.

10. Үз керемнәре, чыгымнары, мөлкәте һәм мөлкәти характердагы йөкләмәләре турында дөрес булмаган яки тулы булмаган мәгълүматлар, шулай ук хатынының (иренең) һәм балигы булмаган балаларының керемнәре, чыгымнары, мөлкәте һәм мөлкәти характердагы йөкләмәләре турында мәгълүматлар тапшырган депутатка, әгәр бу мәгълүматларны бозу эһәмиятсез булса, түбәндәге җаваплылык чаралары кулланылырга мөмкин:

1) кисәтү;

2) депутатны, аның вәкаләтләре срогы тәмамланганчы, җирлек Советында вазифалар биләү хокукыннан мәхрүм итеп, азат итү;

3) вәкаләтләрен даими нигездә башкару хокукыннан мәхрүм итеп, аның вәкаләтләре срогы тәмамланганчы вәкаләтләрен гамәлгә ашырудан азат итү;

4) җирлек Советында аның вәкаләтләре срогы тәмамланганчы вазифалар биләүне тыю;

5) вәкаләтләре срогы тәмамланганчы вәкаләтләрен даими нигездә башкаруны тыю.

11. Әлеге статьяның 8-10 өлешләрендә күрсәтелгән җаваплылык чараларын депутатка карата куллану турында Карар кабул итү тәртибе муниципаль хокукый акт белән Татарстан Республикасы Законына ярашлы рәвештә билгеләнә.

Статья 29. Җирлек Советы депутатының сайлаучылар белән мөнәсәбәтләре

1. Авыл җирлеге Советы депутаты сайлаучылар, шулай ук аның сайлау округы территориясендә урнашкан предприятиеләр, оешмалар, дәүләт һәм башка органнар коллективлары белән элемтәдә тора.

2. Авыл җирлеге Советы депутаты сайлаучылар алдында җавап бирә һәм аларга хисап бирә.

3. Җирлек Советы депутаты сайлаучылар алдында үз эше турында елына бер тапкырдан да сирәгрәк хисап бирә, вакыт-вакыт аларны җирлек советы эше турында хәбәр итә, шулай ук айга бер тапкырдан да сирәгрәк сайлаучыларны кабул итә.

4. Җирлек Советы депутаты гражданның законлы хокукларын, ирекләрен һәм мәнфәгатьләрен тәмин итү буенча законнарда каралган чараларны кабул итәргә, шул исәптән алардан килгән тәкъдимнәргә, гаризаларны, шикаятьләргә карарга, аларда булган мәсьәләләргә дөрес һәм вакытында хәл итәргә ярдәм итәргә тиеш.

5. Депутатның сайлаучылар белән очрашулары махсус билгеләнгән урыннарда, шулай

ук ишегалды эчендәге территорияләрдә, аларны үткәрү тормыш тәмин итү, транспорт яки социаль инфраструктура, элемент объектларының эшчәнлеген бозмаса, жәяүлеләр һәм (яки) транспорт чараларының хәрәкәтенә яки гражданның торак биналарга яки транспорт яки социаль инфраструктура объектларына керүенә комачаулау тудырмаса, үткәрелә. Жирле үзидарә органнарына мондый очрашулар турында хәбәр итү таләп ителми. Шулай ук вакытта депутат күрсәтелгән органнарга аларның кайчан һәм кайчан үткәрелүе турында алдан хәбәр итәргә хокуклы.

Жирле үзидарә органнары депутатларның сайлаучылар белән очрашуларын үткәрү өчен махсус билгеләнгән урыннарны билгели, шулай ук депутатларның сайлаучылар белән очрашуларын үткәрү өчен жирле үзидарә органнары тарафыннан бирелә торган биналар исемлеген һәм аларны бирү тәртибен билгели.

Депутатның сайлаучылар белән ачык чара формасындагы очрашулары Россия Федерациясенәң жыелышлар, митинглар, демонстрацияләр, йөрешләр һәм пикетлар турындагы законнарына ярашлы рәвештә үткәрелә.

Депутатның сайлаучылар белән очрашуларын оештыруга яки үткәрүгә Россия Федерациясе жыелышлар, митинглар, демонстрацияләр, йөрешләр һәм пикетлар турында законнары белән билгеләнгән ачык чара формасында комачаулау Россия Федерациясе законнары нигезендә административ җаваплылыкка китерә.

Статья 30. Яңа сайланган жирлек Советы эшен оештыру

1. Яңа чакырылыш жирлек Советы беренче утырышка депутатларның билгеләнгән санының өчтән ике өлеше сайланган көннән соң утыз көннән дө соңга калмыйча жыела. Сайлаулардан соң беренче утырышны узган чакырылышның жирлек башлыгы, ә ул булмаганда территориаль сайлау комиссиясе чакыра.

2. Сайлаулардан соң жирлек советының беренче утырышын жирлекнең яңа башлыгы сайланганчы элекке чакырылыш жирлек башлыгы яки жирлек Советының өлкән депутаты ача һәм алып бара.

Статья 31. Жирлек Советы компетенциясе

1. Жирлек Советы компетенциясендә:

- 1) Жирлек уставын кабул итү һәм аңа үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү;
- 2) Жирлек территориясендә гомуми мәжбүри кагыйдәләр билгеләү;
- 3) жирлек бюджетын һәм аның үтәлеше турында хисапны раслау;
- 4) жирле салымнарны һәм җыемнарны билгеләү, үзгәртү һәм бетерү, аларны түләү буенча Россия Федерациясенәң Салымнар һәм җыемнар турындагы законнары нигезендә ташламалар бирү;
- 5) Жирлекнең социаль-иқтисади үсеше стратегиясен раслау;
- 6) чикләренә үзгәртү, Жирлекне үзгәртү турында инициатива тәкъдим итү;
- 7) жирлек Советы депутатларын сайлауны билгеләү; жирлек Советы депутатларын сайлау буенча сайлау округлары схемасын раслау;
- 8) жирле референдумны билгеләү;
- 9) жирлек башлыгын сайлау;
- 10) жирлек башлыгын отставкага җибәрү турында Карар кабул итү;
- 11) муниципаль район Советына жирлек Советы депутатлары арасынан жирлек вәкилен сайлау;
- 12) жирлекнең башкарма комитеты структурасын раслау, аның хезмәткәрләренең чик санын билгеләү;
- 13) жирлек чикләрен үзгәртү, жирлекне үзгәртү, жирлек Советы депутатын чакыртып алу мәсьәләләре буенча тавыш бирүне билгеләү;

14) Татарстан Республикасы Дәүләт Советында Закон чыгару инициативасы хокукын гамәлгә ашыру;

15) жирлекнең муниципаль милкендә булган мөлкәт белән идарә итү һәм аның белән идарә итү тәртибен, шул исәптән федераль законнарда ярашлы рәвештә аны хосусыйлаштыру тәртибен һәм шартларын билгеләү; жирлек Советы килешүе буенча яки раслаганнан соң читләштерелгән муниципаль милек төрләре исемлеген билгеләү;

16) муниципаль предприятиеләрне булдыру, үзгәртеп кору һәм бетерү, шулай ук муниципаль предприятиеләр һәм учреждениеләр хезмәтләренә тарифлар билгеләү, федераль законнарда каралган очраклардан тыш, эшләрне башкару турында карарлар кабул итү тәртибен билгеләү;

17) муниципальара хезмәттәшлек оешмаларында Жирлекнең катнашу тәртибен билгеләү;

18) жирлекнең жирле үзидарә органнары эшчәнлеген матди-техник һәм оештыру ягыннан тәмин итү тәртибен билгеләү;

19) жирле үзидарә органнары һәм жирле үзидарә вазифаи затлары жирле эһәмияттәге мәсьәләләрне хәл итү вәкаләтләрен үтәүне контрольдә тоту;

муниципаль кыйммәтле кәгазьләр чыгару тәртибен билгеләү;

12) Жирлекны төзекләндерү кагыйдәләрен раслау, шул исәптән биналарны (шул исәптән торак йортларны), алар урнашкан корылмаларны һәм жир участокларын, тиешле биналарның һәм корылмаларның фасадларының һәм коймаларының тышкы күренешенә, төзекләндерү эшләре исемлеген һәм аларны үтәүнең вакытлычалыгын билгеләү; биналарның (аларда урнашкан урыннарның) һәм корылмаларның милекчеләренә янәшәдәге территорияләргә төзекләндерүдә катнашу тәртибен билгеләү;

13) урам-юл челтәре элементларына исемнәр бирү (федераль эһәмияттәге автомобиль юлларынан, төбәк яки муниципаль-ара эһәмияттәге автомобиль юлларынан, муниципаль районның жирле эһәмияттәге автомобиль юлларынан тыш), Жирлек чикләрендәге планлаштыру структурасы элементларына исемнәр бирү, мондый исемнәрне үзгәртү, гамәлдән чыгару;

14) муниципаль махсулаштырылган торак фондына торак урыннары бирү тәртибен билгеләү;

15) үз массакуләм мәгълүмат чараларын оештыру;

16) жирлек Уставын һәм жирлек Советы карарларын аңлату;

17) үз эшчәнлеген оештыру мәсьәләләре буенча карарлар кабул итү;

18) Россия Федерациясенә гражданлык законнары нигезендә үз белдеге белән төзелгән бинаны сүтү турында карар, үз белдеге белән төзелгән бинаны сүтү яки аны билгеләнгән таләпләргә туры китерү турында Карар кабул итү;

19) федераль законнар, Татарстан Республикасы законнары белән халыкның вәкиллеке органнары карамагына кертелгән башка вәкаләтләр, шулай ук әлеге устав белән жирлек Советы компетенциясенә кертелгән башка вәкаләтләр.

2. Жирлек советы жирлек башлыгының аның эшчәнлеген, жирлекнең башкарма комитеты һәм жирле үзидарәнең башка ведомство карамагындагы органнары эшчәнлеген нәтижеләре, шул исәптән жирлек Советы куйган мәсьәләләрне хәл итү турында еллык хисапларын тыңлай.

Статья 32. Авыл жирлегенә Советының эш тәртибе

1. Авыл жирлегенә Советының эш тәртибе әлеге Устав һәм авыл жирлегенә Советы Регламенты белән билгеләнә.

2. Жирлек советы эшенең төп формасы булып аның утырышлары тора, аларда жирлек Советы компетенциясенә кертелгән мәсьәләләр хәл ителә.

3. Жирлек советы утырышы, әгәр анда жирлек Советы депутатларының билгеләнгән санынан сайланган депутатлар санының ким дигәндә 50 проценты катнашса, хокуклы.

4. Жирлек советының чираттагы утырышлары кирек булганда, эмма өч айга бер тапқырдан да сирэгрэк үткэрелми. Чираттан тыш утырышлар жирлек башлығы яки депутатлар төркеме инициативасы буенча жирлек Советы депутатларының билгелэнгән санының 50 процентыннан ким булмаган өлеше буенча чакырыла.

5. Совет утырышларын авыл жирлеге башлығы чакыра. Жирлек Советы депутатлары һәм чакырылган затлар чираттагы утырышның вакыты, урыны һәм көн тәртибе турында биш көннән дә соңга калмыйча, ә чираттан тыш утырыш уздырылганчы бер көннән дә соңга калмыйча хәбәр ителә.

6. Авыл жирлеге Советы утырышлары ачык һәм ачык үткэрелә. Авыл жирлеге Советының ачык утырышларында авылның теләсә кайсы кешесе катнашырга хокуклы.

Уставта каралган очрақларда, жирлек Советы ябык утырыш үткэрү турында Карар кабул итэргә хокуклы, анда жирлек Советы чакырган затлар гына, шулай ук утырышта закон нигезендә катнашырга хокуклы затлар гына катнаша ала.

7. Жирлек Советының һәр утырышында утырыш протоколы алып барыла. Утырыш протоколына утырышның датасы, урыны һәм вакыты турында мәгълүмат кертелә, каралган барлык мәсьәләләр санап чыгарыла һәм тавыш бирү нәтижәләре күрсәтелгән барлык кабул ителгән карарлар теркәлә. Жирлек советы утырышы протоколына кул куелгач, жирлек башлығы аның белән жирлекнең теләсә кайсы кешесе таныша ала.

8. Жирлек Советы утырышларында һәр депутатның бер тавышы бар. Авыл жирлеге Советы депутаты тавыш бирү хокукын үзе гамәлгә ашыра. Жирлек Советы утырышларында тавыш бирү ачык (шул исәптән исемле) һәм яшерен булырга мөмкин. Һәр төр тавыш бирүне куллану очрақлары элге устав белән билгеләнә.

Статья 33. Жирлек Советы эшчәнлеген оештыру

1. Жирлек Советы эшчәнлеген оештыруны жирлек башлығы башкара.

2. Жирлек Советы Уставына ярашлы рәвештә, жирлек Советы компетенциясенә кертелгән мәсьәләләргә алдан карау һәм эзерләү өчен, жирлек советы эшчәнлегенә төп юнәлешләргә буенча күрсәтелгән мәсьәләләргә эзерләү өчен җаваплы депутатлар билгеләнә.

3. Муниципаль программаларны, жирлек Советы карарлары проектларын эзерләү, жирлек карамагына кертелгән мөһим мәсьәләләргә тикшерү өчен, жирлек Советы каршында аның карары буенча депутатлар, жирлекнең башкарма комитеты, ижтимагый берләшмәләр, оешмалар һәм предприятиеләр вәкилләре, белгечләр, экспертлар һәм жирлек халкы составында эшче, эксперт һәм башка киңәшмә төркемнәргә төзелергә мөмкин.

4. Бердәм һәм килешенгән эшчәнлек, жирлек советы караган мәсьәләләр буенча бердәм позицияне белдерү, сайлаучыларның наказларын үтәү өчен депутатлар партия, территорияль, һөнәри һәм башка принцип буенча даими яки вакытлыча депутат төркемнәренә берләшергә хокуклы.

Депутатлар төркемен оештыру, теркәү һәм эшчәнлек тәртибе жирлек Советы Регламенты белән билгеләнә.

Статья 34. Жирлек Советы тарафыннан контроль функцияләргә гамәлгә ашыру

1. Жирлек советы жирлек советы кабул иткән элге Устав нигезләмәләренә жирлек территориясендә үтәлешен, жирлек бюджеты үтәлешен, бюджеттан тыш фондлар акчаларын, жирлек үсеш программаларын куллануны, жирлек башлығы һәм жирлек башкарма комитеты эшчәнлеген контрольдә тоту.

2. Жирле үзидарә органнары һәм аларның вазыйфай затлары тарафыннан законнарны, элге Уставны һәм башка муниципаль хокукый актларны бозу фактлары ачыкланган очрақта, жирлек Советы карары белән депутатлар арасынан күрсәтелгән фактларны тикшерү өчен вакытлыча контроль комиссияләр төзелергә мөмкин.

3. Законнарға ярашлы рәвештә, жирлек Советы карары белән жирлек бюджеты

акчаларын максатчан куллануны, муниципаль милекне нәтижәле куллануны, шулай ук жирлек Башкарма комитетының финанс-хужалык эшчәнлегенә башка мәсьәләләрен тикшерү (ревизияләү) үткәрелергә мөмкин. Тикшерүләр (ревизияләр) үткәргә билгеләнгән тәртиптә бәйсез аудиторлар, Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары белгечләре җәлеп ителергә мөмкин.

4. Жирлекнең башкарма комитеты, предприятиеләр, учреждениеләр, оешмалар, вазыйфай затлар, әгәр закон белән башкача билгеләнмәгән булса, жирлек советы, аның контроль комиссиясе, жирлек Советы депутаты мөрәжәгәте буенча жирлек Советы карамагына кагылышлы мәсьәләләр буенча сорала торган мәгълүматны бирергә, ә законнарны, муниципаль хокукый актларны бозган очракта хокук бозуларны бетерү һәм гаепле затларны җаваплылыкка тарту өчен кичекмәстән чаралар күрергә тиеш.

Статья 35. Муниципаль район Советына жирлек вәкилен сайлау

1. Жирлек вәкиле жирлек Советы депутатлары арасынан Әгерҗе муниципаль районы Советына яшерен тавыш бирү юлы белән сайлана.

2. Сайланган кандидат дип санала, аның өчен жирлек Советы депутатларының билгеләнгән санының яртысынан артыгы тавыш биргән.

3. Жирлек вәкиленең вәкаләтләре әлегә уставның 38 статьясында каралган нигезләр буенча, шулай ук депутат этикасы кагыйдәләрен, депутат статусы турындагы Нигезләмәдә беркетелгән депутат йөкләмәләрен бозган очракта вакытыннан алда туктатыла.

4. Жирлек вәкиле теләсә кайсы вакытта жирлек Советы Карары буенча, башлык инициативасы буенча яки жирлек Советы депутатларының билгеләнгән санының өчтән бер өлешенән ким булмаган депутатлар төркеме таләбе буенча кабул ителә ала. Жирлек вәкилен чакыртып алу турында карар жирлек Советы депутатларының билгеләнгән санының өчтән ике өлеше тарафыннан кабул ителә.

Статья 36. Жирлек Советы вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату

Жирлек Советы вәкаләтләре " Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында "2003 елның 6 октябрәндәге 131-ФЗ номерлы Федераль законның 73 статьясында каралган тәртиптә һәм нигезләр буенча вакытыннан алда туктатылырга мөмкин. Вазыйфалары да туктатыла:

1) күрсәтелгән орган үз-үзен таркату турында Карар кабул иткән очракта;

2) Татарстан Республикасы Югары судының жирлек Советы депутатларының әлегә составының хокуксызлыгы турында карары үз көченә кәргән очракта, шул исәптән депутатларның үз вәкаләтләрен тапшыруына бәйле рәвештә;

3) Жирлек үзгәртеп корылган очракта;

4) жирлек чикләре үзгәрү нәтижәсендә жирлек сайлаучылары саны 25 проценттан артыкка арткан очракта.

5) жирлек Советы вәкаләтләре вакытыннан алда туктатылган очракта, гражданның турыдан-туры ихтыярын белдерү юлы белән кабул ителгән карарны гамәлгә ашыру өчен таләп ителгән муниципаль хокукый актны чыгару срогын бозган очракта.

6) гражданның турыдан-туры ихтыярын белдерү юлы белән кабул ителгән карарны гамәлгә ашыру өчен таләп ителгән муниципаль хокукый актны чыгару срогын бозган очракта.

Статья 37. Жирлек Советын үз-үзен таркату турында Карар кабул итү тәртибе

1. Жирлек советын үз-үзен таркату турында карар жирлек башлыгы яки жирлек Советы депутатларының билгеләнгән санының яртысынан ким булмаган өлеше булган депутатлар төркеме инициативасы буенча кабул ителергә мөмкин.

2. Үз үзенә таркату турында Карар кабул итү инициативасы тәкъдим ителергә мөмкин

түгел:

- 1) жирлек Советы сайланганнан соң беренче ел дәвамында;
- 2) жирлек бюджетын кабул итү һәм аның үтәләше турында хисапны раслау чорында;
- 3) жирлек башлыгын чакыртып алу турында тавыш бирү вакытында яки аның вәкаләтләре вакытыннан алда туктатылган очракта.
3. Жирлек Советының үз-үзен таркату турында язма тәкъдиме үз-үзен таркату мотивларын үз эченә алырга тиеш, шулай ук аңа үз-үзен таркату сәбәпләрен дәлилләүче башка материаллар да кушылырга мөмкин.
4. Депутатлар арасынан үз-үзен таркату мәсьәләсен алдан карау өчен жирлек Советы карары белән комиссия төзелә. Жирлек советы яки жирлек башлыгы карары буенча жирлек советын үз-үзен таркату мәсьәләсе ачык тыңлауларга чыгарылырга мөмкин.
5. Жирлек советының үз-үзен таркату мәсьәләсен карау дәвамлылыгы жирлек Советы депутатлары һәм жирлек халкы тарафыннан үз-үзен таркату инициативасының барлык шартларын һәм нигезләмәләрен һәрьяклап һәм объектив фикер алышу мөмкинлеген гарантияләргә тиеш. Үз-үзен таркату турында карар үз-үзен таркату инициативасы тәкъдим ителгәннән соң ике ай узгач кабул ителергә мөмкин.
6. Жирлек советын үз-үзен таркату турында карар жирлек Советы депутатларының билгеләнгән санының өчтән ике өлеше тарафыннан яшерен тавыш бирү юлы белән кабул ителә.
7. Жирлек Советы үз үзен таркату тәкъдимен кире каккан очракта үз үзен таркату турында кабат инициатива үз үзен таркату мәсьәләсе буенча тавыш бирү көненнән соң бер елдан да иртәрәк куелмаска мөмкин.

Статья 38. Жирлек Советы депутаты вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату

1. Жирлек Советы депутатының вәкаләтләре вакытыннан алда туктатыла:
  - 1) үлем;
  - 2) үз теләге белән отставкага китү;
  - 3) суд тарафыннан эшкә сәләтсез яки чикләнгән эшкә сәләтле дип танылу;
  - 4) суд тарафыннан хәбәрсез югалган дип танылу яки үлгән дип игълан итү;
  - 5) аңа карата судның гаепләү карарының законлы көченә керүе;
  - 6) Россия Федерациясеннән читтә даими яшәү урынына;
  - 7) Россия Федерациясе гражданлыгын яки чит ил дәүләте гражданлыгын туктату - Россия Федерациясе халыкара килешүендә катнашучы, аның нигезендә чит ил гражданы жирле үзидарә органнарына сайланырга, чит ил дәүләте гражданлыгы (гражданлыгы) булу яисә Чит ил дәүләте территориясендә даими яшәү хокукын раслаучы башка документ Россия Федерациясе гражданы яисә Россия Федерациясе халыкара килешүе нигезендә жирле үзидарә органнарына сайланырга хокукы чит ил гражданы булырга хокукы, әгәр Россия Федерациясенә халыкара килешүендә башкасы каралмаган булса;
  - 8) сайлаучылар тарафыннан кире чакыру;
  - 9) жирлек Советы вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату;
  - 10) хәрби хезмәткә чакыру яки аны алмаштырган альтернатив гражданлык хезмәтенә жиберү;
  - 11) «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрена 131-ФЗ номерлы Федераль законның 35 статьясындагы 5 өлешенә ярашлы рәвештә муниципаль районның вәкилләкле органын формалаштыру тәртибен үзгәртү
  - 12) "Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында" 2003 елның 6 октябрена 131-ФЗ номерлы Федераль закон һәм башка федераль законнар белән билгеләнгән башка очрактарда.

1.1. Жирлек Советы депутатының вәкаләтләре жирлек Советы карары белән, житди сәбәпләрсез, жирлек Советының барлык утырышларында алты ай рәтгән депутат булмаган очракта, вакытыннан алда туктатыла.

2. Әлеге статьяның 1 өлешендәге 1-7, 10 һәм 11 пунктларында күрсәтелгән очрақларда жирлек Советы депутаты вәкаләтләрен туктату турында карар жирлек Советы тарафыннан вәкаләтләргә вакытыннан алда туктату өчен нигез барлыкка килгән көннән 30 көннән дә соңга калмыйча, ә эгәр бу нигез жирлек Советы сессияләре арасында барлыкка килгән булса, мондый нигез барлыкка килгән көннән өч айдан да соңга калмыйча кабул ителә.

Татарстан Республикасы башлыгы (Рәис) (Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте югары башкарма органы житәкчесе) жирлек Советы депутаты вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату турында гариза белән мөрәжәгать иткән очракта, жирлек советына әлеге гаризаның вакытыннан алда туктатылуы өчен нигез барлыкка килгән көн булып тора.

3. Әлеге статьяның 1 өлешендәге 8 пунктында каралган очракта, жирлек Советы депутатының чакыруы буенча тавыш бирү нәтижәләре рәсми рәвештә басылып чыккан көннән башлап, жирлек Советы депутатының вәкаләтләре туктатыла.

4. Әлеге статьяның 1 өлешендәге 9 пунктында каралган очракта, жирлек Советы депутатының вәкаләтләре жирлек Советы вәкаләтләре вакытыннан алда туктатылган көннән туктатыла.

5. Жирлек Советы депутаты вәкаләтләре вакытыннан алда туктатылган очракта, өстәмә депутат сайлаулары Федераль закон нигезендә Татарстан Республикасы Сайлау кодексы нигезендә билгеләнә.

6. «Коррупциягә каршы тору турында» 2008 елның 25 декабрәдәге 273-ФЗ номерлы Федераль закон, «дәүләт Вазыйфаларын биләүче затларның һәм башка затларның чыгымнарының аларның керемнәренә туры килүен контрольдә тоту турында» 2012 елның 3 декабрәдәге 230-ФЗ номерлы Федераль закон, 7 майдагы Федераль закон белән билгеләнгән чикләүләргә, тыюларны үтәмәү, бурычларны үтәмәү очрагында депутат вәкаләтләре вакытыннан алда туктатыла 2013 ел по 79-ФЗ аерым категория затларга чит ил банкларында счетлар (вкладлар) ачуны һәм аларга ия булуны, акчалата средстволарны һәм кыйммәтле әйберләргә саклауны тыю турында, Россия Федерациясе территориясеннән читтә урнашкан, чит ил финанс инструментларын үзләштерү һәм (яки) куллану.

7. Үз вәкаләтләрен даими нигездә гамәлгә ашыручы Депутат, «Коррупциягә каршы тору турында» 25.12.2008 елның 273-ФЗ номерлы Федераль законның 13.1 статьясы нигезендә ышанычын югалту сәбәпле, эштән азат ителергә (вазыйфасыннан азат ителергә) тиеш.

Глава IV. ЖИРЛЕК БАШЛЫГЫ

Статья 39. Авыл жирлеге башлыгы авыл жирлегенә югары вазифалы кешесе

1. Авыл жирлеге башлыгы-авыл жирлегенә югары вазифалы кешесе.
2. Жирлек башлыгы депутатлар арасынан жирлек Советы тарафыннан сайлана.
3. Жирлек башлыгы бер үк вакытта жирлек советын һәм жирлекнең башкарма комитетын житәкли.
4. Жирлек башлыгының рәсми исеме Татарстан Республикасы Әгерже муниципаль районы Иске Чекалда авыл жирлеге башлыгы.
5. Жирлек башлыгы вазифасы буенча Әгерже муниципаль районы Советы депутаты булып тора.

Статья 40. Жирлек башлыгын сайлау тәртибе

1. Жирлек башлыгы яңа сайланган жирлек советының беренче утырышында жирлек Советы депутатлары арасынан яшерен тавыш бирү юлы белән жирлек Советы вәкаләтләре срогына сайлана. Жирлек башлыгын сайлау жирлек Советы депутатлары тәкъдим иткән

кандидатлар арасынан, шул исәптән гражданнар, ижтимагый берләшмәләр, Өгерже муниципаль районы башлыгы, Татарстан Республикасы башлыгы (Рәис) тәкъдимнәре нигезендә башкарыла.

2. Өгәр аны сайлау өчен жирлек Советы депутатларының билгеләнгән санының яртысынан артыгы тавыш бирсә, жирлек Советы депутаты сайланган жирлек башлыгы булып санала.

3. Сайланганнан соң, жирлек башлыгы түбәндәге антны бирә:

"Жирлек башлыгының миңа йөкләнгән югары бурычларын үтәгәндә Россия Федерациясе Конституциясен һәм законнарын, Татарстан Республикасы Конституциясен һәм законнарын, жирлек уставын үтәргә, жирлек халкының иминлеген тәмин итү, кеше һәм гражданның хокукларын һәм ирекләрен яклау өчен барлык көчәмне һәм белемнәремне кулланырга ант итәм."

4. Жирлек Советы вәкаләтләре срогы тәмамланганнан соң жирлек башлыгы билгеләнгән тәртиптә жирлекнең яңа башлыгы сайланганчы жирлек эшчәнлегенә белән җитәкчелек итүне дәвам итә.

Статья 41. Жирлек Башлыгы статусы

1. Авыл жирлегенә башлыгы даими нигездә эшли.

2. Жирлек башлыгы вәкаләтләрен гамәлгә ашыру белән бәйлә чикләүләр федераль закон белән билгеләнә.

3. Жирлек башлыгы үз эшчәнлегендә федераль закон һәм әлегә уставка ярашлы рәвештә халыкка һәм жирлек советына контрольдә тотыла һәм хисап бирә.

4. Жирлек башлыгы жирлек советына үз эшчәнлегенә нәтижеләре турында еллык хисаплар тапшыра, ә жирлек башлыгы Башкарма комитетны җитәкләсә, Башкарма комитет һәм аңа буйсынган башка жирле үзидарә органнары эшчәнлегенә нәтижеләре турында, шул исәптән жирлек Советы куйган мәсьәләләренә хәл итү турында хисаплар тапшыра.

5. Жирлек башлыгы «коррупциягә каршы тору турында» 2008 елның 25 декабрдәге 273-ФЗ номерлы Федераль закон һәм башка федераль законнар белән билгеләнгән чикләүләренә, тыюларны үтәргә, бурычларны үтәргә тиеш. «Коррупциягә каршы тору турында» 2008 елның 25 декабрдәге 273-ФЗ номерлы Федераль закон, «затларның чыгымнарының туры килүен контрольдә тоту турында» 2012 елның 3 декабрдәге 230-ФЗ номерлы Федераль закон белән билгеләнгән чикләүләренә, тыюларны үтәмәү, бурычларны үтәмәү очрагында депутат, жирле үзидарәнең сайлап куелган органы әгъзасы, жирле үзидарәнең сайлап куелган вазифаи зат вәкаләтләре вакытыннан алда туктатыла, дөүләт вазифаларын биләүче һәм башка затларның керемнәренә, 2013 елның 7 маендагы 79-ФЗ номерлы Федераль закон белән аерым категория кешеләргә счетлар (вкладлар) ачуны һәм булуны тыю турында, » Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принципнары турында «2003 елның 6 октябрдәге 131-ФЗ номерлы Федераль законда башкасы каралмаган очракта, Россия Федерациясе территориясеннән читтә урнашкан чит ил банкларында акчалата средстволарны һәм кыйммәтле әйберләренә сакларга, чит ил финанс инструментнарына ия булырга һәм (яки) алардан файдаланырга».

Статья 42. Жирлек Башлыгының Вәкаләтләре

Жирлек Башлыгы:

1) башка муниципаль берәмлекләренә жирле үзидарә органнары, дөүләт хакимияте органнары, гражданнар һәм оешмалар белән мөнәсәбәтләрдә Жирлеккы тәкъдим итә, Жирлек исемнән ышанычсыз эш итә; Жирлек исемнән дөүләт хакимияте органнары, башка муниципаль берәмлекләренә жирле үзидарә органнары, оешмалар һәм гражданнар белән килешүләр һәм килешүләр төзи;

2) жирлек Советы эшен оештыра, Жирлек советы утырышларын чакыра һәм аларда

рәислек итә;

3) бер башлылык принципларында жирлекнең башкарма комитеты эшчәнлегенә житәкчелек итә һәм жирлекнең башкарма комитеты аның компетенциясенә кәргән вәкаләтләренә үтәү өчен шәхси жаваплылык тота;

4) Әлеге уставта билгеләнгән тәртиптә Жирлек Советы кабул иткән хокукий актларга, шулай ук Жирлек Советы утырышлары протоколларына кул куя һәм аларны игълан итә;

5) жирлек Советы һәм жирлек башкарма комитеты эшендә жәмәгәтчелек фикерен исәпкә алу һәм ачыклыкны тәмин итү буенча чаралар күрә, халыкны жирлек Советы һәм жирлек башкарма комитеты эшчәнлегенә турында даими рәвештә хәбәр итә;

6) Жирле үзидарә органнары тарафыннан гражданны кабул итүне оештыра, атнага бер тапкырдан да сирәгрәк гражданны шәхси кабул итүне гәмәлгә ашыра, гражданны тәкъдимнән, гаризаларын һәм шикаятләрен карый, алар буенча карарлар кабул итә;

7) жирлекнең акчалары, шул исәптән жирлек Советының эшчәнлегенә тәмин итү һәм тоту өчен акчалар белән идарә итә, жирлекнең расланган бюджетына ярашлы рәвештә, банк учреждениеләрендә жирлекнең бюджет һәм башка счетларын ача һәм яба;

8) закон һәм әлеге Уставка ярашлы рәвештә гражданны ихтыярын турыдан-туры белдерү юлы белән кабул ителгән карарны гәмәлгә ашыру буенча жирлек советының хокукий актын кабул итүне оештыра;

9) жирлек Советы каравына жирлек бюджеты проектларын һәм аның үтәлеше турында хисапларны тәкъдим итә;

10) жирлекнең социаль-икътисади үсеше стратегиясе проекттын жирлек Советы каравына тәкъдим итә;

11) жирлек Советы раславына Башкарма комитет структурасы проекттын кертә, жирлек Башкарма комитетының штат расписаниесен хезмәткәрләренә чик саны һәм хезмәт хакы фонды тарафыннан билгеләнгән расланган структурага ярашлы рәвештә раслый;

12) жирлек Башкарма комитетының муниципаль хезмәткәрләрен һәм башка хезмәткәрләрен билгели һәм вәзифаларыннан азат итә, аларның эшчәнлегенә контрольдә тоту, аларга карата дәрәжәләргә һәм дисциплина жаваплылык чараларын куллана;

13) жирле үзидарә органнары тарафыннан жирле әһәмияттәгә мәсьәләләренә хәл итү вәкаләтләрен һәм жирле үзидарә органнарына федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрен гәмәлгә ашыруны тәмин итә;

14) үз эшчәнлегенә, жирлекнең башкарма комитеты һәм башка ведомство карамагындагы жирле үзидарә органнары эшчәнлегенә нәтижәләргә, шул исәптән жирлек Советы куйган мәсьәләләргә хәл итү турында еллык хисаплар тапшыра.

15) дәүләт һәм башка органнарда Жирлек мәнфәгәтләрен тәмин итү һәм яклау буенча чаралар күрә, Жирлек исемнән судка гариза бирә, ышаныч кәгазьләргә бирә;

16) федераль законнар, Татарстан Республикасы законнары белән муниципаль берәмлекләргә башлыклары карамагына кертелгән башка вәкаләтләргә, шулай ук әлеге устав, жирлек Советы карарлары белән жирлек башлыгы компетенциясенә кертелгән башка вәкаләтләргә гәмәлгә ашыра

Статья 43. Жирлек Башлыгы урынбасары

1. Жирлек башлыгы тәкъдиме буенча жирлек Советы депутатлар арасынан жирлек башлыгы урынбасары сайлана.

2. Әгәр аны сайлау өчен жирлек Советы депутатларының билгеләнгән санының яртысынан артыгы тавыш бирсә, жирлек башлыгы урынбасары итеп сайлана.

3. Жирлек башлыгы урынбасары жирлек Советы Регламентында билгеләнгән бурычларны бүлүгә ярашлы рәвештә функцияләргә башкара, жирлек башлыгы йөкләмәләрен үти, ә ул вакытлыча булмаганда (авыру яки ялга чыгу сәбәпле), үз бурычларын үтәү мөмкинлегенә булмаганда, вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату яисә суд карары буенча аңа карата сак астына алу яисә вакытлыча вәзифасыннан читләштерү рәвешендә процессуаль

мәжбүри чаралар куллану очрагында жирлек башлыгы вазыйфаларын башкара Жирлеклар.

4. Жирлек башлыгы урынбасары үз вәкаләтләрен даими булмаган нигездә башкара.

5. Жирлек башлыгы урынбасарының вәкаләтләре әлеге уставның 38 статьясында каралган нигезләр буенча вакытыннан алда туктатыла.

6. Жирлек башлыгы урынбасары теләсә кайсы вакытта жирлек башлыгы инициативасы буенча яки жирлек Советы депутатларының билгеләнгән санының өчтән бер өлешеннән ким булмаган депутатлар төркеме таләбе буенча кабул ителгән жирлек Советы карары буенча вазифасыннан чакырылырга мөмкин. Жирлек башлыгы урынбасарын чакыртып алу турында карар жирлек Советы депутатларының билгеләнгән санының күпчелек тавышы белән кабул ителә.

Статья 44. Жирлек башлыгы вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату

1. Жирлек башлыгының вәкаләтләре вакытыннан алда туктатыла:

1) үлем;

2) үз теләге белән отставкага китү;

3) әлеге Уставның 60 статьясына ярашлы рәвештә отставкага жиберү;

4) "Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында" Федераль законның 74 статьясына ярашлы рәвештә вазифасыннан китү;

5) суд тарафыннан эшкә сәләтсез яки чикләнгән эшкә сәләтле дип танылу;

6) суд тарафыннан хәбәрсез югалган дип танылу яки үлгән дип игълан итү;

7) аңа карата судның гаепләү карарының законлы көченә керүе;

8) Россия Федерациясеннән читтә даими яшәү урынына;

9) Россия Федерациясе гражданлыгын яки чит ил дәүләте гражданлыгын туктату - Россия Федерациясе халыкара килешүендә катнашучы, аның нигезендә чит ил гражданы жирле үзидарә органнарына сайланырга, чит ил дәүләте гражданлыгы (гражданлыгы) булу яисә Чит ил дәүләте территориясендә даими яшәү хокукын раслаучы башка документ Россия Федерациясе гражданы яисә Россия Федерациясе халыкара килешүе нигезендә жирле үзидарә органнарына сайланырга хокукы чит ил гражданы булырга хокукы, әгәр Россия Федерациясенә халыкара килешүендә башкасы каралмаган булса;

10) сайлаучылар тарафыннан кире чакыру;

11) сәламәтлек торышы буенча Жирлек башлыгы вәкаләтләрен гамәлгә ашыра алмауның суд тәртибендә билгеләнгән;

12) үз көчен югалткан дип танылган

13) «коррупциягә каршы тору турында» 25.12.2008 ел, №273-ФЗ Федераль законның 13.1 статьясына ярашлы рәвештә ышанычны югалту сәбәпле эштән азат итү (вазыйфасыннан азат итү)

14) «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында, шулай ук муниципаль берәмлек юкка чыгарылган очракта» 2003 елның 6 октябрәндәге 131-ФЗ номерлы Федераль закон нигезендә гамәлгә ашырыла торган Жирлекны үзгәртеп кору;

15) жирлек чикләре үзгәрү нәтижәсендә жирлек сайлаучылары саны 25 проценттан артыкка арткан.

16) «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрәндәге 131-ФЗ номерлы Федераль закон белән билгеләнгән чикләүләргә үтәмәү.

2. Жирлек башлыгы вәкаләтләре вакытыннан алда туктатылган очракта, жирлек Советы үз составында сайлаган жирлек башлыгын сайлау вәкаләтләре туктатылган көннән алып алты айдан да соңга калмыйча башкарыла.

3. Шулай ук вакытта, әгәр жирлек Советының вәкаләтләре срогы тәмамлануга алты айдан да азрак вакыт калса, жирлек башлыгын жирлек Советы составынан сайлау яңа сайланган жирлек советының беренче утырышында башкарыла.

4. Әгәр Татарстан Республикасы Башлыгының (Татарстан Республикасы дәүләт хакимиятенен югары башкарма органы житәкчесе) жирлек башлыгын вазыйфасыннан азат итү турындагы хокукый акты нигезендә яисә жирлек Советының жирлек башлыгын отставкага жибәрү турындагы карары нигезендә вәкаләтләре вакытыннан алда туктатылган жирлек башлыгы әлеге хокукый актны яисә карарны суд тәртибендә шикаять итсә, жирлек Советы жирлек Советы тарафыннан үз составыннан сайлана торган жирлек башлыгын сайлау турында Карар кабул итәргә хокуклы түгел суд карарының законлы көченә керүе.

5. Муниципаль вазыйфаны биләүче затка карата коррупциячел хокук бозу өчен ышанычны югалту сәбәпле эштән азат итү (вазыйфадан азат итү) рәвешендә жәзалар куллану турындагы мәгълүматлар әлеге зат тиешле вазыйфаны биләгән жирле үзидарә органы тарафыннан 2008 елның 25 декабрендәге 273 номерлы Федераль законның 15 статьясында каралган ышанычны югалту сәбәпле эштән азат ителгән затлар реестрына кертелә-«коррупциягә каршы тору турында» Федераль закон.

Глава V. ЖИРЛЕКНЕҢ БАШКАРМА КОМИТЕТЫ

Статья 45. Жирлекнең башкарма комитеты жирлекнең жирле үзидарә башкарма-идарә органы

1. Жирлекнең башкарма комитеты Жирле үзидарәнең башкарма-идарә итү органы булып тора.

2. Авыл жирлеге Башкарма комитетының рәсми исеме Татарстан Республикасы Әгерже муниципаль районы Иске Чекалда авыл жирлеге башкарма комитеты.

3. Жирлекнең башкарма комитеты жирлек советына һәм жирлек халкына хисап бирә һәм контрольдә тота.

4. Авыл жирлеге башкарма комитетының мөһерләре, үз исемнәре белән бланклары бар.

5. Жирлекнең башкарма комитеты эшчәнлеген тәэмин итү чыгымнары Россия Федерациясе бюджетлары чыгымнары классификациясенә ярашлы рәвештә жирлек бюджетында аерым юл белән карала.

6. Жирлекнең башкарма комитетын юридик зат сыйфатында дәүләт теркәве өчен нигез булып жирлек Советының муниципаль казна учреждениесе формасында тиешле орган булдыру турындагы карары һәм жирлекнең башкарма комитеты житәкчесе тәкъдиме буенча жирлекнең әлеге Советы тарафыннан аның турында нигезләмәне раслау тора.

Статья 46. Жирлекнең Башкарма комитеты структурасы

1. Башкарма комитет структурасы жирлек башлыгы тәкъдиме буенча жирлек Советы тарафыннан раслана.

2. Башкарма комитет структурасына житәкче, житәкче урынбасары, бухгалтер керә.

3. Жирлекнең башкарма комитеты эшчәнлегендә ярдәм күрсәтү, жирле әһәмияттәге мәсьәләләрне хәл итү буенча аның компетенциясенә кертелгән мәсьәләләрне хәл итү буенча килешенгән мәсьәләләрне хәл итү өчен, жирлекнең башкарма комитеты каршында жирлек башлыгы карары белән координацион, эксперт советлары һәм башка Советлар оештырылырга мөмкин. Күрсәтелгән Советлар авыл жирлеге башкарма комитеты структурасына керми. Аларда эш ижтимагый нигездә башкарыла.

Статья 47. Башкарма комитетның вәкаләтләре

1. Жирлекнең башкарма комитеты:

1) планлаштыру, бюджет, финанс һәм исәп өлкәсендә:

- Жирлек бюджеты проектын (бюджет проекты һәм урта сроклы финанс планы) төзүне тәэмин итә;

- жирлек советын раслау өчен кирәкле документлар һәм материаллар белән жирлек бюджеты проектын жирлек советын раслауга кертә;

Россия Федерациясе Бюджет кодексына ярашлы рәвештә бюджетара трансфертларны бүлү методикаларын һәм (яки) бирү тәртибен эшли һәм раслый;

- жирлек бюджеты үтәлешен һәм бюджет хисабын төзүне тәмин итә, жирлек Советы раславына жирлек бюджеты үтәлеше турында хисап тапшыра;

муниципаль бурычны идарә итүне тәмин итә;

- жирлекнең икътисады һәм социаль өлкәсе торышын билгеләүче статистик күрсәткечләр жыюны һәм күрсәтелгән мәгълүматларны Россия Федерациясе Хөкүмәте билгеләгән тәртиптә дәүләт хакимияте органнарына бирүне оештыра;

- «Россия Федерациясендә стратегик планлаштыру турында» 2014 елның 28 июнендәге 172-ФЗ номерлы Федераль законда каралган стратегик планлаштыру өлкәсендәге вәкаләтләрне үтәүне тәмин итә.

2) муниципаль милек белән идарә итү, Жирлек территориясендәге предприятиеләр, учреждениеләр һәм оешмалар белән үзара мөнәсәбәтләр өлкәсендә:

- жирлекнең муниципаль милекнең булган мөлкәт белән идарә итә, муниципаль милек объектларын булдыру, сатып алу, куллану, боерык бирү һәм арендау мәсьәләләрен хәл итә;

- жирлек Советы карары белән билгеләнгән очракларда жирлек Советына муниципаль милекне читләштерү, шул исәптән аны хосусыйлаштыру турында тәкъдимнәр эзерли һәм килештерүгә (раслауга) кертә;

Россия Федерациясенә гражданлык законнары нигезендә үз белдеге белән төзелгән бинаны сүтү турында карар, үз белдеге белән төзелгән бинаны сүтү яки аны билгеләнгән таләпләргә туры китерү турында Карар кабул итү).

муниципаль милектә булмаган предприятиеләр, оешмалар белән Жирлекнең икътисади һәм социаль үсешендә хезмәттәшлек турында килешүләр төзи; Жирлек территориясендә халыкка хезмәт күрсәтү өлкәсендә төрле милек формасындагы предприятиеләр булдыруга ярдәм итә;

- жирлек советы билгеләгән тәртип буенча муниципаль предприятиеләр һәм учреждениеләр төзи, аларның эшчәнлегенә максатларын, шартларын һәм тәртибен билгели, аларның уставларын раслый, муниципаль казна учреждениеләрен финанслауны тәмин итә, муниципаль учреждениеләрне һәм Предприятиеләрне үзгәртеп кору һәм бетерү мәсьәләләрен хәл итә, контракт нигезендә аларның житәкчеләрен билгели һәм биләгән вазифаларыннан азат итә;

- муниципаль ихтыяжларны тәмин итү өчен товарлар, эшләр, хезмәтләр сатып алуны гамәлгә ашыру; бюджет һәм автономияле муниципаль учреждениеләр тарафыннан муниципаль биремне үтәүне финанс белән тәмин итүне гамәлгә ашыра; Жирлекны төзекләндерү, халыкка коммуналь хезмәт күрсәтү, социаль инфраструктура объектларын төзү һәм ремонтлау, продукция житештерү, халыкның көнкүреш һәм социаль – мәдәни ихтыяжларын канәгатьләндерү өчен кирәкле хезмәтләр күрсәтү, моның өчен каралган үз матди һәм финанс чараларын кулланып башка эшләрне башкару буенча заказчы булып тора;

полиция участок вәкаләтлесе вазифасын биләүче хезмәткәргә һәм аның гаилә әгъзаларына күрсәтелгән вазифаны биләү чорына торак бина бирә;

алкоголь, наркотик яки башка төрле токсик исерек хәлдә булган кешеләргә ярдәм күрсәтү буенча чаралар үткәрә».

3) жирне һәм башка табигый ресурсларны куллану, әйләнә-тирә табигый мохитне саклау өлкәсендә:

- Россия Федерациясе Шәһәр төзелеше кодексында каралган очракларда биналарны, корымаларны тикшерүне һәм мондый тикшерүләр барышында ачыкланган бозуларны бетерү турында тәкъдимнәр бирүне оештыра;

муниципаль милектә булган жирләрне рациональ файдалануны һәм саклауны планлаштыруны һәм оештыруны гамәлгә ашыра;

- Жирлек территориясендәге жир кишәрлекләрен законнарда билгеләнгән тәртиптә сатып алу юлы белән бирә һәм тартып ала;

- халыкка экологик хәл турында хәбәр итә, тиешле органнарга әйләнә-тирә мохиткә куркыныч тудыручы, табигатьтән файдалану турындагы законнарны бозучы предприятиеләр, учреждениеләр, оешмаларның гамәлләре турында хәбәр итә;

Россия Федерациясе Су законнары белән билгеләнгән чикләрдә су объектлары хужасының вәкаләтләрен, халыкны аларны куллануны чикләү турында мәгълүмат бирүне гамәлгә ашыра.

4) авыл хужалыгы һәм эшмәкәрлекне үстерү өлкәсендә:

авыл хужалыгы житештерүен үстерү һәм авыл хужалыгы продукциясе, чимал һәм азык-төлек базарын киңәйтү өчен шартлар тудыра, Кече һәм урта эшкуарлыкны үстерү өчен шартлар тудыра;

5) торак-коммуналь, көнкүреш, сәүдә һәм халыкка башка хезмәт күрсәтү өлкәсендә:

жирлекнең коммуналь инфраструктурасы системаларын комплекслы үстерү программаларын, жирлекнең транспорт инфраструктурасын комплекслы үстерү программаларын, жирлекнең социаль инфраструктурасын комплекслы үстерү программаларын эшли һәм гамәлгә ашыра, аларга таләпләр Россия Федерациясе Хөкүмәте тарафыннан билгеләнә;

халыкны элемтә, жәмәгать туклануы, сәүдә һәм көнкүреш хезмәтләре белән тәмин итү өчен шартлар тудыра; базарлар һәм ярминкәләр оештыра;

ял оештыру һәм халыкны мәдәният оешмалары хезмәтләре белән тәмин итү өчен шартлар тудыра;

Жирлек территориясендә физик культура һәм массакүләм спортны үстерү өчен шартлар тудыра, Жирлекнең рәсми физкультура-сәламәтләндерү һәм спорт чараларын үткәрүне оештыра

Жирлекта яшәүчеләрнең күпләп ял итү өчен шартлар тудыра һәм халыкның күпләп ял итү урыннарын төзекләндерүне оештыра, шул исәптән гражданның гомуми файдаланудагы су объектларына һәм аларның яр буйларына иреккә керүен тәмин итә;

ритуаль хезмәтләр күрсәтүне оештыра һәм жирләү урыннарын тәмин итә;

- Жирлекта балалар һәм яшьләр белән эшләү буенча чаралар оештыра һәм гамәлгә ашыра;

- энергияне сак тоту һәм энергетика нәтижәлелеген арттыру өлкәсендә муниципаль программаларны раслый һәм гамәлгә ашыра, муниципаль берәмлек чикләрендә муниципаль торак фонды булган күпфатирлы йортларны энергетик тикшерү үткәрүне оештыра, энергияне сак тоту һәм энергетика нәтижәлелеген арттыру турындагы законнарда каралган башка чараларны оештыра һәм үткәрә.

- Жирлекнең комплекслы социаль-икътисади үсеше планнарын һәм программаларын үтәүне оештыра, шулай ук Жирлекнең икътисады һәм социаль өлкәсе торышын характерлаучы статистик күрсәткечләр жыюны оештыра һәм күрсәтелгән мәгълүматларны Россия Федерациясе Хөкүмәте билгеләгән тәртиптә дәүләт хакимияте органнарына бирә;»

муниципаль предприятиеләр һәм учреждениеләр булдыра, муниципаль казна учреждениеләре эшчәнлеген финанс белән тәмин итә һәм муниципаль биремне бюджет һәм автоном муниципаль учреждениеләр тарафыннан үтәүне финанс белән тәмин итә, шулай ук муниципаль ихтыяжларны тәмин итү өчен товарлар, эшләр, хезмәтләр сатып алуны гамәлгә ашыра;

- каты коммуналь калдыкларны туплау (шул исәптән аерым туплау) һәм транспортлау буенча эшчәнлекне оештыруда катнаша;

Жирлек чикләрендә халыкны су белән тәмин итүне, су чыгаруны, халыкны ягулык белән тәмин итүне Россия Федерациясе законнары белән билгеләнгән вәкаләтләр чикләрендә оештыра;

Жирлеклар чикләрендә жирле әһәмияттәге автомобиль юлларына карата юл эшчәнлеген оештыра;

халыкны элемтә, жәмәгать туклануы, сәүдә һәм көнкүреш хезмәтләре белән тәмин итү өчен шартлар тудыруны тәмин итә;

б) төзекләндерү өлкәсендә:

көнкүреш калдыкларын һәм чүп-чарларын жыю һәм чыгаруны оештыра;

Жирлек территориясен төзекләндерү кагыйдәләренә ярашлы рәвештә Жирлек территориясен төзекләндерүне оештыра;

Адреслашу объектларына адреслар бирә, Жирлек чикләрендәге адресларны үзгәртә, гамәлдән чыгара, мәгълүматны Дәүләт адрес реестрына урнаштыра;

7) гражданнарның хокукларын һәм ирекләрен саклау, законлылыкны тәмин итү өлкәсендә:

- Жирлек территориясендә законнарны, дәүләт хакимияте һәм жирле үзидарә органнары актларын үтәүне, гражданнарның хокукларын һәм ирекләрен саклауны тәмин итә;

- билгеләнгән тәртиптә, шул исәптән жирле үзидарә хокукларын бозучы судта яки арбитраж судында дәүләт хакимияте органнары һәм дәүләт вазыйфаи затлары, предприятиеләр, учреждениеләр, оешмаларның актларын шикаять итә;

- Жирлеклар чикләрендә беренчел янғын куркынычсызлыгы чараларын үткәрүне тәмин итә;

үз вәкаләтләре чикләрендә һәм билгеләнгән тәртиптә халыкка гадәттән тыш хәлләр барлыкка килү куркынычы яки барлыкка килү турында вакытында хәбәр итүне һәм хәбәр итүне тәмин итә;

муниципаль сайлаулар, жирле референдум, жирлек депутатын чакыртып алу буенча тавыш бирү, жирлек чикләрен үзгәртү, жирлекне үзгәртеп кору мәсьәләләре буенча тавыш бирүне эзерләүне һәм үткәрүне оештыру һәм матди-техник тәмин итүне гамәлгә ашыра;

- жирле үзидарәнең сайлап куелган вазыйфаи затларының, жирле үзидарәнең сайлап куелган органнары әгъзаларының, жирлек Советы депутатларының, муниципаль хезмәткәрләренең һәм муниципаль учреждениеләр хезмәткәрләренең һөнәри белемнәрен һәм өстәмә һөнәри белемнәрен оештыра, муниципаль хезмәт өчен кадрлар эзерләүне оештыра;

жыелышлар, митинглар, урам йөрешләре, демонстрацияләр һәм пикетлар үткәрү, спорт, тамаша һәм башка массакүләм ижтимагый чаралар оештыру белән бәйле законнарда каралган чараларны гамәлгә ашыра;

- Жирлек чикләрендә коррупциягә каршы торы буенча чаралар күрә.

8) мәдәният, спорт һәм балалар һәм яшьләр белән эшләү өлкәсендә:

Жирлек территориясендә урнашкан муниципаль музейларны тотуны тәмин итә;

балалар һәм яшьләр белән эшләү буенча чаралар оештыра һәм гамәлгә ашыра;

- жәмәгать тәртибен саклауда катнашучы гражданнарга һәм аларның берләшмәләренә ярдәм күрсәтү, халык дружиналары эшчәнлеген өчен шартлар тудыру;

Жирлек территориясендә физик культура, мәктәп спорты һәм массакүләм спортны үстерү өчен шартлар тудыра, Жирлекта рәсми физкультура-сәламәтләндерү һәм спорт чараларын үткәрүне оештыра;

Жирлекта яшәүчеләрнең күпләп ял итү өчен шартлар тудыра һәм халыкның күпләп ял итү урыннарын төзекләндерүне оештыра, шул исәптән гражданнарның гомуми файдаланудагы су объектларына һәм аларның яр буйларына ирекле керүен тәмин итә.

9) жирлекнең жирле үзидарә органнарына федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрен үтәү өлкәсендә;

- федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары нигезендә жирлекнең жирле үзидарә органнарына тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыра;

дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыру өчен тапшырылган матди һәм финанс чараларын исәпкә ала һәм тиешле файдалануны тәмин итә;

- тапшырылган дәүләт вәкаләтләрен тиешле федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән билгеләнгән тәртиптә гамәлгә ашыру турында хисаплар тапшыра;

- жирлек Советы карарларына ярашлы рәвештә, жирлекнең жирле үзидарә органнары карамагындагы Матди ресурслардан һәм финанс чараларыннан үзенә тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыру өчен өстәмә файдалануны тәмин итә;

10) башка вәкаләтләр:

Федераль закон нигезендә Жирлек ихтыяжлары өчен ясалма жир участоклары булдыру өчен кирәкле эшләрне башкаруны тәмин итә;

- жирлек башлыгы эшчәнлеген оештыру, хокукый, мәгълүмати, матди-техник һәм башка тәмин итүне гамәлгә ашыра;

Жирлекнең архив фондларын формалаштыруны тәмин итә;

- әлеге Уставның 5 статьясындагы 1 өлешендәге 4-5, 8 пунктларында каралган жирле әһәмиятгәгә мәсьәләләрне хәл итү максатларында гражданның Жирлек өчен социаль әһәмиятле эшләрне (шул исәптән дежурлыкларны) ирәкле нигездә башкаруга жәлеп итү турында Карар кабул итә һәм аларны үткөрүне оештыра;

- Жирлек территориясендә яшәүче Россия Федерациясе халыкларының телләрен һәм мәданиятен саклауга һәм үстерүгә, мигрантларның социаль һәм мәдәни адаптациясенә, милләтара (этникара) конфликтларны профилактикалауга юнәлдерелгән чараларны гамәлгә ашыру өчен шартлар тудыра;

- «Россия Федерациясендә хокук бозуларны профилактикалау системасы нигезләре турында» 2003 елның 6 октябрендәге 131-ФЗ номерлы Федераль законда каралган хокук бозуларны профилактикалау өлкәсендәге чараларны гамәлгә ашыра.

Россия Федерациясенә 1992 елның 7 февралендәге 2300-1 номерлы «кулланучылар хокукларын яклау турында»гы Законнда каралган кулланучылар хокукларын яклау буенча чараларны гамәлгә ашыра.

2. Башкарма комитет жирле әһәмиятгәгә мәсьәләләргә карамаган мәсьәләләрне хәл итү буенча түбәндәге вәкаләтләрен гамәлгә ашыра:

Жирлек музейларын булдыра;

Жирлекта нотариус булмаган очракта законнарда каралган нотариаль гамәлләр башкара; опека һәм попечительлек буенча эшчәнлекне гамәлгә ашыруда катнаша;

Жирлек территориясендә жирле милли-мәдәни автономияләренә хокукларын гамәлгә ашыру белән бәйлә эшчәнлекне гамәлгә ашыру өчен шартлар тудыра;

-Россия Федерациясе халыкларының милли-мәдәни үсешенә һәм Жирлек территориясендә милләтара мөнәсәбәтләр өлкәсендәге чараларны гамәлгә ашыруга ярдәм күрсәтә;

- жирлек территориясендә урнашкан муниципаль предприятиеләрне һәм учреждениеләрне мобилизацияләү буенча чараларны оештыруда һәм гамәлгә ашыруда катнашу;

муниципаль янгын күзәтчелеген булдыра;

туризмны үстерү өчен шартлар тудыра;

кеше хокукларын тәмин итүне жәмәгать контролендә тотучы жәмәгать күзәтү комиссияләренә һәм мәжбүри тоту урыннарында булган кешеләргә ярдәм күрсәтә.

-инвалидларның ижтимагый берләшмәләренә, шулай ук Гомумроссия инвалидларның ижтимагый берләшмәләре тарафыннан «Россия Федерациясендә инвалидларны социаль яклау турында» 1995 елның 24 ноябрендәге 181-ФЗ номерлы Федераль закон нигезендә оештырылган оешмаларга ярдәм күрсәтә;

- гражданның торақ законнары нигезендә социаль файдаланудагы торақ фондының торақ урыннарын арендау шартнамәләре буенча муниципаль торақ фондының торақ урыннарын бирү.

Жирлек территориясендә яшәүче хужасыз хайваннар белән эш итү буенча эшчәнлек алып бара.

инвалидларның, сәламәтлек мөмкинлекләре чикләнгән кешеләренә, адаптив физик культура һәм адаптив спортның Физик культурасын һәм спортын үстерүгә ярдәм күрсәтә.

3. Жирлекнең башкарма комитеты Муниципаль контрольне гамәлгә ашыруга вәкаләтле орган булып тора.

Муниципаль контроль өлкәсендәге башкарма комитетның вәкаләтләренә түбәндәгеләр керә:

- «Россия Федерациясендә дәүләт контроле (күзәтчелеге) һәм муниципаль контроль турында» 2020 елның 31 июлендәге 248-ФЗ номерлы Федераль закон нигезләмәләрен кулланып федераль законнарда каралган мәсьәләләр буенча муниципаль контроль оештыру һәм гамәлгә ашыру;

жирле үзидарә органнарына бирелгән төбәк дәүләт контролен (күзәтчелеген) оештыру һәм гамәлгә ашыру;

- тиешле эшчәнлек өлкәләрендә муниципаль контрольне гамәлгә ашыруның административ регламентларын эшләү. Күрсәтелгән административ регламентларны эшләү һәм кабул итү Россия Федерациясе субъектларының норматив хокукый актларында билгеләнгән тәртиптә башкарыла;

- Россия Федерациясе субъектларының федераль законнарда, законнарда һәм башка норматив хокукый актларында каралган башка вәкаләтләрен гамәлгә ашыру.

Муниципаль контрольне турыдан-туры гамәлгә ашыру буенча функцияләр мондый органнарның статусын билгеләүче хокукый актларга ярашлы рәвештә, жирлекнең башкарма комитеты органнарына йөкләнергә мөмкин.

«Россия Федерациясендә дәүләт контроле (күзәтчелеге) һәм муниципаль контроль турында» 2020 елның 31 июлендәге 248-ФЗ номерлы Федераль закон нигезләмәләре муниципаль контрольне гамәлгә ашыру, юридик затларны, шәхси эшмәкәрләренә тикшерүне оештыру һәм үткөрү белән бәйлә мөнәсәбәтләргә карата кулланыла.

Глава VI. ЖИРЛЕКНЕҢ БАШКА ОРГАННАРЫ

Статья 48. Жирлекнең ревизия комиссиясе

1. Жирлекнең ревизия комиссиясе жирлек Советы тарафыннан оештырыла.

2. Жирлекнең Ревизия комиссиясен оештыру һәм эшчәнлек тәртибе "Россия Федерациясе субъектларының һәм муниципаль берәмлекләренә контроль-хисап органнарын оештыруның һәм эшчәнлегенә гомуми принциплары турында" 2011 елның 7 февралендәге 6-ФЗ номерлы Федераль закон, "Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында" 2003 елның 06 октябрдендәге 131-ФЗ номерлы Федераль закон, Россия Федерациясе Бюджет кодексы, башка федераль законнар һәм башка норматив хокукый законнар белән билгеләнә Россия Федерациясе актлары, муниципаль хокукый актлар белән. Федераль законнарда билгеләнгән очракларда һәм тәртиптә Жирлекнең Ревизия комиссиясен оештыруны һәм эшчәнлеген хокукый жайга салу Татарстан Республикасы законнары белән гамәлгә ашырыла.

Глава VII. ЖИРЛЕ ҮЗИДАРӘ ОРГАННАРЫ ЭШЧӘНЛЕГЕНЕҢ ГРАЖДАНЛЫК-ХОКУКЫЙ ҺӘМ ФИНАНС НИГЕЗЛӘРЕ

Статья 49. Юридик зат хокукларына ия булган жирле үзидарә органнары

Федераль закон һәм әлеге Устав нигезендә жирлекнең башкарма комитетына юридик зат хокуклары бирелә.

Статья 50. Жирле үзидарә органнары юридик затлар буларак

1. Жирлек исемненнән жирлек башлыгы милек һәм башка хокуклар һәм бурычлар ала һәм гамәлгә ашыра, судта ышанычсыз чыгыш ясый ала.

2. Жирлекнең башкарма комитеты идарә итү функцияләрен гамәлгә ашыру өчен оештырыла торган муниципаль учреждение булып тора һәм федераль законнарда билгеләнгән тәртиптә юридик зат буларак дәүләт теркәвенә алынырга тиеш.

Статья 51. Жирле үзидарә органнары эшчәнлеген финанс белән тәмин итү

1. Жирле үзидарә органнары эшчәнлеген финанс белән тәмин итү бары тик жирлек бюджетының үз керемнәре хисабына гына башкарыла.

2. Дәүләт хакимияте органнары һәм (яки) башка муниципаль берәмлекләрнең жирле үзидарә органнары үз вәкаләтләрен гамәлгә ашыру белән бәйле чыгымнарны финанслау бурычын торакка йөкләү рөхсәт ителми.";

Глава VIII. ЖИРЛЕК БАШЛЫГЫНЫҢ ҺӘМ МУНИЦИПАЛЬ ВАЗЫЙФАЛАРНЫ БИЛӘҮЧЕ БАШКА ЗАТЛАРНЫҢ СОЦИАЛЬ ҺӘМ БАШКА ГАРАНТИЯЛӘРЕ

Статья 52. Даими нигездә эшләүче жирлек башлыгы эшчәнлегенә социаль һәм башка гарантияләр

1. Даими нигездә эшләүче Жирлек башлыгына:

1) муниципаль хокукый актларга ярашлы рәвештә вазифа вәкаләтләрен үтәүне тәмин итүче эш шартлары;

2) жирле үзидарә органнарын, предприятиеләрне, учреждениеләрне һәм оешмаларны, милек формасына карамастан, тулысынча яки өлешчә жирле бюджет, Татарстан Республикасы бюджеты акчалары хисабына финанслана торган, яисә салымнар һәм мәжбүри түләүләр буенча ташламалары булган, яисә оештыручылар сыйфатында жирле үзидарә органнары һәм (яисә) Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары булган һәм жирлек территориясендә урнашкан вазыйфай затларны беренче чиратта кабул итү хокукы, закон нигезендә;

3) жирле үзидарә органнары кабул иткән хокукый актларга киртәсез керү хокукы;

4) муниципаль хокукый актлар белән билгеләнгән тәртиптә жирлек территориясендә булган жирле үзидарә органнарыннан, ә федераль законнарда каралган очракларда барлык милек формалары оешмаларыннан, ижтимагый берләшмәләрдән һәм аларның вазыйфай затларыннан жирле эһәмияттәге мәсьәләләр буенча вәкаләтләренә үтәү өчен кирәкле мәгълүмат һәм материаллар алу хокукы;

5) акчалата бүләкне вакытында һәм тулы күләмдә алу хокукы;

6) Эш (хезмәт) вакытының нормаль дөвамлылыгын билгеләү, ял көннәре һәм эшләми торган бәйрәм көннәре, шулай ук ел саен түләнгән торган төп һәм өстәмә отпусклар бирү белән тәмин ителә торган ял;

7) медицина хезмәте һәм аның гаилә әгъзалары, шул исәптән поселок башлыгы пенсиягә чыкканнан соң;

8) кеше муниципаль вазифаны биләгән вакытта яки аны туктатканнан соң, әмма аның вазифа бурычларын үтәве белән бәйле рәвештә, авыру яки эшкә сәләтен югалту очрагына мәжбүри дәүләт социаль иминияте;

9) Татарстан Республикасы законы белән билгеләнгән тәртиптә һәм шартларда пенсия белән тәмин итү, шулай ук жирлек башлыгының гаилә әгъзаларын, аның вазифа вәкаләтләрен үтәве белән бәйле рәвештә вафат булган очракта, федераль закон нигезендә пенсия белән тәмин итү;

10) федераль законнар һәм муниципаль хокукый актлар белән билгеләнгән очракларда, тәртиптә һәм шартларда аның гаиләсен көч кулланудан, янаулардан һәм башка законсыз

гамәлләрдән яклау;

11) хезмәт командировкалары белән бәйле чыгымнарны каплау;

12) үз вәкаләтләрен гамәлгә ашырганда транспорт хезмәте күрсәтү, шулай ук муниципаль хокукый актларда билгеләнгән тәртиптә биләгән вазифасына бәйле рәвештә шәхси транспортны хезмәт максатларында куллану өчен компенсация.

13) муниципаль хокукый актлар белән билгеләнгән вәкаләтләр туктатылу сәбәпле башка түләүләр.

2. Жирлек башлыгының әлеге уставына ярашлы рәвештә, Хезмәт өчен түләү айлык акчалата бүләкләү рәвешендә башкарыла. Даими нигездә эшләүче жирлек башлыгына, Татарстан Республикасы норматив актларында башкасы каралмаган очракта, айлык акчалата бүләкләүдән тыш, муниципаль хокукый актлар белән өстәмә рәвештә "муниципаль берәмлекнең вәкиллекле органы депутаты, жирле үзидарәнең сайлап куелган органы әгъзасы вәкаләтләрен гамәлгә ашыру гарантияләре турында" 2009 елның 12 февралендәге 15-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законы нигезендә түләүләр билгеләнә. Татарстан Республикасында жирле үзидарәнең сайлап куелган вазыйфаи заты".

3. Даими нигездә эшләүче жирлек башлыгына ел саен түләүле отпуск бирелә, алмаштырыла торган вазифасы һәм акчалата бүләкләү саклана.

Даими нигездә эшләүче жирлек башлыгының еллык түләүле ялы төп һәм өстәмә түләүле ялдан тора.

Даими нигездә эшләүче жирлек башлыгына ел саен 30 календарь көнлек төп түләүле отпуск бирелә.

Муниципаль вазыйфаны, муниципаль хезмәт вазыйфасын, шулай ук дәүләт вазыйфасын һәм дәүләт граждан хезмәте вазыйфасын биләгән һәр ел өчен даими нигездә эшләүче жирлек башлыгына ел саен өстәмә түләүле отпускның дәвамлылыгы бер календарь көн хисабына исәпләнә. Даими нигездә эшләүче поселок башлыгы өчен еллык төп түләүле отпускның һәм еллык өстәмә түләүле отпускның гомуми дәвамлылыгы 45 календарь көннән артмаска тиеш.

Еллык түләүле отпуск өләшләп бирелә ала, шул ук вакытта отпускның бер өләше 14 календарь көннән ким булмаска тиеш.

4. Даими нигездә эшләүче жирлек башлыгының вәкаләтләре гомуми хезмәт стажына, шулай ук дәүләт гражданлык хезмәте стажына, муниципаль хезмәт стажына, закон нигезендә белгечлек буенча эш стажына исәпләнә.

5. Үз вәкаләтләрен гамәлгә ашыру өчен даими нигездә эшләүче жирлек башлыгына жиһазлар һәм элемент чаралары белән жиһазландырылган хезмәт бинасы бирелә, шулай ук әлеге Уставка ярашлы рәвештә аларның эшчәнлегенә башка гарантияләр билгеләнергә мөмкин.

Статья 53. Жирлек Советы депутаты, башка вазыйфаи затларның эшчәнлегенә социаль һәм башка гарантияләр

1. Үз вәкаләтләрен даими булмаган нигездә гамәлгә ашыручы жирлек Советы депутатына, башка вазыйфаи затларга бирелә торган социаль һәм башка гарантияләр "Татарстан Республикасында вәкиллекле орган депутаты, жирле үзидарәнең сайлап куелган вазыйфаи зат вәкаләтләрен гамәлгә ашыру гарантияләре турында" 2009 елның 12 февралендәге 15-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законы һәм жирлек Советы карарлары белән билгеләнә.

2. Жирлек Советы депутатына үз вәкаләтләрен даими булмаган нигездә гамәлгә ашыру өчен эш урынын (вазыйфасын) айга ике һәм алты эш көннәннән азрак тәшкит итә алмаган чорга саклау гарантияләренә.

Статья 54. Жирлек башлыгы, жирлек Советы депутатларының кагылыгысызлыгы гарантияләре

1. Жирлек Советы депутатларының, шул исәптән жирлек башлыгының хокукларын гарантияләү, аларны жинаять яки административ җаваплылыкка тартканда, тоткарлаганда, кулга алуда, тентүдә, сорау алуда, аларга карата башка жинаять-процессуаль һәм административ-процессуаль гамәлләр башкарганда, шулай ук депутатларга, алар биләгән торак һәм (яки) хезмәт бинасына, аларның багажына, шәхси һәм хезмәт транспорт чаралары, алар кулланган элемент чаралары, аларга караган документлар федераль законнар белән билгеләнә.

2. Федераль закон нигезендә, жирлек Советы депутаты тавыш бирүдә әйтелгән фикер, позиция һәм аның жирлек башлыгы статусына туры килгән башка гамәлләр өчен, шул исәптән аның вәкаләтләре срогы тәмамланганнан соң, жинаять яки административ җаваплылыкка тартыла алмый. Бу нигезләмә жирлек Советы депутаты тарафыннан халык алдында мыскыллаулар, яла ягулар яки Федераль закон белән каралган башка хокук бозулар булган очракларга кагылмый.

Глава IX. ЖИРЛЕКНЕҢ ЖИРЛЕ ҮЗИДАРӘ ОРГАННАРЫ ҺӘМ ВАЗЫЙФАИ ЗАТЛАРЫНЫҢ ҖАВАПЛИЛЫГЫ

Статья 55. Жирлекнең жирле үзидарә органнары һәм вазыйфаи затларының җаваплылыгы

Жирле үзидарә органнары һәм вазифаи затлары федераль законнарға ярашлы рәвештә, жирлек халкы, дөүләт, физик һәм юридик затлар алдында җавап бирәләр.

Статья 56. Жирлек Советы депутатларының жирлек халкы алдында җаваплылыгы

1. Жирлек Советы депутатларының, шул исәптән жирлек башлыгы, жирлек халкы алдында җаваплылыгы тиешле депутатның аны сайлаган халыкның ышанычын югалтуы нәтижәсендә килә.

2. Жирлек халкының ышанычын югалткан жирлек Советы депутаты, шул исәптән жирлек башлыгы, әлеге Уставның 12 статьясында билгеләнгән очракларда һәм тәртиптә жирлек халкы тарафыннан кире чакырылырга мөмкин.

Статья 57. Жирле үзидарә органнары һәм вазифаи затларының дөүләт алдында җаваплылыгы

Федераль закон нигезендә жирлек Советы һәм жирлек башлыгының дөүләт алдындагы җаваплылыгы тиешле суд карары нигезендә, алар Россия Федерациясе Конституциясен, федераль конституцион законнарны, федераль законнарны, Татарстан Республикасы Конституциясен, Татарстан Республикасы законнарын һәм әлеге Уставны бозган очракта, шулай ук жирлекнең жирле үзидарә органнарына тапшырылган аерым дөүләт вәкаләтләрен тиешенчә гамәлгә ашырмаган очракта килә.

Әгәр дә жирлек Советы Россия Федерациясе Конституциясенә, федераль конституцион законнарға, федераль законнарға, Конституциягә, Татарстан Республикасы законнарына, жирлек уставына каршы килә торган норматив хокукый акт кабул иткән булса, ә жирлек Советы суд карары үз көченә кәргән көннән алып өч ай дәвамында яисә суд карары белән каралган башка срок дәвамында үз вәкаләтләре чикләрендә суд карарын үтәү буенча чаралар күрмәгән булса, шул исәптән тиешле норматив хокукый акт, Татарстан Республикасы башлыгы (Рәис) (Татарстан Республикасы дөүләт хакимиятенә югары башкарма органы җитәкчесе) әлеге карарны үтәмәү фактын билгеләгән суд карары үз көченә кәргәннән соң бер

ай эчендә Татарстан Республикасы Дәүләт Советына Жирлек Советын тарату турында Татарстан Республикасы законы проектын кертә.

Жирлек Советының вәкаләтләре аны тарату турында Татарстан Республикасы Законы үз көченә кергән көннән туктатыла.

Статья 58. Жирле үзидарә органнары һәм вазифаи затларының физик һәм юридик затлар алдында җаваплылыгы

Жирле үзидарә органнары һәм вазифаи затларының физик һәм юридик затлар алдында җаваплылыгы федераль законнарда билгеләнгән тәртиптә башлана.

Статья 59. Жирлек башлыгының дәүләт алдындагы җаваплылыгы

1. Татарстан Республикасы башлыгы (Рәис) жирлек башлыгы вазыйфасыннан китү турында хокукый акт чыгара:

1) жирле үзидарәнең күрсәтелгән вазыйфаи заты тарафыннан Россия Федерациясе Конституциясенә, федераль конституциячел законнарда, федераль законнарда, Татарстан Республикасы Конституциясенә, Татарстан Республикасы законнарына, Жирлек Уставына каршы килә торган норматив хокукый актны, әгәр мондый каршылыктар тиешле суд тарафыннан билгеләнгән булса, ә бу вазыйфаи зат суд карары үз көченә кергән көннән алып ике ай дәвамында яисә суд карары белән каралган башка сроклар дәвамында үз чикләрендә кабул итмәгән суд карарын үтәү буенча чаралар вәкаләтләре;

2) күрсәтелгән жирле үзидарә вазыйфаи заты тарафыннан Кеше һәм граждан хокукларын һәм ирекләрен бозуга, Россия Федерациясенә бердәмлегенә һәм территорияль бөтенлегенә, Россия Федерациясенә милли иминлегенә һәм аның оборона сәләтенә, Россия Федерациясенә хокукый һәм икътисади киңлегенә бердәмлегенә куркыныч тудыра торган норматив характерда булмаган хокукый акт чыгару, максатчан билгеләнештәге бюджетара трансфертлардан максатсыз файдалану, бюджет кредитлары, бюджетара трансфертлар, бюджет кредитлары бирү шартларын бозу, Россия Федерациясе бюджет системасының башка бюджетларыннан алынган, әгәр бу тиешле суд тарафыннан билгеләнгән булса, ә күрсәтелгән вазифаи зат үз вәкаләтләре чикләрендә суд карарын үтәү буенча чаралар күрмәгән булса.

2. Татарстан Республикасы башлыгы (Рәис) жирлек башлыгы вазыйфасыннан азат итү турында хокукый акт чыгарган вакыт, әлеге актны чыгару өчен кирәкле судның Соңгы карары үз көченә кергән көннән бер айдан да ким булмаса һәм бу суд карары үз көченә кергән көннән алты айдан да артмаса тиеш.

3. Жирлек башлыгы, аларга карата Татарстан Республикасы башлыгы (Рәис) тарафыннан вазыйфасыннан азат итү турында хокукый акт чыгарылган, әлеге хокукый актны рәсми рәвештә бастырып чыгарылганнан соң 10 көн эчендә суд тәртибендә шикаять итәргә хокуклы.

Суд шикаятьне карарга һәм аны тапшырганнан соң 10 көннән дә соңга калмыйча карар кабул итәргә тиеш.

Статья 60. Жирлек башлыгын отставкага жиберү

1. Жирлек советы "Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында" 2003 елның 6 октябрәндәге 131-ФЗ номерлы Федераль закон нигезендә жирлек башлыгын жирлек Советы депутатлары инициативасы буенча яки Татарстан Республикасы башлыгы (Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте югары башкарма органы житәкчесе) инициативасы буенча отставкага жиберәргә хокуклы.

2. Жирлек башлыгын отставкага жиберү өчен нигез булып:

1) "Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында" 2003 елның 6 октябрәндәге 131-ФЗ номерлы Федераль законның 75 статьясының 1

өлешендәге 2 һәм 3 пунктларында каралган нәтижеләргә китергән (килеп чыккан) жирлек башлыгының карарлары, гамәлләре (гамәлсезлеге);

2) жирле әһәмияттәге мәсьәләләрне хәл итү, "Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында" 2003 елның 6 октябрэндәге 131-ФЗ номерлы Федераль законда, башка федераль законнарда, әлеге Уставта каралган вәкаләтләрне һәм (яки) жирле үзидарә органнары тарафыннан жирле үзидарә органнарына тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрне гамәлгә ашыруны тәмин итү буенча бурычларны өч ай һәм аннан да күбрәк вакыт эчендә үтәмәү федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән үзидарә итү;

3) жирлек башлыгы эшчәнлеген жирлек Советы тарафыннан аның жирлек Советы алдындагы еллык хисабы нәтижеләре буенча канәгатьләнерлек бәяләмә, ике тапкыр рәттән бирелгән;

4) «коррупциягә каршы тору турында» 2008 елның 25 декабрэндәге 273-ФЗ номерлы Федераль закон, «дәүләт Вазыйфаларын биләүче затларның һәм башка затларның чыгымнарының аларның керемнәренә туры килүен контрольдә тоту турында» 2012 елның 3 декабрэндәге 230-ФЗ номерлы Федераль закон, 2013 елның 7 маендагы 79-ФЗ номерлы Федераль закон белән билгеләнгән чикләүләрне, тыюларны, бурычларны үтәмәү аерым категория кешеләргә Россия Федерациясе территориясеннән читтә урнашкан чит ил банкларында счетлар (вкладлар) ачу һәм аларга ия булу, акчаларны һәм кыйммәтле әйберләренә саклау тыела, чит ил финанс коралларына ия булу һәм (яки) куллану»;

5) жирлек башлыгы, жирлекнең башкарма комитеты, жирлекнең жирле үзидарә органнары һәм вазыйфай затлары һәм ведомство карамагындагы оешмалар тарафыннан Кеше һәм гражданның хокуклары һәм ирекләре тигезлегенә дәүләт гарантияләрен расасына, милләтенә, теленә, дингә мөнәсәбәтә һәм башка шартларга бәйлә рәвештә күпләп бозуга, раса, милләт, тел яисә дингә каршы билгеләре буенча хокукларны һәм дискриминацияне чикләүгә юл кую, әгәр бу милләтара һәм конфессияара килешүне бозуга китергән һәм милләтара (этникара) һәм конфессияара конфликтлар барлыкка килүгә ярдәм иткән булса.

3. Жирлек Советы депутатларының жирлек башлыгын отставкага жибәрү турындагы инициативасы, жирлек Советы депутатларының билгеләнгән санының өчтән бер өлешеннән ким булмаган өлеше белән тәкъдим ителгән, жирлек Советына кертелә торган мөрәжәгать рәвешендә рәсмиләштерелә. Әлеге мөрәжәгать жирлек Советының жирлек башлыгын отставкага жибәрү турындагы карары проекты белән бергә кертелә. Әлеге инициативаны тәкъдим итү турында жирлек башлыгы һәм Татарстан Республикасы башлыгы (Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте югары башкарма органы житәкчесе) жирлек советына әлеге мөрәжәгать кертелгән көннән соң икенче көннән дә соңга калмыйча хәбәр ителә.

4. Жирлек башлыгын отставкага жибәрү турындагы жирлек Советы депутатлары инициативасын карау Татарстан Республикасы башлыгы (Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте югары башкарма органы житәкчесе) фикерен исәпкә алып башкарыла.

5. Әгәр жирлек башлыгын отставкага жибәрү турындагы жирлек Советы депутатлары инициативасын караганда жирле үзидарә органнары тарафыннан жирле үзидарә органнарына федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрне һәм жирлек башлыгының нәтижеләргә китергән карарларын, гамәлләрен (гамәлсезлеген) гамәлгә ашыруны тәмин итүгә кагылышлы мәсьәләләрне карау күздә тотыла икән, "Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында" 2003 елның 6 октябрэндәге 131-ФЗ номерлы Федераль законның 75 статьясындагы 1 өлешендәге 2 һәм 3 пунктларында каралган жирлек башлыгын отставкага жибәрү турындагы карар Татарстан Республикасы башлыгы (Рәис) (Татарстан Республикасы дәүләт хакимиятенә югары башкарма органы житәкчесе) ризалыгы белән генә кабул ителергә мөмкин.

6. Татарстан Республикасы Башлыгының (Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте югары башкарма органы житәкчесе) жирлек башлыгын отставкага жибәрү турындагы инициативасы жирлек Советына жирлек советының тиешле карары проекты белән бергә

кертелә торган мөрәжәгать рәвешендә рәсмиләштерелә. Әлеге инициативаны тәкъдим итү турында жирлек советына әлеге мөрәжәгать кертелгән көннән соң икенче көннән дә соңга калмыйча хәбәр ителә.

7. Жирлек башлыгын отставкага жиберү турында жирлек Советы депутатлары яки Татарстан Республикасы башлыгы (Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте югары башкарма органы житәкчесе) инициативасын карау жирлек Советы тарафыннан тиешле мөрәжәгать кертелгән көннән алып бер ай эчендә башкарыла.

8. Әгәр жирлек Советы депутатларының билгеләнгән санының өчтән ике өлеше аның өчен тавыш бирсә, жирлек башлыгын отставкага жиберү турында Карар кабул ителгән дип санала.

9. Жирлек башлыгын отставкага жиберү турындагы карарны жирлек Советы утырышында рәислек итүче депутат имзалай.

10. Әгәр жирлек башлыгы жирлек Советы утырышында катнашса, анда аны отставкага жиберү мәсьәләсе карала, әлеге утырыш жирлек Советы тарафыннан вәкаләтләнгән жирлек Советы депутаты рәислегендә уза.

11. Жирлек советын караганда һәм кабул иткәндә жирлек башлыгын отставкага жиберү турында карарлар:

1) аларга тиешле утырышны үткөрү датасы һәм урыны турында алдан хәбәр итү, шулай ук жирлек Советы депутатларының яисә Татарстан Республикасы башлыгы (Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте югары башкарма органы житәкчесе) мөрәжәгәте һәм жирлек Советының аны отставкага жиберү турындагы карары проекты белән танышу;

2) аңа жирлек Советы депутатларына отставкага китү өчен нигез буларак тәкъдим ителгән хәлләр турында аңлатмалар бирү мөмкинлеген бирү.

12. Әгәр жирлек башлыгы жирлек Советының аны отставкага жиберү турындагы карары белән килешмәсә, ул үзенә аерым фикерен язма рәвештә әйтергә хокуклы.

13. Жирлек Советының жирлек башлыгын отставкага жиберү турындагы карары рәсми рәвештә кабул ителгәннән соң биш көннән дә соңга калмыйча басылып чыгарылырга (халыкка игълан ителергә) тиеш. Әгәр жирлек башлыгы аны отставкага жиберү мәсьәләсендә үзенә аерым фикерен язма рәвештә белдергән булса, ул жирлек советының күрсәтелгән карары белән бер үк вакытта басылып чыгарылырга (халыкка игълан ителергә) тиеш.

14. Әгәр жирлек башлыгын отставкага жиберү турындагы Татарстан Республикасы башлыгы (Рәис) яки жирлек Советы депутатларының инициативасы жирлек Советы тарафыннан кире кагылган булса, жирлек башлыгын отставкага жиберү турындагы мәсьәлә жирлек советы утырышы уздырылганнан соң ике айдан да иртәрәк түгел, әлеге мәсьәлә каралган жирлек советы утырышы уздырылганнан соң кабат каралырга мөмкин.

15. Жирлек башлыгы, аңа карата жирлек Советы аны отставкага жиберү турында Карар кабул иткән, әлеге карарны рәсми рәвештә бастырып чыгарганнан соң 10 көн эчендә судка шикаять итү турында гариза белән мөрәжәгать итәргә хокуклы.

Суд гаризаны карарга һәм гариза биргәннән соң 10 көннән дә соңга калмыйча карар кабул итәргә тиеш.

Статья 61. Ышаныч югалту сәбәпле муниципаль вазыйфаларны биләүче затларны эштән азат итү (вазыйфадан азат итү)

1. Муниципаль вазыйфаны биләүче зат, федераль законнарда, Татарстан Республикасы законнарында, муниципаль норматив хокукый актларда каралган тәртиптә, ышаныч югалту сәбәпле, эштән азат ителергә (вазыйфасыннан азат ителергә) тиеш:

1) кешенең мәнфәгатьләр конфликтны булдырмау һәм (яки) жайга салу буенча чаралар күрмәве;

2) кешенең үз керемнәре, мөлкәте һәм мөлкәти характердагы йөкләмәләре, шулай ук хатынының (иренең) һәм балигъ булмаган балаларының керемнәре, мөлкәте һәм мөлкәти характердагы йөкләмәләре турында мәгълүмат бирмәве яки белә торып дәрәс булмаган яки

тулы булмаган мәгълүматлар бирмәве;

3) кешенең түләүле нигездә коммерция оешмасының идарә органы эшчәнлегендә катнашуы, федераль закон белән билгеләнгән очраклардан тыш;

4) кешенең эшкуарлык эшчәнлеген гамәлгә ашыруы;

5) әгәр Россия Федерациясенең халыкара килешүендә яки Россия Федерациясе законнарында башкасы каралмаган булса, идарә органнары, попечительлек яки күзәтү советлары, чит ил коммерцияле булмаган хөкүмәтнеке булмаган оешмаларның һәм Россия Федерациясе территориясендә эшләүче аларның структур бүлекчәләренең башка органнары составына керүе.

2. Муниципаль вазыйфаны биләүче, аңа буйсынган кешенең мәнфәгатьләр конфликтна китерә яки китерә ала торган шәхси мәнфәгатьләре барлыкка килүе турында белгән кеше, шулай ук муниципаль вазыйфаны биләгән кеше мәнфәгатьләр конфликтна юл куймау һәм (яки) аны жайга салу буенча чаралар күрмәгән очракта, ышанычын югалту сәбәпле, эштән азат ителергә (вазыйфасыннан азат ителергә) тиеш.

Глава X. ЖИРЛЕКНЕҢ МУНИЦИПАЛЬ ХОКУКЫЙ АКТЛАРЫ

Статья 62. Жирлекнең муниципаль хокукий актлары системасы

1. Муниципаль хокукий актлар системасына Жирлек керә:

1) жирлек уставы, жирле референдумда кабул ителгән хокукий актлар;

2) жирлек Советының норматив һәм башка хокукий актлары;

3) әлеге Уставта каралган жирлек башлыгының, жирлек Башкарма комитетының һәм жирле үзидарәнең башка органнарының һәм вазифаи затларының хокукий актлары.

2. Жирлек уставы һәм жирле референдумда кабул ителгән хокукий актлар рәвешендә рәсмиләштерелгән карарлар муниципаль хокукий актлар системасында югары юридик көч актлары булып тора, турыдан-туры гамәлгә ия һәм бөтен жирлек территориясендә кулланыла.

Башка муниципаль хокукий актлар әлеге уставка һәм жирле референдумда кабул ителгән хокукий актларга каршы килмәскә тиеш.

3. Жирле үзидарә органнары һәм вазифаи затлары кабул иткән муниципаль хокукий актлар жирлекнең бөтен территориясендә мәжбүри үтәлергә тиеш.

4. Муниципаль хокукий актларны үтәмәгән өчен гражданның, оешма житәкчеләре, дәүләт хакимияте органнары һәм жирле үзидарә органнары вазифаи затлары федераль законнар һәм административ хокук бозулар турында Татарстан Республикасы кодексы нигезендә җаваплы.

5. Жирлекнең муниципаль хокукий актлары Россия Федерациясе Конституциясенә, федераль конституцион законнарға, федераль законнарға һәм Россия Федерациясенең башка норматив хокукий актларына, шулай ук Татарстан Республикасы Конституциясенә, законнарға, Татарстан Республикасының башка норматив хокукий актларына каршы килмәскә тиеш.

6. Муниципаль хокукий актлар гамәлдән чыгарылырга яки аларның гамәлдә булуы тиешле муниципаль хокукий актны кабул иткән (чыгарган) жирле үзидарә органнары яки вазифаи затлары тарафыннан, мондый органнар яки тиешле вазифалар бетерелгән яки күрсәтелгән органнар яки вазифаи затларның вәкаләтләре исемлеге үзгәртелгән очракта, туктатылырга мөмкин - жирле үзидарә органнары яки жирле үзидарә вазифаи затлары, аларның вәкаләтләренә муниципаль хокукий актны гамәлдән чыгару яки туктатып тору вакытына тиешле муниципаль хокукий актны кабул итү (чыгару), шулай ук суд тарафыннан каралган; ә жирле үзидарә органнары тарафыннан федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән бирелгән аерым дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыруны жайга салучы өлешендә, тиешлечә, Россия Федерациясе дәүләт хакимияте вәкаләтле органы яки Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте вәкаләтле органы тарафыннан.

6.1. Эшкуарлык һәм инвестиция эшчәнлеген гамәлгә ашыруны нигезсез кыенлаштыра

торган нигезлэмэләрне ачыклау максатларында эшкуарлык һәм инвестиция эшчәнлеген гамәлгә ашыру мәсьәләләренә кагыла торган жирлекнең муниципаль норматив хокукый актлары Татарстан Республикасы Законы нигезендә муниципаль норматив хокукый актлар белән билгеләнгән тәртиптә тиешле жирлекнең жирле үзидарә органнары тарафыннан үткәрелергә мөмкин;

6.2. Эшкуарлык һәм башка икътисадый эшчәнлекне гамәлгә ашыру белән бәйлә һәм аларның үтәлешен бәяләү муниципаль контроль, административ җаваплылыкка тарту, лицензияләр һәм башка рөхсәтләр, аккредитация, бәяләү һәм экспертизаның башка формалары кысаларында башкарыла торган муниципаль норматив хокукый актлардагы мәҗбүри таләпләрне билгеләү һәм куллануны бәяләү тәртибе (алга таба - мәҗбүри таләпләр), муниципаль норматив хокукый актлар белән Россия Федерациясендә мәҗбүри таләпләр турында 2020 елның 31 июлендәге 247-ФЗ номерлы Федераль закон белән билгеләнгән мәҗбүри таләпләрне билгеләү һәм куллануны бәяләү принциптарын исәпкә алып билгеләнә.

7. Муниципаль берәмлек статусын билгеләү турында Татарстан Республикасы законы карары буенча муниципаль берәмлек статусын муниципаль берәмлек статусын билгеләү турында Татарстан Республикасы законы көченә кәргәнче гамәлдә түгел дип тану суд карары законлы көченә кәргәнче кабул ителгән күрсәтелгән муниципаль берәмлекнең муниципаль хокукый актларын суд тәртибендә гамәлдә түгел дип тану өчен яки әлеге муниципаль хокукый актларны гамәлдән чыгару өчен нигез була алмый.

Статья 63. Гражданнарның ихтыярын турыдан-туры белдерү юлы белән кабул ителгән карарлар

1. Жирле әһәмияттәге мәсьәләләренә хәл итү турыдан-туры гражданнар тарафыннан жирле референдумда күрсәтелгән Жирлек халкының ихтыярын турыдан-туры белдерү юлы белән башкарыла.

2. Әгәр жирлек халкының ихтыярын турыдан-туры белдерү юлы белән кабул ителгән карарны гамәлгә ашыру өчен өстәмә рәвештә муниципаль хокукый акты кабул итү (чыгару) таләп ителсә, жирлек советы яки жирлек башлыгы, аларның компетенциясенә әлеге акты кабул итү (чыгару) керә, референдумда кабул ителгән карар үз көченә кәргән көннән алып 15 көн эчендә тиешле муниципаль хокукый акты эзерләү һәм (яки) кабул итү вакытын билгеләргә тиеш. Бу вакыт өч айдан артмаска тиеш.

3. Жирлек халкының ихтыярын турыдан-туры белдерү юлы белән кабул ителгән карарны гамәлгә ашыру өчен кирәкле муниципаль хокукый акты чыгару вакытын бозу жирлек башлыгын кире алу яки жирлек Советы вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату өчен нигез булып тора.

Статья 64. Жирле үзидарә органнары һәм вазифаи затлары тарафыннан кабул ителә торган муниципаль хокукый актларның төрләре

1. Жирле үзидарә органнары һәм вазифаи затлары үзләренә йөкләнгән вәкаләтләренә үтәү өчен түбәндәге муниципаль хокукый актлар чыгаралар:

1) Жирлек Советы Жирлек Советы карарлары;

2) жирлек башлыгы жирлек башлыгының карарлары һәм боерыклары, жирлек Башкарма комитетының карарлары һәм боерыклары.

2. Жирле үзидарәнең башка вазифаи затлары әлеге уставларга, аларның статусын билгеләүче башка муниципаль хокукый актларга билгеләнгән вәкаләтләре чикләрендә боерыклар һәм боерыклар чыгаралар.

Статья 65. Муниципаль хокукый актлар эзерләү

1. Муниципаль хокукый актлар проектларын жирлек башлыгы, жирлек Советы депутатлары, территориаль ижтимагый үзидарэ органнары, гражданның инициатив төркемнәре, прокурор, жирлекнең аны алып бару мәсьәләләре буенча Ревизия комиссиясе кертә ала.

2. Прокурор үз вәкаләтләрен гамәлгә ашыру барышында гамәлдәге норматив хокукый актларны камилләштерү кирәклеген билгеләгәндә жирле үзидарэ органнарына муниципаль норматив хокукый актларны үзгәртү, тулыландыру, гамәлдән чыгару яки кабул итү турында тәкъдимнәр кертергә хокуклы.

3. Муниципаль хокукый актлар проектларын кертү тәртибе, аларга кушылган документларның исемлеге һәм формасы жирлек Советы Регламенты һәм жирлек башлыгы тарафыннан билгеләнә.

4. Жирлекләрнең муниципаль норматив хокукый актлары проектлары, муниципаль норматив хокукый актларда элек каралган эшкуарлык һәм башка икътисадый эшчәнлек субъектлары өчен мәжбүри таләпләрне, инвестицион эшчәнлек субъектлары өчен бурычларны билгеләүче яки үзгәртүче, тиешле муниципаль берәмлекләрнең жирле үзидарэ органнары тарафыннан муниципаль норматив Татарстан Республикасы Законы нигезендә хокукый актлар белән:

1) жирле салымнарны һәм жыемнарны билгеләүче, үзгәртүче, туктатып торучы, гамәлдән чыгаручы жирлек Советының норматив хокукый актлары проектлары;

2) жирлек Советының бюджет хокук мөнәсәбәтләрен көйләүче норматив хокукый актлары проектлары.

3) Гадәттән тыш хәлләр режимнары гамәлдә булган чорда табигый һәм техноген характердагы гадәттән тыш хәлләрне бетерү максатларында эшләнгән норматив хокукый актлар проектлары.

5. Муниципаль норматив хокукый актлар проектларының жайлау йогынтысын бәяләү эшкуарлык һәм башка икътисадый эшчәнлек субъектлары өчен артык бурычлар, тыюлар һәм чикләүләр кертүче яисә аларны кертүгә ярдәм итүче нигезләмәләрне, шулай ук эшкуарлык һәм башка икътисадый эшчәнлек субъектларының һәм жирле бюджетларның нигезсез чыгымнары барлыкка килүгә ярдәм итүче нигезләмәләрне ачыклау максатында үткәрелә.

Статья 66. Жирлек Советының хокукый актлары

1. Жирлек Советы федераль законнар, Татарстан Республикасы законнары, жирлек уставы белән аның компетенциясенә кертелгән мәсьәләләр буенча жирлек территориясендә үтәлгә тиешле кагыйдәләрне билгеләүче карарлар, жирлек башлыгын отставкага жибәрү турында карар, шулай ук жирлек Советы эшчәнлеген оештыру мәсьәләләре һәм федераль законнар, Татарстан Республикасы законнары, жирлек уставы белән аның компетенциясенә кертелгән башка мәсьәләләр буенча карарлар кабул итә.

2. Жирлек советының жирлек территориясендә үтәү өчен мәжбүри булган кагыйдәләрне билгеләүче карарлары, әгәр әлеге Федераль закон белән башкасы билгеләнмәгән булса, жирлек Советы депутатларының билгеләнгән санының күпчелек тавышы белән кабул ителә.

Жирлек Советы кабул иткән карарлар жирлек башлыгына 10 көн эчендә имзалау һәм игълан итү өчен жибәрелә.

3. Жирле салымнарны һәм жыемнарны билгеләү, үзгәртү һәм бетерүне, жирлек бюджеты акчаларыннан чыгымнарны гамәлгә ашыруны күздә тоткан жирлек Советы карарлары жирлек башлыгы инициативасы буенча яки аның нәтижәсе булганда гына жирлек Советы каравына кертелгә мөмкин. Күрсәтелгән нәтижә аларга жирлек Советы уставында билгеләнгән тәртиптә утыз көн эчендә жирлек Советына тапшырыла.

4. Жирлек Советы карарларына жирлек башлыгы аларны кабул иткән көннән алып өч көн эчендә кул куя һәм әлеге уставта билгеләнгән тәртиптә игълан итә.

Статья 67. Жирлек башлыгының хокукый актлары

Жирлек башлыгы законнарда, әлеге Уставта, жирлек Советы карарларында билгеләнгән вәкаләтләре чикләрендә жирлек Советы эшчәнлеген оештыру мәсьәләләре буенча карарлар һәм боерыклар, шулай ук жирлекнең жирле әһәмияттәге мәсьәләләре һәм жирлекнең жирле үзидарә органнарына федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыруга бәйлә мәсьәләләр буенча жирлек башкарма комитеты карарлары чыгара, шулай ук жирлек Башкарма комитетының жирлек башкарма комитеты эшен оештыру мәсьәләләре буенча боерыклары.

Жирлек башлыгы "Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принципнары турында" 2003 елның 6 октябрәндәге 131-ФЗ номерлы Федераль законга, башка федераль законнарга ярашлы рәвештә, жирлек уставы белән аның компетенциясенә кертелгән башка мәсьәләләр буенча хокукый актлар чыгара.

Статья 68. Муниципаль хокукый актларны бастырып чыгару (игълан итү) һәм аларның үз көченә керү тәртибе

1. Жирлек Советы карарлары, әгәр карар үзе башканы билгеләмәсә, жирлек башлыгы тарафыннан имзаланганнан соң 10 көн узгач үз көченә керә.

Жирлек советының салымнар һәм жыемнар турындагы хокукый актлары Россия Федерациясе Салым кодексына ярашлы рәвештә үз көченә керә.

Жирлек Советының жирлек уставын кабул итү яки әлеге уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр керту турындагы карарлары Федераль закон, әлеге устав белән билгеләнгән тәртиптә үз көченә керә.

2. Жирлек башлыгының, Жирле үзидарәнең башка вазифаи затларының хокукый актлары, әгәр актлар белән башкасы билгеләнмәгән булса, алар имзаланган көннән үз көченә керә.

3. Муниципаль норматив хокукый актлар, кеше һәм гражданның хокукларына, ирекләренә һәм бурычларына кагылышы, нигез салучы булып торган оешмаларның хокукый статусын билгеләүче, шулай ук жирле үзидарә органнары арасында төзелгән килешүләр рәсми рәвештә басылып чыкканнан соң (халыкка игълан ителгәннән соң) үз көченә керә.

Муниципаль хокукый актның яки жирле үзидарә органнары арасында төзелгән килешүнең рәсми басмасы булып аның тулы текстының тиешле Жирлекта таратылган вакытлы басмада беренче басылуы санала.

Муниципаль хокукый актларны һәм килешүләрне рәсми рәвештә бастырып чыгару (халыкка житкерү) өчен жирле үзидарә органнары шулай ук челтәр басмасын кулланырга хокуклы. Муниципаль хокукый актның тулы тексты рәсми челтәр басмасында басылган очракта, аның күләмле график һәм таблицалы кушымталары басма басмада китерелмәскә мөмкин.

4. Һәр муниципаль хокукый актта аның реквизитлары булырга тиеш: аның исеме, имзалану датасы (жирлек Советы кабул иткән хокукый актлар өчен шулай ук жирлек Советы кабул иткән дата), теркәлү номеры, хокукый актка кул куйган вазифаи затның исеме.

5. Жирлек Советының жирлек бюджеты турындагы карарлары, аның үтәләше турында хисап, жирле салымнар һәм жыемнар билгеләү турында, жирлек Советы Регламенты, жирлек Советы, жирлек башлыгы тарафыннан кабул ителгән башка норматив хокукый актлар, муниципаль хокукый актлардан яисә федераль закон белән чикләнгән мәгълүматлар булган аерым нигезләмәләрдән тыш, алар имзаланган көннән алып жиде көн эчендә рәсми рәвештә бастырылырга (игълан ителергә) тиеш.

6. Муниципаль сайлауларны билгеләү, жирле референдум, жирлек Советы депутатын чакыртып алу, чикләрне үзгәртү, жирлекне үзгәртеп кору, жирлек башлыгын һәм аның урынбасарын сайлау мәсьәләсе буенча тавыш бирү турында нормага туры килмәгән хокукый актлар һәм закон нигезендә башка актлар мәжбүри рәвештә бастырып чыгарылырга (халыкка игълан ителергә) тиеш.

7. Закон яки әлеге Устав нигезендә рәсми рәвештә бастырып чыгару (халыкка житкерү) мәжбүри булмаган нормага каршы муниципаль хокукый актлар аларны чыгарган органнар яки жирле үзидарә вазифаи затлары карары буенча бастырылырга (халыкка житкерелергә) мөмкин.

8. Бастыру (халыкка чыгару) вакытында муниципаль хокукый актның реквизитлары күрсәтелә.

9. Муниципаль хокукый актларны рәсми рәвештә бастырып чыгару (халыкка житкерү): жирлекнең жирле үзидарә органнары тарафыннан оештырылган басма МАССАКУЛӘМ мәгълүмат чараларында яки жирлек территориясендә таратыла торган башка басма МАССАКУЛӘМ мәгълүмат чараларында хокукый акт текстын бастырып чыгару. Хокукый актның тексты башка басма МАССАКУЛӘМ мәгълүмат чараларында басылып чыкканда, әлеге басманың рәсми булуы турында билге булырга тиеш;

- Жирлек халкына хокукый акт текстын үзәкләштерелгән тәртиптә, шул исәптән Махсус Басма басма рәвешендә жибәрү (тарату);

- Жирлеклар территориясендә махсус мәгълүмати стендларда хокукый акт текстын урнаштыру. Күрсәтелгән стендлар саны һәм аларның урнашу урыннары жирлек Советы тарафыннан раслана һәм жирлек гражданның муниципаль хокукый акт тексты белән тоткарлыксыз танышу мөмкинлеген тәмин итәргә тиеш.

- "Татарстан Республикасы хокукый мәгълүматларының рәсми порталында" урнаштыру (бастырып чыгару) (PRAVO.TATARSTAN.RU).

10. Муниципаль хокукый актны бастырып чыгарганда (халыкка житкергәндә) басма МАССАКУЛӘМ мәгълүмат чарасының чыгу датасы яки тиешле актны игълан итү датасы турында мәгълүмат күрсәтелергә тиеш, алар актны таратуны (таратуны) башлау яки аны мәгълүмат стендында урнаштыру датасына туры килергә тиеш.

11. Жирле үзидарә органнарының, муниципаль предприятиеләрнең һәм учреждениеләрнең хокукый статусын билгеләүче кеше һәм гражданның хокукларына, ирекләренә һәм бурычларына кагылышлы муниципаль норматив хокукый актлар Татарстан Республикасы норматив хокукый актларының бердәм банкына кертү өчен жирлек башлыгы тарафыннан Татарстан Республикасы Юстиция министрлыгына жибәрелә.

Жирлекнең муниципаль норматив хокукый актлары, шул исәптән жирле референдумда (гражданның жыенында) кабул ителгән хокукый актлар рәвешендә рәсмиләштерелгән карарлар, Татарстан Республикасы муниципаль норматив хокукый актлар регистрына кертелергә тиеш.

Статья 69. Муниципаль хокукый актларны гамәлдән чыгару һәм аларның гамәлдә булуын туктату

1. Муниципаль хокукый актлар гамәлдән чыгарылырга яки аларның гамәлдә булуы тиешле муниципаль хокукый актны кабул иткән (чыгарган) жирле үзидарә органнары яки жирле үзидарә вазыйфаи затлары тарафыннан, мондый органнар яки тиешле вазыйфалар бетерелгән яки күрсәтелгән органнар яки вазыйфаи затларның вәкаләтләре исемлеге үзгәртелгән очракта, туктатылырга мөмкин - жирле үзидарә органнары яки жирле үзидарә вазыйфаи затлары, аларның вәкаләтләренә муниципаль хокукый актны гамәлдән чыгару яки туктатып тору вакытына тиешле муниципаль хокукый актны кабул итү (чыгару), шулай ук суд тарафыннан кертелгән; ә жирле үзидарә органнары тарафыннан аларга федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән тапшырылган аерым дөүләт вәкаләтләрән гамәлгә ашыруны жайга салучы өлешендә - Россия Федерациясенә вәкаләтле дөүләт хакимияте органы (Татарстан Республикасы дөүләт хакимиятенә вәкаләтле органы).

Норматив характерда булмаган муниципаль хокукый актның гамәлдә булуы аны кабул иткән (чыгарган) жирле үзидарә органы яки жирле үзидарәненә вазыйфаи заты тарафыннан Россия Федерациясе Президенты каршындагы Эшқуарлар хокукларын яклау буенча вәкаләтле вәкиленә Россия Федерациясе Эшқуарлар хокукларын яклау буенча вәкаләтле вәкилләр

турында Россия Федерациясе законнары нигезендә бирелгән тиешле күрсәтмәсен алган очракта кичекмәстән туктатыла. Алынган күрсәтмәнең үтәлеше турында жирле үзидарәнең башкарма-идарә органнары яки жирле үзидарәнең вазыйфай затлары Россия Федерациясе Президенты каршындагы Эшкуарлар хокукларын яклау буенча вәкаләтле вәкилгә өч көн эчендә, ә жирле үзидарәнең вәкиллекле органнары карар кабул иткән көннән соң өч көннән дә соңга калмыйча хәбәр итәргә тиеш.

2. Муниципаль берәмлек статусын билгеләү турында Татарстан Республикасы законы карары буенча муниципаль берәмлек статусын муниципаль берәмлек статусын билгеләү турында Татарстан Республикасы законы көченә кергәнче гамәлдә түгел дип тану суд карары законлы көченә кергәнче кабул ителгән күрсәтелгән муниципаль берәмлекнең муниципаль хокукый актларын суд тәртибендә гамәлдә түгел дип тану өчен яки әлеге муниципаль хокукый актларны гамәлдән чыгару өчен нигез була алмый.

Статья 70. Жирлек территориясен төзекләндерү кагыйдәләренең эчтәлегә

1. Жирлек территориясен төзекләндерү кагыйдәләре Жирлек Советы тарафыннан раслана.

2. Жирлек территориясен төзекләндерү кагыйдәләре:

1) гомуми файдаланудагы территорияләренә тоту һәм мондый территорияләрдән файдалану тәртибе;

2) биналарның, корылмаларның, корылмаларның фасадларының һәм саклагыч конструкцияләренең тышкы күренеше;

3) төзекләндерү элементларын проектлау, урнаштыру, тоту һәм торгызу, шул исәптән жир эшләре үткәрелгәннән соң;

4) Жирлек территориясен яктыртуны оештыру, биналарны, корылмаларны, корылмаларны архитектура яктыртуны кертәп;

5) Жирлек территориясен яшелләндерүне оештыру, шул исәптән газоннар, чәчәк бакчалары һәм үләнле үсемлекләр белән биләнгән башка территорияләр чикләрендә урнашкан Жирлекларны булдыру, тоту, торгызу һәм саклау тәртибен;

6) мәгълүматны Жирлек территориясендә урнаштыру, шул исәптән урам исемнәре һәм йорт номерлары белән күрсәткечләр, элмә такталар урнаштыру;

7) балалар һәм спорт майданчыкларын, хайваннарны йөртү өчен майданчыкларны, парковкаларны (парковка урыннарын), кече архитектура формаларын урнаштыру һәм тоту;

8) жәяүлеләр коммуникацияләрен оештыру, шул исәптән тротуарлар, аллеялар, юллар, сукмаклар;

9) күрсәтелгән территория буенча инвалидларның һәм халыкның башка аз хәрәкәтләнүче төркемнәренең тоткарлыксыз хәрәкәтен тәэмин итү максатыннан Жирлек территориясен төзекләндерү;

10) Жирлек территориясен жыештыру, шул исәптән кышкы чорда;

11) яңгыр суларын агызуны оештыру;

12) жир эшләрен башкару тәртибе;

13) биналарның, корылмаларның, корылмаларның, жир кишәрлекләренең финанс, милекчеләре һәм (яки) башка законлы хужаларының (күпфатирлы йортлардагы милекчеләрдән һәм (яки) башка законлы милекчеләрдән тыш, алар астында жир кишәрлекләре барлыкка килмәгән яки мондый йортлар чикләре буенча төзелгән) янәшәдәге территорияләренә тотуда катнашуы;

14) Татарстан Республикасы Законында билгеләнгән тәртипкә ярашлы рәвештә янәшәдәге территорияләр чикләрен билгеләү;

15) авыл жирлегә территориясен бәйрәмчә рәсмиләштерү;

16) Жирлек территориясен төзекләндерү буенча чараларны гамәлгә ашыруда гражданнар һәм оешмаларның катнашу тәртибе;

3. Татарстан Республикасы законы белән Аерым муниципаль берәмлекләренең табигый-

климат, географик, социаль-икътисади һәм башка үзенчәлекләреннән чыгып, Жирлек территориясен төзекләндерү кагыйдәләре белән көйләнә торган башка мәсьәләләр каралырга мөмкин.

Глава XI. ЖИРЛЕКНЕҢ МУНИЦИПАЛЬ ХЕЗМӘТЕ.

Статья 71. Жирлекнең муниципаль хезмәте

Муниципаль хезмәт гражданның һөнәри эшчәнлегенә, ул даими нигездә муниципаль хезмәт вазифаларында башкарыла, алар хезмәт килешүе (контракты) төзү юлы белән алыштырыла.

Жирлектә муниципаль хезмәтне гамәлгә ашыру мәсьәләләре Федераль закон, Татарстан Республикасы законы, жирлек Советы тарафыннан расланган жирлекнең муниципаль хезмәте турындагы Нигезләмә һәм жирлекнең жирле үзидарә органнарының башка норматив хокукый актлары белән көйләнә.

Глава XII. ЖИРЛЕКНЕҢ ИКЪТИСАДИ НИГЕЗЕ

Статья 72. Жирлекнең икътисади нигезе

Жирлекнең икътисади нигезен муниципаль милектә булган милек, жирлек бюджеты акчалары, шулай ук жирлекнең милек хокуклары тәшкил итә.

Статья 73. Жирлекнең муниципаль милке

Жирлек милкендә булырга мөмкин:

1) әлеге Уставның 6 статьясында билгеләнгән жирле эһәмияттәге мәсьәләләргә хәл итү өчен билгеләнгән милек;

2) федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән билгеләнгән очрақларда жирле үзидарә органнарына тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыру өчен билгеләнгән мөлкәт, шулай ук әлеге жирлек Уставының 5 статьясындагы 3 өлешендә каралган тәртиптә жирле үзидарә органнарының аерым вәкаләтләрен гамәлгә ашыру өчен билгеләнгән мөлкәт;

3) жирлек Советының норматив хокукый актларына ярашлы рәвештә жирле үзидарә органнары һәм жирле үзидарә вазыйфай затлары, муниципаль хезмәткәрләр, муниципаль предприятиеләр һәм учреждениеләр хезмәткәрләргә эшчәнлеген тәмин итү өчен билгеләнгән мөлкәт;

4) жирле үзидарә органнарына федераль законнар белән бирелгән һәм жирле эһәмияттәге мәсьәләләргә кертелмәгән мәсьәләләргә хәл итү хокукы булган мәсьәләләргә хәл итү өчен кирәкле милек.

Жирлектә әлеге статья таләпләренә туры килмәгән милеккә милек хокукы барлыкка килгән очрақта, күрсәтелгән милек үзгәртеп профильләштереләргә (милекнең максатчан билгеләнеше үзгәргә) яки читләштереләргә тиеш. Мондый милекне читләштерү тәртибе һәм вакыты Федераль закон белән билгеләнә.

2. Жирлек милкендә билгеләнгән милек булырга мөмкин:

1) федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән билгеләнгән очрақларда жирле үзидарә органнарына тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыру өчен, шулай ук "Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принципнары турында" 2003 елның 6 октябрдәге 131-ФЗ номерлы Федераль законда каралган тәртиптә жирле үзидарә органнарының аерым вәкаләтләрен гамәлгә ашыру өчен билгеләнгән мөлкәт;

2) жирлек Советының норматив хокукый актларына ярашлы рәвештә жирлекнең жирле

үзидарә органнары һәм вазифаи затлары, муниципаль хезмәткәрләр, муниципаль предприятиеләр һәм учреждениеләр хезмәткәрләре эшчәнлеген тәэмин итү өчен.

3) жирле үзидарә органнарына федераль законнар белән бирелгән һәм жирле әһәмияттәге мәсьәләләргә кертелмәгән мәсьәләләрне хәл итү хокукы.

2.1. Жирлекнең жирле әһәмияттәге мәсьәләләрне хәл итү вәкаләтләрен гамәлгә ашыру өчен кирәкле башка милек жирлек милкендә булырга мөмкин.

3. Жирле үзидарә органнары муниципаль милек реестрын Россия Федерациясе Хөкүмәте вәкаләтле федераль башкарма хакимият органы билгеләгән тәртиптә алып баралар.

4. Жирлекта 1 2.1 өлешләре таләпләренә туры килмәгән милеккә милек хокукы барлыкка килгән очракта. әлеге статьяда күрсәтелгән милек үзгәртеп профильләштереләргә (милекнең максатчан билгеләнеше үзгәргә) яки читләштереләргә тиеш. Мондый милекне читләштерү тәртибе һәм вакыты Федераль закон белән билгеләнә.

Статья 74. Жирлек муниципаль мөлкәтен биләү, аннан файдалану һәм аның белән эш итү

1. Жирлекнең жирле үзидарә органнары әлеге уставта билгеләнгән вәкаләтләр аермасын исәпкә алып, Россия Федерациясе Конституциясенә, федераль законнарга һәм жирлекнең жирле үзидарә органнарының норматив хокукый актларына ярашлы рәвештә муниципаль милеккә мөстәкыйль рәвештә ия булалар, файдаланалар һәм алар белән идарә итәләр.

2. Жирлекнең жирле үзидарә органнары муниципаль милекне физик һәм юридик затларга, Россия Федерациясе дәүләт хакимияте органнарына (Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнарына) һәм башка муниципаль берәмлекләренә жирле үзидарә органнарына вакытлыча яки даими файдалануга тапшырырга, федераль законнарга ярашлы рәвештә читләштерәргә, башка килешүләр төзәргә хокуклы.

Статья 75. Жирлекнең муниципаль милкен хосусыйлаштыру тәртибе һәм шартлары

1. Муниципаль милекне хосусыйлаштыру тәртибе һәм шартлары федераль законнарга ярашлы рәвештә жирлек Советы карарлары белән билгеләнә.

2. Муниципаль милекне кулланудан һәм хосусыйлаштырудан кергән табыш авыл жирлеге бюджетына керә.

Статья 76. Муниципаль предприятиеләр, учреждениеләр һәм хужалык жәмгыятьләре

1. Жирлеклар муниципаль предприятиеләр һәм учреждениеләр булдыра, жирле әһәмияттәге мәсьәләләрне хәл итү вәкаләтләрен гамәлгә ашыру өчен кирәкле хужалык жәмгыятьләрен, шул исәптән муниципаль-ара жәмгыятьләрне булдыруда катнаша ала. Оештыручының муниципаль предприятиеләргә һәм учреждениеләргә карата функцияләрен һәм вәкаләтләрен жирле үзидарәнең вәкаләтле органнары башкара.

2. Жирле үзидарә органнары муниципаль предприятиеләр һәм учреждениеләр эшчәнлегенә максатларын, шартларын һәм тәртибен билгели, аларның уставларын раслый, әлеге предприятиеләр һәм учреждениеләр житәкчеләрен вазыйфага билгели һәм вазыйфасыннан азат итә, аларның эшчәнлеге турында хисапларны жирлек уставында каралган тәртиптә тыңлый.

3. Жирлекнең жирле үзидарә органнары жирлек исемнән муниципаль казна учреждениеләре йөкләмәләре буенча субсидияле жавап бирәләр һәм аларны федераль закон нигезендә билгеләнгән тәртиптә үтәүне тәэмин итәләр.

Статья 77. Жирле үзидарэ органнарының муниципаль милектэ булмаган предприятиелэр, учреждениелэр һәм оешмалар белән мөнәсәбәтләре

Жирле үзидарэ органнарының муниципаль милектэ булмаган предприятиелэр, учреждениелэр, оешмалар, шулай ук физик затлар белән мөнәсәбәтләре, әгәр федераль закон, Татарстан Республикасы законы белән башкача билгеләнмәгән булса, килешү нигезендә төзелә.

Глава XIII. ЖИРЛЕКНЕҢ ФИНАНС НИГЕЗЕ

Статья 78. Жирле бюджетлар

1. Жирлекнең үз бюджеты (жирле бюджеты) бар.

2. Жирлек бюджетының бер өлеше буларак аерым Жирлекларның, муниципаль берәмлекләр булмаган башка территорияләренң керемнәре һәм чыгымнары сметалары каралырга мөмкин. Күрсәтелгән сметаларны төзү, раслау һәм үтәү тәртибе Россия Федерациясе Бюджет кодексында билгеләнгән таләпләренә үтәп, жирлекләренң жирле үзидарэ органнары тарафыннан мөстәкыйль рәвештә билгеләнә.

3. Жирле бюджет проектын төзү һәм карау, жирле бюджетны раслау һәм үтәү, аның үтәлешен контрольдә тоту, жирле бюджет үтәлеше турындагы хисапны төзү һәм раслау Россия Федерациясе Бюджет кодексында билгеләнгән таләпләренә үтәп, жирле үзидарэ органнары тарафыннан мөстәкыйль рәвештә башкарыла.

4. Жирле бюджет проекты, жирле бюджетны раслау турында карар, аның үтәлеше турында еллык хисап, жирле бюджетның үтәлеше барышы һәм жирле үзидарэ органнарының муниципаль хезмәткәрләре, муниципаль учреждениеләр хезмәткәрләре саны турында квартал саен рәсми рәвештә бастырылырга тиеш.

5. Жирлекнең жирле үзидарэ органнары жирлек халкына күрсәтелгән документлар һәм мәгълүматлар белән аларны бастырып чыгару мөмкин булмаган очракта танышу мөмкинлеген тәмин итә.

Статья 79. Жирлекта бюджет процессы

1. Жирлек бюджетын формалаштыру, раслау, үтәү һәм аның үтәлешен контрольдә тоту жирле үзидарэ органнары тарафыннан мөстәкыйль рәвештә башкарыла. Жирлек бюджетын формалаштыру, раслау һәм үтәү тәртибе Россия Федерациясе Бюджет кодексы, федераль законнар һәм аларга ярашлы рәвештә кабул ителгән Татарстан Республикасы Бюджет кодексы һәм Татарстан Республикасы законнары белән билгеләнә.

2. Жирлек бюджеты проекты, жирлек бюджетын раслау турында жирлек Советы карары, аның үтәлеше турында еллык хисап, жирлек бюджеты үтәлеше барышы һәм жирле үзидарэ органнарының муниципаль хезмәткәрләре, муниципаль учреждениеләр хезмәткәрләре саны турында квартал саен рәсми рәвештә бастырылырга тиеш.

3. Жирлек бюджеты проекты өч елга (Чираттагы финанс елы һәм план чоры) төзелә һәм раслана.

4. Чираттагы финанс елына һәм план чорына жирлек бюджеты проекты жирлекнең чыгым йөкләмәләрен финанс белән тәмин итү максатларында жирлекнең социаль-икътисади үсеше фаразы нигезендә төзелә.

5. Чираттагы финанс елына һәм план чорына жирлек бюджеты проекты Россия Федерациясе Бюджет кодексы һәм аның таләпләрен үтәп кабул ителгән Татарстан Республикасы Бюджет кодексы һәм әлеге устав нигезендә жирлек башкарма комитеты билгеләгән тәртиптә һәм срокларда төзелә.

6. Чираттагы финанс елына һәм план чорына жирлек бюджеты проектын төзү:

Россия Федерациясендә бюджет сәясәтен (бюджет сәясәте таләпләрен) билгеләүче

Россия Федерациясе Президентының Россия Федерациясе Федераль Жыенына юлламасы нигезләмәләре;

бюджет сәясәтенең төп юнәлешләре һәм Жирлекнең салым сәясәтенең төп юнәлешләре;

Россия Федерациясенең таможня-тариф сәясәтенең төп юнәлешләре;

Жирлекнең социаль-икътисади үсешен фаразлау;

бюджет прогнозы (бюджет прогнозы проекты, бюджет прогнозы үзгәрешләре проекты)

озак вакытлы чорга;

жирлекнең муниципаль программаларында (муниципаль программалар проектларында, күрсәтелгән программаларга үзгәрешләр проектларында).

7. Чираттагы финанс елына һәм план чорына жирлек бюджеты турында карарда бюджетның төп характеристикалары булырга тиеш, аларга бюджет керемнәренең гомуми күләме, чыгымнарның гомуми күләме, бюджет дефициты, шулай ук Россия Федерациясе Бюджет кодексында, Татарстан Республикасы законнарында, жирлек советының хокукый актларында (бюджет турында карардан тыш) билгеләнгән башка күрсәткечләр керә.

8. Жирлек бюджеты турында карар белән:

- жирлек бюджеты керемнәренең Баш администраторлары Исемлеге;

- жирлек бюджеты дефицитын финанслау чыганакларының Баш администраторлары Исемлеге;

- чыгым төрләренең бүлекләре, бүлекчәләре, максатчан статьялары, төркемнәре (төркемнәре һәм төркемчәләре) буенча яисә чыгым төрләренең бүлекләре, бүлекчәләре, максатчан статьялары (муниципаль программалар һәм программасыз эшчәнлек юнәлешләре), төркемнәре (төркемнәре һәм төркемчәләре) һәм (яки) максатчан статьялары (муниципаль программалар һәм программасыз эшчәнлек юнәлешләре), төркемнәре (төркемнәре һәм төркемчәләре) буенча бюджет ассигнованиеләрен бүлү төркемчәләргә) Чираттагы финанс елына һәм план чорына бюджет чыгымнарын классификацияләү чыгымнары төрләре, шулай ук бюджет чыгымнарын классификацияләү бүлекләре һәм бүлекчәләре буенча, Россия Федерациясе Бюджет кодексы, Татарстан Республикасы законы, жирлек Советының муниципаль хокукый акты белән билгеләнгән;

- Чираттагы финанс елына һәм план чорына бюджет чыгымнарының ведомство структурасы;

- Чираттагы финанс елына һәм план чорына чыгымнарны ведомство структурасында бюджет чыгымнарын классификацияләүнең бүлекләре, бүлекчәләре, максатчан статьялары һәм чыгым төрләре буенча бюджет ассигнованиеләрен бүлү;

жәмәгать норматив йөкләмәләрен үтәүгә юнәлтелгән бюджет ассигнованиеләренең гомуми күләме;

башка бюджетлардан алынган һәм (яки) Россия Федерациясе бюджет системасының башка бюджетларына чираттагы финанс елында һәм план чорында бирелә торган бюджетара трансфертлар күләме;

- план чорының беренче елына жирлек бюджетының шартлы рәвештә расланган (расланган) чыгымнарының гомуми күләменең 2,5 процентыннан ким булмаган күләмдә (максатчан билгеләнешкә ия булган Россия Федерациясе бюджет системасының башка бюджетларыннан бюджетара трансфертлар хисабына каралган бюджет чыгымнарын исәпкә алмыйча), план чорының икенче елына гомуми күләмнең 5 процентыннан ким булмаган күләмдә Жирлек бюджеты чыгымнары (Россия Федерациясе бюджет системасының башка бюджетларыннан бюджетара трансфертлар хисабына каралган бюджет чыгымнарын исәпкә алмыйча), максатлы билгеләнүләре булган);

- Чираттагы финанс елына һәм план чорына бюджет дефицитын финанслау чыганаклары;

- Чираттагы финанс елыннан һәм һәр план чорыннан соң киләсе елның 1 гыйнварына муниципаль эчке бурычның югары чиге, шул исәптән муниципаль гарантияләр буенча бурычның югары чиге күрсәтелгән;

- Россия Федерациясе Бюджет кодексы нигезендә билгеләнгән һәм аңа ярашлы рәвештә

Татарстан Республикасы Бюджет кодексы, жирлек Советының муниципаль норматив хокукий актлары тарафыннан кабул ителгән жирлек бюджетының башка күрсәткечләре.

9. Чираттагы финанс елына һәм план чорына жирлек бюджеты турында карар проекты расланган бюджетның план чоры параметрларын үзгәртү һәм аларга бюджет проектының план чорының икенче елы параметрларын өстәү юлы белән раслана.

Чираттагы финанс елына һәм план чорына жирлек бюджеты турында карар проекты план чорының расланган бюджеты күрсәткечләрен төгәлли һәм төзелә торган бюджетның план чорының икенче елы күрсәткечләрен раслай.

Жирлекнең раслана торган бюджетының план чоры параметрларын төгәлләштерү:

- Чираттагы финанс елына һәм план чорына жирлек бюджеты турында карар проектына карау предмети булган күрсәткечләрен төгәлләүне раслау;

- жирлек бюджеты чыгымнарының ведомство структурасының расланган күрсәткечләрен арттыруны яки киметүне яисә жирлек бюджеты чыгымнарының өстәмә максатчан статьялары һәм (яки) төрләре буенча бюджет ассигнованиеләрен кертүне раслау.

10. Чираттагы финанс елына һәм план чорына жирлек бюджеты турында карар проекты белән бер үк вакытта жирлек Советына:

- Чираттагы финанс елына һәм план чорына жирлекнең бюджет һәм салым сәясәтенен төп юнәлешләре;

агымдагы финанс елының узган чорында Жирлекнең социаль-иқтисади үсешенен алдан йомгаклары һәм агымдагы финанс елында Жирлекнең социаль-иқтисади үсешенен көтелгән йомгаклары;

- Чираттагы финанс елына һәм план чорына Жирлекнең социаль-иқтисади үсешен фаразлау;

- Чираттагы финанс елына һәм план чорына жирлек бюджетының төп характеристикаларын (килемнәрнең гомуми күләме, чыгымнарның гомуми күләме, бюджет дефициты) фаразлау;

- жирлек бюджеты проектына аңлатма язуы;

- бюджетара трансфертларны бүлү методикасы (методика проектлары) һәм исәп-хисаплары;

- Чираттагы финанс елы ахырына һәм һәр ел планлы чор ахырына муниципаль бурычның югары чиге;

- агымдагы финанс елына бюджетның көтелгән үтәлешен бәяләү;

жирлек Советы, жирлекнең ревизия комиссиясе тарафыннан тәкъдим ителгән, күрсәтелгән органнарның бюджет сметалары проектлары, күрсәтелгән бюджет сметаларына карата жирлекнең башкарма комитеты белән фикер каршылыктары килеп чыккан очракта тәкъдим ителә;

- Россия Федерациясе Бюджет кодексында билгеләнгән һәм ана ярашлы рәвештә Татарстан Республикасы Бюджет кодексында һәм әлегә Уставта кабул ителгән башка документлар һәм материаллар.

Бюджет ассигнованиеләрен муниципаль программалар һәм эшчәнлекнең программа булмаган юнәлешләре буенча бүлү бюджеты турында карар белән расланган очракта, бюджет турында карар проектына муниципаль программаларның паспортлары тапшырыла.

Әгәр бюджет турында карар проекты бюджет чыгымнарын классификацияләү бүлекләре һәм бүлекчәләре буенча бюджет ассигнованиеләрен бүлү кушымтасын үз эченә алмаса, бюджет чыгымнарын классификацияләү бүлекләре һәм бүлекчәләре буенча бюджет ассигнованиеләрен бүлү кушымтасы бюджет турында карар проектына аңлатма язуына кушымталар составына кертелә.

11. Чираттагы финанс елына һәм план чорына жирлек бюджеты проектына төзү жирлекнең башкарма комитеты тарафыннан Россия Федерациясе Бюджет кодексы, Татарстан Республикасы Бюджет кодексы һәм Татарстан Республикасы законнары нигезендә кабул ителә торган федераль законнар нигезендә гамәлгә ашырыла.

12. Жирлекнең башкарма комитеты жирлек советына чираттагы финанс елына һәм план

чорына бюджет турында карар проектын агымдагы елның 15 ноябрэннән дә соңга калмыйча кертә.

13. Жирлек бюджеты турында карар проектын карау һәм аны раслау тәртибе, жирлек советының Муниципаль норматив хокукый акты белән билгелэнгән, Чираттагы финанс елының 1 гыйнварыннан бюджет турында карарның үз көченә керүен, шулай ук күрсәтелгән карар белән Россия Федерациясе Бюджет кодексының 1841 статьясы нигезендә күрсәткечләрне һәм характеристикаларны раслауны күздә тотарга тиеш.

14. Жирлек бюджеты турында Карар 1 гыйнвардан үз көченә керә һәм финанс елының 31 декабрэнә кадәр гамәлдә, әгәр Россия Федерациясе Бюджет кодексында һәм (яки) жирлек бюджеты турында карарда башкасы каралмаган булса.

Жирлек бюджеты турында карар билгелэнгән тәртиптә имзаланганнан соң ун көннән дә соңга калмыйча рәсми рәвештә бастырылырга (халыкка чыгарылырга) тиеш.

15. Жирлекнең жирле үзидарә органнары жирлек бюджетының баланслы булуын һәм бюджет хокук мөнәсәбәтләрен жайга салу, бюджет процессын гамәлгә ашыру, дефицит күләме, Муниципаль бурыч күләме һәм структурасы, жирлекнең бюджет йөкләмәләрен үтәү буенча билгелэнгән федераль законнарның һәм Татарстан Республикасы законнарының үтәлешен тәмин итә.

16. Жирлек бюджеты керемнәре Россия Федерациясе бюджет законнарына, салымнар һәм жыемнар турында законнарга һәм башка мәжбүри түләүләр турында законнарга ярашлы рәвештә формалаштырыла.

17. Жирлек бюджеты чыгымнары Россия Федерациясе Бюджет кодексында каралган формаларда башкарыла.

18. Жирлек бюджетының Федераль дәүләт хакимияте органнары, Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары вәкаләтләрен финанслауга чыгымнарын гамәлгә ашыру, федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән билгелэнгән очрактан тыш, рөхсәт ителми.

19. Муниципаль милек объектларына бюджет инвестицияләре Россия Федерациясе Бюджет кодексына ярашлы рәвештә башкарыла.

Статья 80. муниципальара характердагы жирле әһәмияттәге мәсьәләләрне хәл итүгә чыгымнар

1. Район составына керүче Жирлеклар муниципаль-ара характердагы жирле әһәмияттәге мәсьәләләрне хәл итүгә район бюджеты чыгымнарын гамәлгә ашыруга субсидияләр күчерәләр:

- Жирлеклар арасында гомуми файдаланудагы автомобиль юлларын, күперләрне һәм район чикләрендәге Жирлеклар чикләреннән тыш башка транспорт инженерлык корылмаларын, гомуми файдаланудагы автомобиль юлларын, күперләрне һәм федераль һәм республика әһәмиятендәге башка транспорт инженерлык корылмаларын тоту һәм төзү;

- халыкка транспорт хезмәтләре күрсәтү өчен шартлар тудыру һәм район чикләрендәге Жирлеклар арасында халыкка транспорт хезмәте күрсәтүне оештыру;

- район территориясендә ашыгыч медицина ярдәме (санитар-авиациядән тыш), амбулатор-поликлиника һәм хастаханә учреждениеләрендә беренчел медицина-санитар ярдәм күрсәтүне, йөклелек чорында, бала тапканда һәм аннан соң хатын-кызларга медицина ярдәме күрсәтүне оештыру;

- опека һәм попечительлек;

көнкүреш һәм сәнәгать калдыкларын утильләштерү һәм эшкәртүне оештыру.

2. Күрсәтелгән бюджетара субсидияләр күләме район Советы карары һәм жирлекләр советларының жирле бюджетлар турында карарлары белән районның барлык тиешле жирлекләре өчен бердәм норматив буенча бер кешегә яки муниципаль хезмәтләр кулланучыга исәптә раслана.

3. Жирлекнең жирле үзидарә органы район бюджеты турында район Советы Карарын

район бюджетына бюджетара субсидияләр күчерү өлешендә үтәмәгән очракта, бюджетара субсидияләр суммасы федераль салымнардан һәм жыемнардан, махсус салым режимнарында каралган салымнардан, жирле бюджетка кертелергә тиешле төбәк һәм жирле салымнардан кергән керемнәр хисабына түләтелә., Россия Федерациясе Финанс министрлыгы тарафыннан билгеләнгән гомуми таләпләрне үтәп, районның финанс-бюджет палатасы тарафыннан билгеләнә.

Статья 81. Жирлекларның бюджет тәэмин ителешен тигезләү

Жирлекнең бюджет тәэмин ителешен тигезләү Россия Федерациясе Бюджет кодексы таләпләренә ярашлы рәвештә башкарыла.

Статья 82. Жирле үзидарә органнары тарафыннан дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыруга жирле бюджетка субвенцияләр бирү

1. Жирле үзидарә органнарына Россия Федерациясенә дәүләт вәкаләтләрен үтәгәндә барлыкка килә торган чыгым йөкләмәләрен финанс белән тәэмин итү федераль бюджет акчалары хисабына Россия Федерациясе Бюджет кодексына ярашлы рәвештә Татарстан Республикасы бюджетыннан жирле бюджетка субвенцияләр бирү юлы белән башкарыла.

2. Татарстан Республикасы законнары белән жирле үзидарә органнарына гамәлгә ашыру өчен тапшырылган Татарстан Республикасы дәүләт вәкаләтләрен үтәгәндә барлыкка килә торган муниципаль берәмлекләренә чыгым йөкләмәләрен финанс белән тәэмин итү Татарстан Республикасы бюджеты акчалары хисабына Россия Федерациясе Бюджет кодексы һәм аның нигезендә кабул ителә торган Татарстан Республикасы законнары нигезендә Татарстан Республикасы бюджетыннан жирле бюджетка субвенцияләр бирү юлы белән гамәлгә ашырыла.

Статья 83. Татарстан Республикасы бюджетыннан жирле бюджетларга бирелә торган субсидияләр, дотацияләр һәм башка бюджетара трансфертлар

1. Жирле әһәмияттәге мәсьәләләр буенча жирле үзидарә органнары вәкаләтләрен үтәгәндә барлыкка килә торган чыгым йөкләмәләрен финанслау максатларында Татарстан Республикасы бюджетыннан жирле бюджетларга Россия Федерациясе Бюджет кодексы һәм аның нигезендә кабул ителә торган Татарстан Республикасы законнары нигезендә субсидияләр бирелә.

2. Татарстан Республикасы законнары белән Россия Федерациясе Бюджет кодексы нигезендә һәм алар нигезендә кабул ителә торган Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнарының башка норматив хокукый актлары нигезендә билгеләнгән очракларда һәм тәртиптә жирле бюджетларга Татарстан Республикасы бюджетыннан дотацияләр һәм башка бюджетара трансфертлар бирелергә мөмкин.

Статья 84. Жирле бюджетлардан бирелә торган субсидияләр, субвенцияләр һәм башка бюджетара трансфертлар

1. Татарстан Республикасы законы белән Татарстан Республикасы бюджетына Россия Федерациясе Бюджет кодексы таләпләренә ярашлы рәвештә жирлек бюджетыннан субсидияләр бирү каралырга мөмкин.

2. Жирлек муниципаль район бюджетына "Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында" 2003 елның 6 октябрендәге 131-ФЗ номерлы Федераль закон белән билгеләнгән жирле әһәмияттәге муниципаль-ара характердагы мәсьәләләренә хәл итүгә муниципаль район уставында Россия Федерациясе Бюджет кодексы таләпләренә туры китереп билгеләнгән очракларда бюджетара субсидияләр күчерә.

3. Жирлек бюджетына Россия Федерациясе Бюджет кодексы таләпләренә ярашлы рәвештә муниципаль район бюджетыннан башка бюджетара трансфертлар бирелергә мөмкин.

4. Муниципаль район бюджетына Россия Федерациясе Бюджет кодексы таләпләренә ярашлы рәвештә, төзелгән килешүләргә ярашлы рәвештә жирле әһәмияттәге мәсьәләләрне хәл итү буенча вәкаләтләренә бер өлешен гамәлгә ашыруга жирлек бюджетыннан башка бюджетара трансфертлар бирелергә мөмкин.

5. Жирлек бюджетына башка муниципаль берәмлекләр бюджетларыннан Россия Федерациясе Бюджет кодексы таләпләренә туры китереп субсидияләр бирелергә мөмкин.

Статья 85. Муниципаль ихтыяжларны тәмин итү өчен сатып алулар

1. Муниципаль ихтыяжларны тәмин итү өчен товарлар, эшләр, хезмәтләр Сатып Алу Россия Федерациясенә дәүләт һәм муниципаль ихтыяжларны тәмин итү өчен товарлар, эшләр, хезмәтләр сатып алу өлкәсендә контракт системасы турындагы законнарына ярашлы рәвештә башкарыла.

2. Муниципаль ихтыяжларны тәмин итү өчен товарлар, эшләр, хезмәтләр сатып алу жирле бюджет акчалары хисабына башкарыла.

Статья 86. Жирлек гражданның үзара салым салу чаралары

1. Гражданның үз-үзләренә салым салу чаралары дип гражданның жирле әһәмияттәге конкрет мәсьәләләрне хәл итү өчен бер тапкыр түләүләре аңлатыла. Гражданның үзара салым тәртибәндә түләүләр күләме, аерым категория гражданның тыш, жирлектә яшәүчеләренә гомуми санының (яки аның территориясенә бер өлешә) 30 процентыннан артмаска тиеш һәм алар өчен түләүләр күләме киметелергә мөмкин.

2. Әлеге статьяның 1 өлешендә күрсәтелгән гражданның бер тапкыр түләүләрен кертү һәм куллану мәсьәләләре жирле референдумда, ә "Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында" Федераль законның 4.1 һәм 4.3 пунктларында каралган очракларда гражданның жыенында хәл ителә.

Статья 87. Инициатив проектларны гамәлгә ашыруны финанс ягынан һәм башкача тәмин итү

1. "Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында" 2003 елның 06 октябрәндәге 131-ФЗ номерлы Федераль законның 26.1 статьясында каралган инициатив проектларны гамәлгә ашыруны финанс белән тәмин итү чыганагы булып инициатив проектларны гамәлгә ашыруга каралган бюджет ассигнованиеләре тора, алар инициатив түләүләр һәм (яки) бюджетара түләүләр күләмнәрен исәпкә алып формалаштырыла муниципаль берәмлекнең тиешле чыгым йөкләмәләрен финанс белән тәмин итү максатларында Татарстан Республикасы бюджетыннан бирелгән трансфертлар.

2. Инициативалы түләүләр дип гражданның, шәхси эшмәкәрләренә һәм Россия Федерациясе законнары нигезендә оешкан юридик затларның акчалары аңлатыла, алар ирекле нигездә түләү һәм Россия Федерациясе Бюджет кодексы нигезендә жирле бюджетка конкрет инициативалы проектларны гамәлгә ашыру максатларында кертелә.

3. Әгәр инициатива проекты гамәлгә ашырылмаган булса, инициатива түләүләре аларны жирле бюджетка күчәргән кешеләргә (шул исәптән оешмаларга) кайтарылырга тиеш. Инициатив проектны гамәлгә ашыру нәтижәләре буенча инициатив проектны гамәлгә ашыру максатларында кулланылмаган инициатив түләүләр калдыгы барлыкка килгән очракта, күрсәтелгән түләүләр аларны жирле бюджетка күчәргән кешеләргә (шул исәптән оешмаларга) кайтарылырга тиеш.

Аларны жирле бюджетка күчәргән затларга (шул исәптән оешмаларга) кайтарылырга тиешле инициатив түләүләр суммаларын исәпләү һәм кайтару тәртибе жирлек Советының

норматив хокукый акты белән билгеләнә.

4. Инициатив проектларны гамәлгә ашыру шулай ук кызыксынучы затларның ирекле милек һәм (яки) хезмәт катнашуы формасында тәэмин ителергә мөмкин.

Статья 88. Авыл жирлеге муниципаль алынмалары (муниципаль бурыч)

1. Жирлек бюджеты дефицитын финанслау һәм бурыч йөкләмәләрен түләү максатларында муниципаль эчке бурычларны, шул исәптән муниципаль кыйммәтле кәгазьләр чыгару юлы белән, Россия Федерациясе Бюджет кодексына һәм жирлек уставына ярашлы рәвештә башкарырга хокуклы.

2. Жирлек бюджеты дефицитын финанслау һәм бурыч йөкләмәләрен түләү максатларында муниципаль эчке бурычларны гамәлгә ашырырга хокуклы.

3. Муниципаль үзләштерүләренә жирлек исеменнән гамәлгә ашыру хокукы Россия Федерациясе Бюджет кодексына ярашлы рәвештә жирлекнең башкарма комитетына карый.

4. Агымдагы финанс елы башына жирлек бюджеты акчаларының калдыклары агымдагы финанс елында жирлек бюджеты турында карар белән жирлек бюджеты дефицитын финанслауның күрсәтелгән чыганагы буларак каралган акчалардан артык күләмдә касса резервларын каплауга юнәлтелергә мөмкин.

5. Жирлек бюджетының үтәлеше жыелма бюджет рәсеме һәм касса планы нигезендә оештырыла.

Статья 89. Жирлекнең жирле бюджеты үтәлеше

1. Жирле бюджет Россия Федерациясе Бюджет кодексына ярашлы рәвештә башкарыла.

2. Жирлек бюджеты касса бердәмлеге һәм чыгымнарның ведомствога буйсынуы нигезендә башкарыла.

3. Жирлек бюджеты үтәлешенә касса хезмәте күрсәтү, жирлек бюджеты акчаларын алучыларның шәхси счетларын ачу һәм алып бару Россия Федерациясе һәм Татарстан Республикасы законнары белән билгеләнгән тәртиптә башкарыла.

Статья 90. Муниципаль финанс контроле

1. Муниципаль финанс контроле бюджет хокук мөнәсәбәтләрен җайга салучы хокукый актларның, Россия Федерациясе бюджет системасы бюджетларыннан физик затларга башка түләүләр буенча ачык норматив йөкләмәләренә һәм йөкләмәләренә шартлатучы хокукый актларның нигезләмәләрен үтәүне тәэмин итү, шулай ук дөүләт (муниципаль) контрактлары, бюджеттан акча бирү турында килешүләр (килешүләр) шартларын үтәү максатларында гамәлгә ашырыла.

Муниципаль финанс контроле тышкы һәм эчке, алдан һәм аннан соңгысына бүленә.

2. Тышкы муниципаль финанс контроле-жирлекнең ревизия комиссиясенә контроль эшчәнлеге.

3. Эчке муниципаль финанс контроле-жирлекнең башкарма комитеты органы (вазыйфай зат) контроль эшчәнлеге.

4. Алдан контроль жирлек бюджетын үтәү процессында бюджет бозуларын кисәтү һәм туктату максатларында башкарыла.

5. Алдагы контроль жирлек бюджеты үтәлеше нәтижәләре буенча аның законлы үтәлешен, исәп-хисапның дөреслеген һәм хисапчылыгын билгеләү максатыннан башкарыла.

Статья 91. Бюджет хисабы. Жирлек бюджеты үтәлеше турында еллык хисап

1. Жирлекнең бюджет хисабы еллык булып тора.

2. Жирлекнең бюджет хисабы жирлекнең башкарма комитеты тарафыннан бюджет

акчаларының тиешле баш администраторларының жыелма бюджет хисабы нигезендә төзелә.

3. Жирлек бюджеты үтәлеше турында еллык хисап жирлек Советы карары белән расланьрга тиеш.

4. Жирлек Советына тапшырылганчы жирлек бюджеты үтәлеше турында еллык хисап тышкы тикшерүгә дучар ителә, ул бюджет акчаларының баш администраторларының бюджет хисабын тышкы тикшерүне һәм жирлек бюджеты үтәлеше турында еллык хисапка нәтижә эзерләүне үз эченә ала.

Жирлек бюджеты үтәлеше турындагы еллык хисапны тышкы тикшерү элге уставта билгеләнгән тәртиптә, Россия Федерациясе Бюджет кодексы һәм Татарстан Республикасы Бюджет кодексы таләпләрен үтәп, жирлекнең Ревизия комиссиясе тарафыннан башкарыла.

Район составына керүче жирлек Советы мөрәжәгәте буенча, жирлек бюджеты үтәлеше турында еллык хисапны тышкы тикшерү районның Контроль-хисап палатасы тарафыннан башкарыла ала.

5. Жирлекнең башкарма комитеты агымдагы финанс елының 1 апреленнән дә соңга калмыйча жирлек бюджеты үтәлеше турында хисап тапшыра.

Жирлек бюджеты үтәлеше турында еллык хисапка нәтижә эзерләү бюджет акчаларының баш администраторларының еллык бюджет хисабын тышкы тикшерү мәгълүматлары нигезендә 1 айдан артмаган срокта үткәрелә.

6. Жирлек бюджеты үтәлеше турында еллык хисапка нәтижә жирлекнең Ревизия комиссиясе тарафыннан жирлек Советына бер үк вакытта жирлекнең башкарма комитетына жиберелә.

7. Ел саен агымдагы финанс елының 1 маеннан да соңга калмыйча жирлекнең башкарма комитеты жирлек Советына жирлек бюджетының хисап финанс елында үтәлеше турында Карар проекты, жирлек бюджетының үтәлеше турында башка бюджет хисабы, жирлекнең консолидацияләнган бюджеты үтәлеше турында бюджет хисабы һәм Россия Федерациясе бюджет законнарында каралган башка документлар кушымтасы белән жирлек Советының хисап финанс елына жирлек бюджеты үтәлеше турында еллык хисабын тапшыра.

9. Жирлек бюджеты үтәлеше турында еллык хисапны карау нәтижәләре буенча жирлек Советы жирлек бюджеты үтәлеше турында еллык хисапны раслау яки кире кагу турында Карар кабул итә.

Жирлек Советы жирлек бюджеты үтәлеше турында еллык хисапны кире каккан очракта, ул мәгълүматны дәрәс чагылдырмау яки тулы булмаган фактларны бетерү һәм 1 айдан да артмаган вакытка кабат тапшыру өчен кайтарыла.

10. Жирлек бюджеты үтәлеше турында карар белән жирлек бюджеты үтәлеше турында хисап финанс елы өчен жирлек бюджеты үтәлеше турында хисап раслана, анда керемнәрнең, чыгымнарның һәм жирлек бюджеты дефицитының гомуми суммасы күрсәтелә.

Жирлек Советының хисап финанс елы өчен жирлек бюджеты үтәлеше турындагы карарына аерым кушымталар белән күрсәткечләр раслана:

- жирлек бюджеты керемнәре бюджет керемнәре классификациясе кодлары буенча;
  - жирлек бюджеты керемнәре керем төрләре, Керем төрчәләре кодлары, бюджет керемнәренә караган дәүләт идарәсе секторы операцияләрен классификацияләү буенча;
  - жирлек бюджеты чыгымнарының ведомство структурасы буенча жирлек бюджеты чыгымнары;
  - бюджет чыгымнарын классификацияләү бүлекләре һәм бүлекчәләре буенча жирлек бюджеты чыгымнары;
  - бюджет дефицитын финанслау чыганакларын классификацияләү кодлары буенча жирлек бюджеты дефицитын финанслау чыганаклары;
- бюджет дефицитын финанслау чыганакларына караган дәүләт идарәсе секторы операцияләрен классификацияләү.

ГЛАВА XIV. ЖИРЛЕК УСТАВЫН КАБУЛ ИТҮ. ӘЛЕГЕ УСТАВКА ҮЗГӘРЕШЛӘР ҺӘМ ӨСТӘМӘЛӘР КЕРТҮ

Статья 92. Жирлек Уставы проекты эзерләү, әлеге уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү тәртибе

1. Жирлек уставы проекты, жирлек советының әлеге Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турындагы карары проекты жирлек башлыгы, жирлек Советы депутатлары, гражданның инициатив төркемнәре тарафыннан жирлек Советына кертелергә мөмкин.

2. Жирлек Уставы проекты, әлеге Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында карар проекты эзерләү өчен жирлек Советы карары белән махсус комиссия төзелергә мөмкин. Әлеге комиссия эшендә катнашу өчен Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары белгечләре, экспертлар чакырылырга мөмкин.

3. Жирлек уставы проекты, жирлек советының әлеге Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турындагы карары проекты, аларны жирлек советы караган көнгә кадәр 30 көннән дә соңга калмыйча, жирлек Советы тарафыннан билгеләнгән әлеге Устав проекты буенча тәкъдимнәренә исәпкә алу тәртибен, жирлек советының күрсәтелгән карары проекты, шулай ук гражданның аны тикшерүдә катнашу тәртибен бер үк вакытта бастырып чыгару (халыкка житкерү) белән рәсми рәвештә бастырып чыгарылырга (халыкка житкерелергә) тиеш.

Жирлекләргә үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында муниципаль хокукый акт проекты буенча тәкъдимнәренә исәпкә алу тәртибен, шулай ук муниципаль берәмлек уставына әлеге уставны әлеге норматив хокукый уставка туры китерү максатларында Россия Федерациясе Конституциясе, федераль законнар, конституция (устав) яки Татарстан Республикасы законнары нигезләмәләрен төгәл кабатлау формасында үзгәрешләр кертелгән очракта гражданның аны тикшерүдә катнашу тәртибен рәсми рәвештә бастырып чыгару (халыкка житкерү) таләп ителми актлар белән.

4. Жирлек уставы проекты, жирлек советының әлеге Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турындагы карары буенча, аларны карау алдыннан жирлек Советы утырышында әлеге уставның 18 статьясына ярашлы рәвештә ачык тыңлаулар үткәрелә.

5. Жирлек уставын Федераль законга, Татарстан Республикасы законына туры китерү әлеге закон актлары белән билгеләнгән срокта башкарыла. Әгәр федераль закон, Татарстан Республикасы законы белән күрсәтелгән срок билгеләнмәгән булса, муниципаль берәмлек уставын Федераль законга туры китерү вакыты, Татарстан Республикасы законы белән тиешле федераль закон, Татарстан Республикасы Законы үз көченә кәргән датаны, жирлек уставына үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында муниципаль хокукый акт проекты рәсми бастырып чыгару (халыкка чыгару) һәм жәмәгать тыңлауларында фикер алышу Кирәклеген, аның буенча гражданны тәкъдимнәренә исәпкә алуны исәпкә алып билгеләнә. жирлек Советы утырышларының вакытлычалыгы, мондый муниципаль хокукый актны дәүләт теркәве һәм рәсми рәвештә бастырып чыгару (халыкка чыгару) вакыты, кагыйдә буларак, алты айдан артмаска тиеш.

Статья 93. Жирлек уставын кабул итү, әлеге уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү тәртибе

1. Жирлек Уставы проекты, әлеге Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында карар проекты карау жирлек Советы Регламентына ярашлы рәвештә кимендә ике укылышта башкарыла.

2. Жирлек уставы проекты, әлеге уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында карар проекты кабул ителгәннән соң, әлеге проект беренче укылышта жирлек башлыгы тарафыннан жирлек Советы депутатларына, хокук булдыру инициативасы хокукының башка субъектларына төзәтмәләр кертү өчен жиберелә.

3. Жирлек уставы, жирлек Советының Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турындагы карары жирлек Советы депутатларының билгеләнгән санының өчтән ике өлеше

күпчелек тавыш белән кабул ителә.

Статья 94. Жирлек Уставының, әлеге уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турындагы карарның үз көченә керү тәртибе

1. Жирлек уставы, жирлек советының әлеге Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турындагы карары алар кабул ителгәннән соң жирлек башлыгы тарафыннан Муниципаль берәмлекләр уставларын дәүләт теркәве өчен федераль законда билгеләнгән тәртиптә муниципаль берәмлекләр уставларын теркәү өлкәсендә башкарма хакимият өлкәсендә вәкаләтле федераль органның территорияль органына жиберелә.

2. Жирлек уставы, әлеге жирлек Уставына үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турындагы муниципаль хокукый акт дәүләт теркәвеннән соң рәсми рәвештә бастырылырга (халыкка игълан ителергә) тиеш һәм жирлек территориясендә махсус мәгълүмати стендларда рәсми бастырылганнан (халыкка игълан ителгәннән) соң һәм "Татарстан Республикасы Хокукый мәгълүматның рәсми порталында" "Интернет" мәгълүмати-телекоммуникация челтәрендә урнаштыру юлы белән үз көченә керә (PRAVO.TATARSTAN.RU), шулай ук Россия Юстиция министрлыгының "Россия Федерациясендә норматив хокукый актлар" порталында (<http://pravo-minjust.ru>, <http://pravo-минюст.рф>). Жирлек башлыгы теркәлгән жирлек уставын, жирлек советының әлеге уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турындагы карарын муниципаль берәмлекләр уставларын теркәү өлкәсендә федераль башкарма хакимиятнең вәкаләтле органы территорияль органыннан жирлек уставы турында мәгълүматларны кертү турында хәбәрнамә, Татарстан Республикасы Муниципаль берәмлекләре уставларының дәүләт реестрына жирлек Уставына үзгәрешләр кертү турында муниципаль хокукый акт кергән көннән алып жиде көн эчендә бастырып чыгарырга (халыкка житкерергә) тиеш, "муниципаль берәмлекләр уставларын дәүләт теркәве турында" 2005 елның 21 июлендәге 97-ФЗ номерлы Федераль законның 4 статьясының 6 өлешендә каралган. 3. Жирлек Уставына кертелгән һәм жирле үзидарә органнары структурасын үзгәртүче үзгәрешләр һәм өстәмәләр, жирле үзидарә органнары арасында вәкаләтләрне аеру (жирлек уставын федераль законнарда туры китерү очрактарыннан тыш, шулай ук жирлекнең вәкаләтләр, вәкаләтләр, жирле үзидарәнең сайлап куелган вазыйфаи затларын сайлау тәртибен үзгәртүдән тыш), жирлек Советының вәкаләтләре срогы тәмамланганнан соң үз көченә керә. күрсәтелгән үзгәрешләрне һәм өстәмәләрне жирлек уставына кертү турында муниципаль хокукый акт.

Жирлек уставына кертелгән һәм жирлекнең Ревизия комиссиясен булдыруны күздә тоткан үзгәрешләр һәм өстәмәләр әлеге статьяның 1 өлешендә каралган тәртиптә үз көченә керә.

4. Жирлек Уставына үзгәрешләр һәм өстәмәләр муниципаль хокукый акт белән кертелә, ул Рәсмиләштерелергә Мөмкин:

1) жирлек Советы рәисе вәкаләтләр башкаручы жирлек башлыгы тарафыннан имзаланган жирлек Советы карары белән;

2) жирлек Советы кабул иткән һәм жирлек башлыгы имзалаган аерым норматив хокукый акт. Бу очракта әлеге хокукый актта жирлек советының аны кабул итү турындагы карарына реквизитлар куела. Жирлек Советының мондый карарына күчеш положениеләрен һәм (яки) жирлек уставына кертелә торган үзгәрешләр һәм өстәмәләрнең үз көченә керүе турындагы нормаларны кертү рөхсәт ителми.

5. Жирлек Уставын яңа редакциядә муниципаль хокукый акт белән жирлек уставына үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында язарга ярамый. Бу очракта жирлекнең яңа Уставы кабул ителә, ә элек гамәлдә булган жирлек уставы һәм ана үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында муниципаль хокукый актлар жирлекнең яңа Уставы үз көченә кергән көннән үз көчен югалткан дип таныла.